

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HÛD SÛRESİNİN BELÂGAT AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN

HAZIRLAYAN
Güzide İLBEĞİ

MALATYA-2019

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HÛD SÛRESİNİN BELÂGAT AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK L İSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN**

**HAZIRLAYAN
Güzide İLBEĞİ**

MALATYA 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HÛD SURESİNİN BELÂGAT AÇISINDAN
İNCELENMESİ**
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. SABRİ TÜRKMEN

HAZIRLAYAN
GÜZİDE İLBEĞİ

Jürimiz 25.11.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu **Yüksek Lisans** Tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Temel İslam Bilimleri Ana Bilim, Arap Dili ve Belâgatı Bilim dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Ünvanı Adı Soyadı

1. Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN
2. Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin POLAT
3. Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ÖZLİ

İmza

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Mehmet KUBAT

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Hûd Sûresinin Belâgat Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Güzide İLBEĞİ

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in indiği dönemde Arap toplumu edebiyat alanında çok ilerleme kaydetmiş bir toplumdur. Toplum nazarında, edebiyat ve bu alanda yetkin kişiler, iftihar konusu olurdu. Böyle bir toplumun diliyle inen Kur'ân-ı Kerim'de Arap Dilini en güzel şekilde temsil ederek, gramer kurallarını en doğru şekilde uygulayarak, hitabını fesahat ve belâgat noktasında zirvede tutarak mesajlarını muhataplarına ilettiler. Bu mesajlar Kur'ân'ın indiği dönemden günümüze kadar, muhatapları tarafından anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlama çabaları neticesinde Kur'ân-ı Kerim'i konu alan pek çok çalışma ortaya çıkmıştır. Kur'ân'ın belâgat yapısı da yapılan çalışmalara konu olmuştur. Bu bağlamda bizim çalışmamızda da Hûd Sûresinin belâgat özellikleri araştırılmıştır.

Çalışmamızın ortaya çıkmasında bizlere yol gösteren değerli hocam sayın Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Güzide İLBEĞİ

Malatya-2019

ÖZET

İLBEĞİ, Güzide, Hûd Sûresinin Belâgat Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2019.

Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılmasında indirildiği dilin anlaşılmasının önemi büyüktür. Bu bağlamda dilin edebî yönüne de vâkıf olunması büyük önem arz eder. Kur'ân'ı anlamak adına indiği dönemden günümüze kadar yapılan çalışmalar göstermiştir ki Kur'ân-Kerim'in en güçlü i'caz yönlerinden bir de belâgatıdır. Bu nedenle alimler ilk günden beri Kur'ân'ın belâgat yönünü de çalışmalarına konu etmişlerdir. Son yıllarda da sûreleri müstakil olarak ele alan araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda da Hûd Sûresinin belâgat özellikleri ve bunların anlamlara yansımaları üzerinde durulmuştur. Araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konumuzun temeli olan belâgatın tarihsel gelişimi ve Hûd Sûresi içerisinde bulunan edebî sanatlar terimsel olarak kısaca izah edilmiştir. Birinci bölümde Hûd Sûresinin genel özellikleri aktararak konusu hakkında genel bir çerçeve çizilmiş, sûrenin isimlendirilmesi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise sûrenin ayetleri tek tek ele alınarak edebî yönden tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hûd Sûresi, Belâgat, Beyân, Bedi', Meânî.

ABSTRACT

ILBEGI, Güzide, Examination of Surat al-Hûd in View of Rhetoric, Master Thesis, Malatya, 2019.

It is great importance to understand of language which was descended to understanding of the Holy Qur'an. In this context, it is very important to be aware of the literary aspect of language. In order to understand the Qur'an, the studies carried out from the time it came down to the present have shown that it is a rhetoric of the most powerful aspects of the laconical of the Qur'an. Therefore, scholars have been the subject of the rhetoric of the Qur'an since the first day. In recent years, researches have been started to deal with the suras as an independent. In our study, the eloquence features of Surat al-Hud and their reflections on the meanings were emphasized. Our research consists of two parts. In the introduction, the historical development of rhetoric, which is the basis of our subject, and the literary arts in Surat al-Hûd are explained briefly in terms. In the first chapter, the general characteristics of Surat al-Hud, which is the subject of our study, have been given and a general framework has been drawn about it and information has been given about the naming of surah. In the second chapter, the verses of the surah are examined one by one and analyzed in literary terms.

Keywords: Surat al-Hud, Rhetoric, Bayân, Bedî', Ma'ânî.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
1. BELÂGAT İLMİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	2
2.FESÂHAT.....	4
3.BELÂGAT.....	5
3.1. Beyân.....	6
3.1.1. Teşbih.....	6
3.1.1.1. Teşbih-i Mürsel:.....	7
3.1.1.2. Teşbih-i Müekked	7
3.1.1.3. Teşbih-i Mücmel	7
3.1.1.4. Teşbih-i Mufassal.....	7
3.1.1.5. Teşbih-i Belîğ.....	8
3.1.2. Mecâz	8
3.1.2.1. Luğavî Mecâz	8
3.1.2.2. Aklî Mecâz	9
3.1.3. İstiâre	9
3.1.4. Kinâye	9
3.1.4.1. Telvîh.....	10
3.1.4.2. Remz.....	10
3.1.4.3. İmâ ve İşâret.....	10
3.1.4.4. Ta‘riz.....	11
3.1.5. Temsîl.....	11
3.2. Bedi‘	11

3.2.1. Muhassinâtu'l-Ma'neviyye	11
3.2.1.1 Tevriye	12
3.2.1.2. Tıbâk	12
3.2.1.3. Mukâbele	12
3.2.1.4. Cem'	13
3.2.1.5. Tefrîk.....	13
3.2.1.6. Taksîm.....	13
3.2.1.7. İ'tilâf.....	14
3.2.1.8. Îhâm-ı Tenâsüp	14
3.2.1.9. İrsâd (Teshîm)	15
3.2.1.10. Leff-ü Neşir.....	15
3.2.1.11. Te'kidü'z-Zem bimâ Yuşbihu'l-Medh.....	15
3.2.1.12. İrdâf.....	16
3.2.1.13. Tensîk.....	16
3.2.2. Muhassinât-ı Lafziyye	16
3.2.2.1. Cinas.....	16
3.3 Meânî.....	17
3.3.1. İsnâd	17
3.3.2. Sözün Muktezâyı Hâle Uygun Gelmemesi.....	17
3.3.2.1. İltifat.....	17
3.3.3. Ta'lîl	17
3.3.4. İnşâ Cümlesi	18
3.3.4.1. Talebî İnşa	18
3.3.4.1.1. Emir.....	18
3.3.4.1.2. Nehy.....	18
3.3.4.1.3. İstifham	19
3.3.4.1.4. Temenni	19
3.3.4.1.5. Nidâ	19
3.3.4.2. Talebî Olmayan İnşâ	19
3.3.5. Kasr	20
3.3.6. İcâz	20
3.3.7. İtnâb	20

3.3.7.1. Tezyîl.....	21
3.3.7.2. İhtirâs.....	21
3.3.8. Müsâvât.....	21
3.3.9. Zikretmek ve Hazfetmek.....	21

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÛD SÛRESİ'NE GENEL BAKIŞ.....	23
1.1. Sûrenin Genel Özellikleri ve Konusu.....	23
1.2. Sûrenin İsimlendirilmesi.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

1. KUR'ÂN-I KERİM'İN BELÂGAT YÖNÜNÜN İ'CAZİ.....	25
2. HÛD SÛRESİNİN BELÂGAT ÖZELLİKLERİ.....	29
2.1.Beyân ile İlgili Olan Ayetler.....	29
2.2.Bedi' ile İlgili Olan Ayetler.....	53
2.3.Meânî ile İlgili Olan Ayetler.....	68
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	87

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
Hız.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
İSAM	: İslamî Araştırmalar Merkezi
ö.	: Ölümü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
t.y.	: Basım Tarihi Yok

GİRİŞ

İletişim araçlarının en önemlisi dildir. Dilin etkili kullanımı, anlatılmak istenileni en doğru ve en güzel şekilde muhataba aktarılmasına imkân tanır. Dili etkili kullanmak da o dillin edebî yönüne vakıf olmaktan, lafızların özenle seçilmesinden, kelimeler arasında ses uyumlarının olması gibi pek çok nitelikten etkilenir. Bu bağlamda indiği toplumun dilini en iyi şekilde yansıtan Kur'ân-ı Kerim, yer yüzünde bulunan kitaplar arasında, insanlığın anlamaya en muhtaç olduğu, idrak edilmeye en layık olanıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in belâgat yönü Arap dili belâgatına vakıf olan herkesi etkilemiştir. Bedevînin “اَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ” (Sana emredileni açıkla)¹ ayetini işitince secdeye kapanması ve bu secdesinin ayetin fesahati nedeniyle olduğunu söylemesi², Mu'allekâtü's-Seb'a şairlerinden Lebid b. Rebîa'nın Müslüman olduktan sonra bir daha şiir söylememesinin sebebini soranlara Bakara ve Âl-i İmrân surelerinin üzerine şiir söylenemeyeceğini ifade etmesi bu etkinin bariz göstergesidir.³

Arap edebiyatının zirvede olduğu bir dönemde inen Kur'ân-ı Kerim'de toplumun bu özelliğine binâen mu'ciz bir belâgatla inerek içerisinde pek çok edebi sanatı barındırmaktadır. Bu sanatların yüzyıllar sonrasına dahi ışık tutacak derecede etkili kullanımı da pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada da Kur'ân'ın ifadelerindeki edebi yönü Hûd sûresi bağlamında ele alınacaktır.

Bu bölümde ise, çalışmanın esas konusu olan Hûd Sûresi ele alınmadan önce, belâgat ilmi genel anlamda ele alınıp, bu ilmin en önemli terimleri olan fesâhat ve belâgat terimleri konumuzda en çok kullanılan unsurlarıyla genel bir şekilde izah edilecektir. Bu konuların zikrinden önce de belâgat ilminin tarih boyunca geçirdiği aşamalar ifade edilerek konu hakkında genel bir çerçeve çizilecektir.

¹ el-Hicr 15/94.

² Şihâbuddîn Ebî's-Sena Mahmud b. Abdullah el-Âlusî, *Rûhu'l-meâni fî tefsiri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-sebi'l-mesâni* (Şam: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2015), 13:555.

³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-mubîn lema tedammenehu mine's-sunneti ve âyi'l-Furkân* (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964), 1:236.

1. BELÂGAT İLMİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

İlimler genellikle yazılı sürece geçmeden önce toplumda sözel bir gelişim aşaması geçirirler. Bu süreçte ilimler, nesilden nesile birikimler aktararak merhaleler geçirir ve bilimsel bir sisteme geçmeden önceki temel yapısını oluştururlar. Belâgatın temel nüveleri tam tarih olarak bilinmese de cahiliye dönemi olarak nitelenen İslam öncesi döneme dayanır. Cahiliye döneminde zevke dayalı edebî bir birikim oluşmuştur. Dönemin şiir ve nesirlerinde ortaya çıkan edebî incelikler ilerleyen dönemlerde Arap Dili ve Belâgatı'nın kaide ve kuralları için örnek olarak kabul görmüştür.⁴

Cahiliye döneminde zevke dayalı olarak icra edilen edebiyat toplumda büyük saygı görmekte idi. Bölgede şair ve hatiplerin şifahî olarak yarıştığı panayır ve festivaller düzenlenir, burada toplumda belâgat alanındaki maharet ve ustalıkları ile kabul görmüş olan hakemler tarafından, dinlenen şair ve hatipler eleştirilip değerlendirmeye tabi tutulurdu. Dönemin edebî zevkinin ne kadar zengin olduğunu gösteren delillerden biri “Mu’allekâtü’s-Seb’a” olarak bilinen yedi askı şiirleridir.⁵ Bir görüşe göre bu şiirler dönemlerinin hakemleri tarafından eleştiri süzgecinden geçirilmiş ve topladıkları beğeni nedeniyle toplumun en değerli kutsalı olarak kabul gören Kâbe'nin duvarına asılmıştır. Nesiller sonrasına dahi edebi anlamda ışık tutan bu şiirler belâgat alanında temel olarak ölçü alınan kaynaklardan olmuştur. Cahiliye döneminde bir meleke olarak kabul edilen belâgat, İslamî dönemde artık zirvede idi. Kur’ân’ın edebî üslubu da dönemin edebî üslubuna meydan okur derecede belîğ idi. Bu nedenle Kur’ân’ın belagati, dönemin yetenekli insanları üzerinde hayranlık duygusu oluşturmuştur. Kur’ân ile başlayan dönemde belâgat ilmi önemli bir gelişme kat etmiştir.⁶

Bu gelişmeler ışığında belâgat ilminin şu dört aşamadan geçtiği ifade edilmiştir:

1. Birinci Dönem: Cahiliye dönemindeki belâgatı kapsamaktadır. Bu dönemde belâgat, zevke dayalı, irticâli olarak ortaya konmuş ve dönemin hakemlerinin eleştirileri ile ilerleme kaydetmiştir.

⁴ Ahmed Ahmed Abdullah el-Beylî el-Bedevî, *min Belâgati'l-Kur’ân*, (Kâhire: Nahda Mısır, 2005), 11.

⁵ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1960), 1: 176.

⁶ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 2: 31.

2. İkinci Dönem: Gramerle birlikte ortaya çıkan dönemdir. Bu dönemde belâgat dil ile ilgili kitaplarda küçük bilgiler şeklinde yerini almış, sonra bu bilgilere eklemeler yapılarak Arap dili ve belâgatında yeni gelişmelere kapılar açılmıştır.

3. Üçüncü Dönem: Kur'ânî ilimlerin ortaya çıkması ile birlikte gelişen dönemdir. Bu dönemde Arapça diğer ilimler arasında sıyrılıp artık kendine has kaideleri belirlenen bağımsız bir ilim haline gelmiştir.

4. Dördüncü Dönem: Belâgatın müstakil olarak var olmaya başladığı dönemdir. Hicri dördüncü yüzyıla doğru artık belâgat müstakil bir ilim olarak kendine bir yer edinerek diğer ilimlerden ayrılmıştır.⁷

Genel anlamda değerlendirilirse, hicri III. yüzyılda Arap Dili ve Belâgatında metin düzeyinde çalışmalar başlamıştır. Câhız (ö. 255/869) belâgat ilminin temelini atarken Ferrâ (ö. 207/822), Ebû Ubeyde (ö. 209/824), İbn Kuteybe (ö. 276/889), Taberî (ö. 310) gibi isimler de bu dönemde eserler ortaya koymuşlardır. Ortaya konan bu eserler belâgat ilmi açısından temel niteliğinde olsa da daha çok hazırlık çalışması olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu dönemde ortaya çıkan eserlerde Arap belâgatının üç temel disiplini olan meâni, beyân ve bedi' bir biri ile iç içe geçmiş vaziyette olup net olarak sınırları çizilmemiştir. Bu gelişmelere binâen hicri III. yüzyılın ikinci yarısı Arap belâgatı açısından dönüm noktası olmuştur denilebilir. Belâgat ilmi terimlerinin belirlenip müstakil bir ilim halini alması ise hicri VII. asrı bulmuştur. Bu dönemde verilen eserlerde belâgat öne çıkmış, meâni, beyân ve bedi' disiplinleri artık birbirinden ayrılmıştır. Ebû Hilâl el-Askerî'nin (ö. 337/948) Kitâbu's-Sınâateyn'i, İbn Reşîk'in (ö. 400/1009) el-Umde'si, Abdulkâhir el-Cürcânî 'nin (ö. 471/1078-79) Esrâru'l-Belâğa ve Delâilu'l-Î'câz'ı, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) el-Keşşâf isimli eseri bu dönemde ortaya çıkan eserlerdir.⁸

VIII. yüzyılın ortalarından XIII. yüzyıl sonlarına kadar belâgat ilminde bir duraklama yaşanmış olmakla birlikte genelde şerh, hâşiye ve ta'likat türünde eserler yazılmıştır. Kazvinî'nin (ö. 739/1338) Telhîsu'l-Miftâh'ı dönemin önemli eserlerinden olmuştur. XIII. yüzyıldan günümüze kadar olan dönemde ise İslam dünyasının Avrupa ile iletişiminden kaynaklan etkiler belâgat çalışmalarında da kendisini göstermiş, bazı

⁷ Mustafa Kırkız, "Araplarda İlk Belâgat Kıvılcımları", I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (Elâzığ: Ekim 2016), 1894.

⁸ Zafer Kızılkı, "Arap Dili Belâgat Bilimine Kuramsal Bir Yaklaşım", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 24/1, (İstanbul 2013), 18.

çalışmalarda modern yöntemler benimsenmiş bazılarında klasik tarzlar hâkim olmaya devam etmiştir.⁹

Bağımsız bir ilim olarak belâgat ilmi, genel hatları ile açıklanmak istenirse, kavramlar üzerinden bu tabloyu şekillendirmek daha anlaşılır olacaktır. Bu bağlamda belâgat ilminin konularını ele alırken bu ilmin temel kavramları olan fesâhat ve belâgat terimlerini açıklayarak konuya devam etmek daha faydalı olacaktır.

2. FESÂHAT

Sözlükte “açık olmak, berrak olmak, ortaya çıkmak” anlamlarına gelmekle birlikte¹⁰ ıstılâhî olarak anlamı kolay anlaşılan, rahat söylenen, dizimi mükemmel olan sözdür.¹¹

Araplar, sabah vakti hava aydınlandığında أفصح الصبح, çocuk düzgün bir şekilde konuşmaya başladığında ise أفصح الصبي derler.¹² Yine Allah Teâla’da Kur’ân-ı Kerim’de Hârûn (a.s.)’ın Hz. Mûsâ’dan daha düzgün konuştuğunu aynı fiille ifade etmiştir. “وأخي هارون هو أفصح مني لساناً”.¹³ Bu ifadeler ışığında fasih kelimesi ele alınırsa, her konuşmanın fasih olarak nitelendirilmediği açığa çıkmaktadır. Fasih olarak nitelenen bir konuşmada bulunan her kelimenin sarf kurallarına uygun olması, anlamının açık, anlaşılır olması, söz dizimi olarak da akıcı ve telaffuzunun kolay olması gerekmektedir.¹⁴

Kelime, cümle ve konuşan kimse için fasih vasfı kullanılabilir. Kelimenin fasih olabilmesi için kelimeyi oluşturan harflerin birbiri ile uyumlu olması, telaffuzunun

⁹ Hulusi Kılıç, Belâgat, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 383.

¹⁰ Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-ayn mu'cem luğavî turâsî* (Beyrut-Lübnan: Mektebetu'l-Lübnan Naşirun, 2004), 635; Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Said b. Sinan el-Hafâcî, *Sırru'l-fesâha*, (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1982), 58; Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arap* (Beyrut-Lübnan: Müessesetu el-A'lemi'lil Matbûat, 2005), 2:3038.

¹¹ Hafâcî, *Sırru'l-fesâha*, 59; Ebu Ya'kûb Yusuf İbn Ebî Bekr Muhaammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 416; Celaluddin el-Hatib Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed el-Kazvinî *el-İzâh fî ulûmi'l-belâga: el-meânî vel'l-beyân ve'l-bedi'*, (Beyrût: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1992), 5; Sadeddin Mesud b. Ömer b. Abdullah et-Teftazânî, *Mutavvel ale't-telhis* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1887), 11; Ahmed b. İbrahim b. Mustafa es-Seyyid el-Hâşimi, *Cevâhiru'l-belâga fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedi'*, (Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 8; Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye ususuha ve ulûmuha ve funûnuha*, (Beyrut: Daru'l-Kalem-Dâru's-Şâmiyye, 2010), 1:110.

¹² Hafâcî, *Sırru'l-fesâha*, 58.

¹³ el-Kasas 28/34.

¹⁴ Ali el-Cârim-Mustafa Emin, *el-Belâgatu'l- vâdîha* (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1959), 5.

kolay olması, kulağa hoş gelmesi ve anlamının da herkes tarafından bilinmesi gerekir. Aksi takdirde kullanılan kelimeye fasih denilemez. Bir cümlemin fasih olabilmesi için de bu cümleyi oluşturan kelimelerin fasih olması ile birlikte kelimeler bir araya geldiğinde cümleyi telaffuz etmekte bir zorluk ortaya çıkmaması, nahiv kurallarına aykırı olmaması, kelimelerin yerinde kullanılması ve gereksiz tekrar edilmemesi gerekmektedir. Bu şartları sağlayamayan cümleler fasih olarak nitelendirilmez. Konuşan kimsenin fasih sayılabilmesi için ise fasih olan kelime ve cümleleri seçerek maksadını ifade edebilme yeteneğine haiz olması gerekmektedir.¹⁵

3. BELÂGAT

Belâgat kelimesi “بلغ” fiilinden türemiş bir isim olup sözlükte “varmak, hedefe ulaşmak, buluğa ermek, tebliğ etmek” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶ Terim olarak ise, zorlamadan uzak olarak anlaşılır bir şekilde ve insanda etki bırakacak bir üslupla halin muktezâsı olarak ifade edilen durumun gereğine göre söz söylemektir¹⁷. Ayrıca Rummânî de, belâgatın tarifini “en güzel kelimelerle mananın kalbe ulaşması” şeklinde yapmıştır.¹⁸

Belâgat, cümlede ve konuşan kimsede aranan bir özellik iken kelimde aranan bir özellik değildir. Cümlemin belâgati, cümlemin fasihlik özelliğini barındırmasının yanı sıra, yer ve zamana (muktezâyı hâle), içerisinde bulunan duruma ve muhataba uygun olarak söylenilmesi demektir. Konuşan kimsenin belâgati ise meramını yer, zaman, muhatap ve içerisinde bulunan duruma uygun olarak ifade edebilme yeteneğidir. Fesâhat ve belâgat karşılaştırıldığında belâgatın daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda “Her belîğ olan kelim fasih olsa da her fasih olan kelim belîğ değildir” denilir.¹⁹

¹⁵Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 416-417; Kazvinî, *el-Îzah*, 7-12; Teftazânî, *Mutavvel*, 11; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 28; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*,1:127.

¹⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 66; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, 1:351.

¹⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 415; Kazvinî, *el-Îzah*, 13; Teftazânî, *Mutavvel*, 12; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 28-29; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 8; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1:129.

¹⁸ Ebu'l-Hasen Ali b. İsa b. Ali Rummânî el-Bağdâdî, *en-Nuket fî î'câzi'l-Kur'ân*, (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1976), 6.

¹⁹ Kazvinî, *el-Îzah*,15; Teftazânî, *Mutavvel*, 18-19; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 29-31; Abdurrahman Habenneke *el-Belâgatu'l-Arabiye*,1: 130-131.

Görüldüğü gibi Arap Dili Edebiyatında bir kelimenin bile edebî sayılabilmesi için gereken kurallar vardır. Bu edebî kelimelerin seçilmesi bile beşeri zorlayan bir durumken, bu kelimelerin seçilerek yine belirli kurallara uyması gereken edebî cümlelerin oluşturulması ve aynı zamanda anlam olarak da muhataba en çekici koşullarda meramın sunulması çok daha zor bir durumdur.

Belâgat ilmi beyân, bedî' ve meânî olmak üzere üç ana kısım altında ele alınmaktadır. Çalışmamız içerisinde bu kısımlara değinilirken incelediğimiz sûrede karşımıza çıkacak olan sanatlar ele alınacaktır.

3.1. Beyân

Sözlükte ortaya çıkmak, açık olmak, açıklamak gibi anlamlara gelmektedir.²⁰ Istılâhî olarak da bir manayı farklı söz ve usullerle ifade etme yeteneğini kazandıran, bu ifade ediş biçiminin usûl ve kaidelerini inceleyen ilim demektir.²¹ Manayı ifade ederken kullanılan ifadenin açıklık derecesi, hakikat-mecaz, teşbih, istiâre ve kinaye olmasına göre farklılık gösterir. Beyân ilmi de bu ifade ediş biçimlerinden hangisinin daha belîğ olduğunu inceler. Kısaca, anlatılmak istenen manayı çeşitli yollarla ifade etmeyi öğretir. Meselâ bir kimsenin ilmen birikiminin çok olması “o çok bilgilidir” diye anlatılabilirken “o bir deryâdır” veya “o ilim yönünden deryâ gibidir” sözleriyle de anlatılabilir. Bu ifade tarzlarının hepsi ayrı bir sanat dalının konusudur. Burada çalışma konumuz olan Hûd Sûresinde bulunan beyân ilminin unsurları ele alınacaktır.

3.1.1. Teşbih

Sözlükte “benzetmek”²² anlamına gelen teşbih, Istılâhî olarak “Bir gaye için, bir benzetme edatı ile aralarındaki herhangi bir ortak özellikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.”²³

²⁰ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 75; Ebu Ali el-Hasen b. Raşîk el-Kayrevani, *el-Umde fî mehasini's-ş-ş-i'r ve âdâbihî*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1988), 1: 488; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1: 408; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 212.

²¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, s. 162; Teftazânî, *Mutavvel*, 235, Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 212; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 126.

²² Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 396; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1: 1972.

²³ Rummânî, *en-Nuket*, 16; İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 488; Abdul Kâhir el Cürçânî, *Esraru'l-belâga fî ilmi'l-beyan*, (Beyrût: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1992), 115; Abdulazîm b. Abdulvâhid b. Zâfir İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-tahbîr fî sinâati's-ş-ş-i'ri ve 'n-nesri ve beyâni i'câzi'l-Kur'ân*, (Birleşik Arap Emirlikleri: İhyâi't-Turasi'l-İslâmî (t.y.), 100; Kazvinî, *el-İzah*, 203; Teftazânî, *Mutavvel*, 241; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 214; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 20; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2:161; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-beyân*, (Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1985), 62.

“إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنثورًا” (Onları gördüğünde kendilerini etrafa dökülüp saçılmış inciler sanırsın)²⁴ ayetinde öncesinde ifade edilen cennete giden insanlara hizmet edenler, saçılmış incilere benzetilerek teşbih yapılmıştır. Mana “orada onların pek çok hizmetkârı olacaktır” diye yalın bir şekilde de ifade edilebilecekken ayette teşbih sanatı kullanılarak son derece cezbedici bir üslupla ifade edilmiştir.

Teşbihte müşebbeh, müşebbeh bih, teşbih edatı ve benzetme yönü olmak üzere dört unsur bulunmaktadır. Bu dört unsur her zaman bir arada kullanılmayabilir. Bu unsurların bulunup bulunmamasına göre teşbih sınıflara ayrılır.²⁵

3.1.1.1. Teşbih-i Mürsel:

Teşbih edatı zikredilen teşbihtir.²⁶

“العلم كالنور” (İlim nur gibidir) örneğinde olduğu gibi. Burada ilim ك (gibi) teşbih edatıyla nura benzetilerek ilimin de nur gibi aydınlatıcı olduğu ifade edilmiştir.

3.1.1.2. Teşbih-i Müekked

Teşbih edatı zikredilmeyerek yapılan teşbihtir.²⁷

“العلم نوريهدي كل من طلبه” (İlim isteyen herkesi aydınlığa götüren bir nurdur) cümlesinde edat kullanılmadan ilim nura benzetilerek ilimin de aydınlığa götürdüğü belirtilmiştir.

3.1.1.3. Teşbih-i Mücmel

Teşbih yönü açıkça zikredilmeyen teşbihtir.²⁸

“العلم كالنور” (İlim nur gibidir) ifadesinde olduğu gibi. Burada benzeme yönü zikredilmeden teşbih yapılarak ilim nura benzetilmiştir.

3.1.1.4. Teşbih-i Mufassal

Teşbih yönü açıkça zikredilerek yapılan teşbihtir.²⁹

²⁴ el-İnsan 76/19.

²⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 228, Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 25.

²⁶ Abdulaziz Atik, *İlmu'l-beyân*, 80; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2: 173,

²⁷ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 237; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-beyân*, 80.

²⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 235; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-beyân*, 90.

²⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 235; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-beyân*, 89.

“العلم كالنور يهدي كل من طلبه” (İlim isteyen herkesi aydınlığa götüren bir nurdur) örneğinde benzeme yönü olan açıkça zikredilerek teşbih yapılmıştır. Burada benzeme yönü “يُهدي كل من طلبه” kısmıdır.

3.1.1.5. Teşbih-i Belîğ

Teşbih edatı ve teşbih yönü zikredilmeyen teşbihtir.³⁰

“أنت شمس” (Sen güneşsin) ifadesinde hem benzeme yönü hem de benzetme edatı zikredilmeyerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

3.1.2. Mecâz

Mecâz kelimesi, sözlükte bir yeri yürümek suretiyle geçmek, yol kat etmek anlamlarına gelen “جَارَ” fiilinin ismi mekân, ismi zaman ve mimli mastar kipidir. “Gelip geçilen yer, gelip geçen zaman veya gelip geçmek” anlamlarına gelir.³¹

Bir beyân terimi olarak ise kelime veya terkinin bir ilgi ve karine ile gerçek anlamı dışında kullanılmasına mecaz denir.³²

Mecaz, hakikatin zıddıdır. Hakikat, lafzın ilk akla gelen veya karinesiz, alakasız anlaşılan anlamıdır.³³ Örneğin aslan kelimesi hayvan anlamında kullanılırsa hakikat anlamında kullanılmış olur. Bu anlamın dışında kullanıldığında ise mecaz olur.

Mecâz aklî ve luğavî olmak üzere iki kısımda ele alınır.³⁴

3.1.2.1. Luğavî Mecâz

Bir kelime veya terkinin lügat anlamlarından alınarak hakiki anlamlarıyla aralarında ilgi ve alaka bulunarak oluşturulan mecâzdır. Mecaz denince ilk akla gelen luğavî mecazdır.³⁵

³⁰ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 237.

³¹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 134; Cürcânî, *Esrâru'l-belâga*, 453; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 320; İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-tahbîr*, 518; Kazvinî, *el-İzah*, 254; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 254; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2: 217.

³² İbn Raşîk, *el-Umde*, 455-456; Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâilu'l-i'câz*, (Kahire: Matbaatu'l-Medenî, 1992), 65; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 321; Ebu Muhammed Şerefuddîn Huseyn b. Muhammed et-Tîbî, *et-Tibyân fî ilmi'l-meânî ve'l-bedi' ve'l-beyân*, (Lübnan: Mektebetu'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1987), 218; Kazvinî, *el-İzah*, 250; Teftazânî, *Mutavvel*, 240; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 254; Abdulaziz Atik, *fî'l-Belâgati'l-Arabiyye*, 167; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1: 218.

³³ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 455; Kazvinî, *el-İzah*, 252; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1: 128;

³⁴ Cürcânî, *Esrâru'l-belâga*, 499; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 322; Kazvinî, *el-İzah*, 254; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2: 221.

³⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 322; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 71.

Mesela “أحمد يتكلم بالدر” (Ahmet, incilerle konuşuyor) cümlesinde الدر kelimesi fasih olarak konuşmak anlamında kullanılmıştır. Burada gerçek inci anlamında kullanılmadığı için mecaz sanatı vardır.

3.1.2.2. Aklî Mecâz

Bir fiili veya fiil manasına gelen bir ismi bir karineyle söz sahibine göre gerçek olmayan failine isnat etmek suretiyle yapılan mecâzdır.³⁶

“أنبت الربيع العشب” (Bahar otları bitirdi) cümlesinde bitirme işinin asıl faili Allah olduğu halde bahara isnat edilerek aklî mecaz yapılmıştır.

3.1.3. İstiâre

Sözlükte bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere koymak, ödünç almak gibi anlamlara gelmektedir.³⁷ Belâgat ilminde ise hakikî manasının kastedilmesine engel teşkil eden bir karine bulunması nedeniyle bir kelimenin manası geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır. Mecâz çeşitlerinden olan istiâre teşbihe de benzemekle birlikte müşebbeh, teşbih edatı ve teşbih yönü hazfedilip sadece müşebbeh veya müşebbeh bih kullanılarak yapılmaktadır.³⁸

“رايت رجلا شجاعا كالأسد في الحرب” (Savaşta aslan gibi cesur bir adam gördüm) örneğinde aslan mecazî olarak kullanılmıştır çünkü aslan harpte savaşmaz. Cesur kimse aslana benzetilerek alakası teşbih olan mecaz yani istiâre yapılmıştır.

3.1.4. Kinâye

Sözlükte “bir şeyi açıkça ifade etmemek, gizlemek anlamına gelmektedir.”³⁹ Belâgat terimi olarak ise hakiki manayı düşünmeye engel bir karine olmamak şartıyla bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde, başka bir manada kullanmaktır.⁴⁰

³⁶ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 456; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 393; Tîbî, *Tıbyan*, 254; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 258; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 115.

³⁷ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 460; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 2818, Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 264; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 229.

³⁸ Rummânî, *en-Nuket*, 24; İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 462; Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz*, 67; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 384; İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-tahbîr*, 24; Kazvinî, *el-İzah*, 262; Teftazânî, *Mutavvel*, 287; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 264; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 230.

³⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 732; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 402; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 3494; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 135.

⁴⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 403; İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-tahbîr*, 76; Kazvinî, *el-İzah*, 301; Tîbî, *et-Tıbyân*, 261; Teftazânî, *Mutavvel*, 240; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 123; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 135.

Mesela “فلان قوي الظهر” (Falancanın arkası kuvvetlidir) örneğinde ona yardım edecek etkili insanların olduğu kastedilerek kinâye yapılmıştır.

Kinâye yoluyla kastedilen mana ile asıl mana arasında alakanın azlığı, çokluğu veya kapalılık ve açıklığı bakımından kinâye çeşitleri ortaya çıkar.⁴¹

3.1.4.1. Telvîh

Kinâye yoluyla kastedilen mana ile asıl mana arasındaki vesilelerin çok olması ile yapılan kinâyedir.⁴²

“هو كثير الرماد” (Onun külü çoktur) ifadesinde külün çok olması çok odun yakıldığını, çok odun yakmak da çok yemek pişirildiğini gösterir. Yemeğin çok olması da onu yiyenlerin çok olduğunu gösterir ki bu da misafirlerin çok olmasına, misafirlerin çok olması da o kimsenin cömert olmasına işaret eder. Böyle asıl anlamı ile kastedilen anlam arasındaki vasıtalar çok olursa telvîh sanatı yapılmış olur.

3.1.4.2. Remz

Kelimenin uzak ve yakın anlamları arasındaki vesilelerin az ve kapalı olması yoluyla yapılan kinâyedir.⁴³

“هو عظيم الرأس” (O, kafası büyüktür) yani kafası kalındır ve dolayısıyla o, ahmaktır.

3.1.4.3. Îmâ ve İşâret

Kelimenin uzak ve yakın anlamları arasındaki vesilelerin az ve açık olması yoluyla yapılan kinâyedir.⁴⁴

“الفضل يسير حيث سار فلان” (Falan kimse nereye giderse iyilik de oraya gider) sözü ile kişinin iyiliği işaret edilerek kinâye yapılmıştır.

⁴¹Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 411; Ali el-Cârim, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 125; Abdulaziz Atik, *fi'l-Belâgati'l-Arabiyye*, 205.

⁴² Abdulaziz Atik, *İlmu'l-Beyân*, 217.

⁴³ Kazvinî, *el-İzah*, 248.

⁴⁴ Kazvinî, *el-İzah*, 248.

3.1.4.4. Ta‘riz

Sözün üstün bir yetenekle kastedilen anlamından başka bir yöne çevrilmesi ile yapılan kinâyedir.⁴⁵

İnsanlara zarar veren bir kimseye “خير الناس أنفعهم للناس” (İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olan kimsedir) denilirse ona “insanlara zarar verme, onlara faydalı ol” denilmek istenilerek ta‘riz sanatı yapılmıştır.

3.1.5. Temsîl

Temsîl, sözlükte benzemek benzetmek anlamlarına gelmektedir. Istılahta ise, benzeme yönü soyut nitelikte olan teşbihtir.⁴⁶

“ما يملكون من قطمير” (Bir çekirdek zarına bile sahip olamazlar)⁴⁷ ayetinde küçüklük ve önemsizlik için “قطمير” kelimesi kullanılarak temsîl sanatı yapılmıştır.

3.2. Bedi‘

Bedi‘ kelimesi sözlükte “örneksiz ve modelsiz olarak yaratan” anlamına gelmektedir.⁴⁸ Istilâhî olarak ise “duruma uygun olarak söylenen sözlerin lafzen kusursuz, mana yönünden makul ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmasının usûl ve kâidelerini inceleyen ilim” demektir.⁴⁹

Sözün lafız ve manalarını güzelleştirme yollarını ele alan bu ilmin manaya dair yapılan güzelleştirmeleri “Muhassinatu’l-Ma‘neviyye” olarak ifade edilirken lafızla ilgili yapılan süslemeler de “Muhassinatu’l-Lafziyye” olarak tanımlanır.⁵⁰

3.2.1. Muhassinâtu’l-Ma‘neviyye

Muhassinâtu’l-Ma‘neviyye, manayı güzelleştiren sanatları kapsamaktadır. Çalışmamızda yer alan muhassinâtu’l-ma‘neviyye sanatları şunlardır.

⁴⁵ Kazvinî, *el-Îzah*, 248; Abdulaziz Atik, *İlmu’l-Beyân*, 221.

⁴⁶ Cürçânî, *Esrâru’l-Belâga*, 174.

⁴⁷ Fâtır 35/13.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 2: 4272.

⁴⁹ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 453-454; Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 423; Kazvinî, *el-Îzah*, 317; Teftazânî, *Mutavvel*, 323; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 308; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 263; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*, 2: 369.

⁵⁰ Kazvinî, *el-Îzah*, 317; Teftazânî, *Mutavvel*, 323-324.

3.2.1.1 Tevriye

Sözlükte “bir sözü veya haberi gizleyerek bunların yerine başka bir söz ya da haber ortaya koymak” anlamına gelen tevriye bir belâgat terimi olarak da “uzak ve yakın iki anlamı olan bir lafzı zikredip uzak anlamını kastetmeyi” ifade eder.⁵¹

Örneğin “الرحمن على العرش استوى”⁵² (Rahman, arşı kudretiyle kuşatmıştır) ayetinde استوى kelimesinin yakın anlamı “yerleşti” iken uzak anlamı olan “kudretiyle kuşattı” kastedilerek tevriye sanatı yapılmıştır.

3.2.1.2. Tıbâk

Sözlükte “bir şeyi diğerine uygun hale getirmek, iki şeyi aynı hizaya getirerek yapıştırmak”⁵³ gibi anlamlara gelen tıbâk bir belâgat terimi olarak “iki zıt anlama gelen kelimeyi bir arada zikretmek” demektir.⁵⁴ Birbirine zıt olarak zikredilen her iki kelime fiil, isim, harf olabildiği gibi, biri isim diğeri farklı bir cinsten kelime kullanılarak da yapılabilir.

“وكل صغير و كبير مستطر” (Ve büyük küçük hepsi yazılıdır)⁵⁵ ayetinde zıt anlama gelen “صغير” ve “كبير” kelimeleri bir arada kullanılarak tıbâk sanatı yapılmıştır. Burada ikisi de isim olan kelimeler arasında yapılmıştır.

3.2.1.3. Mukâbele

Bazı dil âlimlerine göre tıbâk içerisinde ele alınsa da çoğunluk tarafından müstakil bir bedi’ sanatı olarak kabul edilen mukâbele sözlükte “iki şeyi birbiri ile karşılaştırmak, yüz yüze getirmek”⁵⁶ anlamlarına gelmekte olup ıstılâhi olarak daha önce zikredilen iki veya daha fazla kelimenin sırası ile karşılıklarını zikretmektir.⁵⁷

⁵¹ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 529; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 423; İbn Ebu'l-İsba‘, *Tahrîru't-tahbîr*, 259; Kazvinî, *el-İzah*, 331; Teftazânî, *Mutavvel*, 330; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 44; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-Vâdiha*, 277; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-bedi'*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, (t.y.) 122; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 373.

⁵² Tâhâ 20/5.

⁵³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 2355; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 377.

⁵⁴ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 576; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 423; İbn Ebu'l-İsba‘, *Tahrîru't-tahbîr*, 41; Kazvinî, *el-İzah*, 319; Teftazânî, *Mutavvel*, 324; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 313; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 281; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 377.

⁵⁵ el-Kamer 54/53.

⁵⁶ Ebu Hasen Ahmed b. Fâris b. Zekerîya, *Mu'cemu'l-mekâyîsu fi'l-luğa*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Fikr, 872; İbn Maznûr, *Lisânu'l-arab*, 2: 3125.

⁵⁷ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 590; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 424; Kazvinî, *El-İzah*, 322; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 314; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 285; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-bedi'*, 84.

“الجماعة رحمة والفرقة عذاب” (Cemaat rahmet tefrika ise azaptır) cümlesinde cemaat ve rahmet kelimeleri peş peşe zikredildikten sonra bunların zıddı olan tefrika ve azap kelimeleri de yine aynı sıra ile söylenerek mukabele sanatı yapılmıştır.

3.2.1.4. Cem‘

Sözlükte “birleştirmek, toplamak”⁵⁸ gibi anlamlara gelen cem‘, İstılâhî olarak anlamları bakımından birbirine uygun olan kelimeleri bir hükümde toplamaktır.⁵⁹ Cem‘, tefrîk ile taksîm sanatları ile birleştirilerek bazı kısımlara ayrılır.⁶⁰

“المال والبنون زينة الدنيا” (Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür)⁶¹ ayetinde mal ve oğullar dünya hayatının süsü olma hükmünde toplanmıştır.

3.2.1.5. Tefrîk

Sözlükte “ayırma, dağıtma” anlamına gelen tefrîk kelimesi, ıstılâhî olarak aynı türden olan iki şeyi zikrederek, bunları birbirinden ayırmayı ifade eder.⁶²

“وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ” (İki deniz bir değildir. Birinin suyu tatlı ve kolay içimlidir; diğeri tuzlu ve acıdır)⁶³ ayetinde önce iki denizin farklı olduğu ifade edilmiş daha sonra ise bu iki denizden birinin suyunun tatlı ve kolay içimli olduğu diğerrinin suyunun ise acı ve tuzlu olduğu belirtilerek farkları ortaya konmuştur.

3.2.1.6. Taksîm

Lügatte “parçalama, ayırma, bölme”⁶⁴ gibi anlamlara gelmekle birlikte belâgat terimi olarak da “önce bir şeyin parçalarını zikredip, sonra da bu parçaları tâyin ve tahsis yoluyla belirterek aralarındaki ilişkiyi ortaya koymak” olarak tanımlanır.⁶⁵

⁵⁸ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 126; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 654.

⁵⁹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 425; Kazvinî, *el-İzah*, 334; Teftazânî, *Mutavvel*, 333; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 324; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 417.

⁶⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 425; Kazvinî, *el-İzah*, 335-336; Teftazânî, *Mutavvel*, 334-335; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-bedi'*, 155.

⁶¹ el-Kehf 18/46.

⁶² Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 425; Teftazânî, *Mutavvel*, 333; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 323; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-bedi'*, 156.

⁶³ Fâtır 35/12.

⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 3222.

⁶⁵ İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 508; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 425; Kazvinî, *el-İzah*, 334; Teftazânî, *Mutavvel*, 333; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 325; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 408; Abdulaziz Atik, *İlmu'l-bedi'*, 134.

Taksim bir şeyin bütün kısımlarını zikrederek veya çok sayıdaki şeyi zikredip bunların her birinin hakkını ayrı ayrı vererek veya bir şeyin vasıflarını zikredip bunların hepsine uygun ilavelerde bulunarak yapılabilir.

”الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ” (O kimseler ayakta, otururken ve yan taraflarına yaslanıp yatarken Allah’ı zikrederler)⁶⁶ ayetinde önce zikirden bahsedilmiş sonra da insanların zikir yapabileceği bütün halleri zikredilerek taksim yapılmıştır.

3.2.1.7. İ’tilâf

Sözlükte “bir araya toplanmak”⁶⁷ manasına gelen kelime, belâgat terimi olarak cümledeki lafızların birbiri ile ve kastedilen anlam ile veya anlamların birbiri ile uyumlu olmasını ifade eder.⁶⁸

”وَالْقُوَّةَ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ” (Onu kuyunun derinliklerine bırakın)⁶⁹ ayetinde, kuyunun içine düşen taşın çıkardığı “cup” sesi, o anlamı ifade eden “الْجُبِّ” kelimesinin telaffuzundan anlaşılmaktadır.

3.2.1.8. İhâm-ı Tenâsüp

Sözlükte “uygunluk hissi uyandırmak” hissi uyandırmak anlamına gelmektedir. Terim olarak, aralarında anlam bakımından ilişki bulunan kelimelerden birini başka bir anlamda kullanmaktır.⁷⁰

”الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ • وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ” (Güneş ve Ay bir hesba göre hareket etmektedir. Bitkiler ve ağaçlar secde ederler)⁷¹ ayetinde Güneş ve Ay kelimelerinden sonra gelen “النَّجْمُ” kelimesi ise ilk önce akla “yıldız” anlamı gelse de burada “bitki” anlamı kastedilmektedir. Bu nedenle burada ihâm-ı tenâsüp sanatı vardır.

⁶⁶ Âl-i İmran 3/191.

⁶⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1: 83.

⁶⁸ İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-tahbîr*, 195; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 332; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 2: 520.

⁶⁹ Yûsuf 12/10.

⁷⁰ Teftazânî, *Mutavvel*, 421.

⁷¹ er-Rahmân 55/5-6.

3.2.1.9. İrsâd (Teshîm)

Sözlükte “gözetlemek ve hazırlamak anamlarına gelen irsâd, ıstılahî olarak ise kafiyeyle veya secili bir sözde, bunların nasıl devam edeceğine söz içinde geçen bir kelime ile işaret edilmesidir.⁷²

“قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُوبُونَ مَا تَمْكُرُونَ” (De ki Allah’ın cezalandırması daha süratlidir. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyor)⁷³ ayetinde ilk cümleinin sonunda yer alan “مَكْرًا” kelimesi ikinci cümleinin “تَمْكُرُونَ” kelimesi ile biteceğine işaret etmektedir.

3.2.1.10. Leff-ü Neşir

Leff sözlükte “toplama, bükme” anlamına gelirken, neşr “dağıtma, yayma” anlamlarına gelmektedir. Leff-ü neşir ise terim olarak, önce iki veya daha fazla unsur ayrı ayrı veya birlikte zikredilir sonra bunların her biri ile ilgili öğeler getirilir. Sonra zikredilenler öncekileri açıklayıcı veya tamamlayıcı nitelikte olur.⁷⁴

“وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ” (Rahmetinden dolayı Allah geceyi ve gündüzü yarattı ki, geceleyin dinlenesiniz, gündüz ise onun lutfundan rızınızı arayasınız)⁷⁵ ayetinde gece ve gündüz zikredildikten sonra sırasıyla onlara ait özellikler zikredilmiştir.

3.2.1.11. Te’kîdu’z-Zem bimâ Yuşbihu’l-Medh

Över gibi görünerek yernek anlamına gelmektedir. Kişi önce yerilir, peşinden bir istisna edatı getirilir. Dinleyenler kişinin iyi bir yönünün söyleneceğini beklerken yermeye devam edilir.⁷⁶

“فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ (35) وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ” (Bu sebeple bugün burada onun candan bir dsotu yoktur. Bir irinden başka yiyecek de yoktur.)⁷⁷ ayetnde önce cehennem ehli, hiçbir dostlarının olamayacağı belirtilerek yerilmiş, peşinden istisna edatı getirilmiş, sonra da içeceklerinin sadece irin olacağı ifade edilerek yerilmeye devam edilmiştir.

⁷² Teftazânî, *Mutavvel*, 422; Habenneke, *el-Belâgatü’l-Arabiye*. 2:385.

⁷³ Yûnus 10/21.

⁷⁴ Teftazânî, *Mutavvel*, 426.

⁷⁵ el-Kasas 28/73.

⁷⁶ Teftazânî, *Mutavvel*, 441; Ali el-Cârim, *el-Belâgatü’l-vâdiha*, 291.

⁷⁷ el-Hâkka 69/35-36.

3.2.1.12. İrdâf

Sözlükte “tabi olmak, izlemek” anlamına gelen irdâf, terim olarak birbiri ile alakalı iki durumdan sonrakini zikrederek öncekine işaret etmektir.⁷⁸

Kur’ân-ı Kerim’de iffetli kadınlar tasvir edilirken “قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ” (gözlerini eşlerinden ayırmayan kadınlar)⁷⁹ terkihi kullanılır. Bu terkip iffetli olmanın sonucu olduğu için burada irdâf sanatı vardır.

3.2.1.13. Tensîk

Sözlükte “sıralamak, dizmek” anlamlarına gelen tensîk, cümle içersindeki kelimelerin edebî zevke uygun olarak sıralanmasıdır.⁸⁰

“إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ○ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ” (Kuşkusu erdemliler cennette, kötüler ise cehennemde olacaktır)⁸¹ ayetinde peşpeşe gelen cümlelerdeki kelimelerin sıralanışı bir kafiye oluşturmaktadır.

3.2.2. Muhassinât-ı Lafziyye

Nazım veya nesirde yer alan lafızları güzelleştiren sanatlardır. Muhassinat-ı lafziyye sanatlarından çalışmamıza konu olan sanat türü cinastır.

3.2.2.1. Cinas

Sözlükte iki şeyin birbirine benzemesi anlamına gelen cinas, terimsel olarak anlamları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki kelimenin bir arada kullanılmasıdır.⁸²

“وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لِيُثَا غَيْرَ سَاعَةٍ” (Kıyametin kopacağı gün günahkârlar çok kısa bir süre kalacaklarına yemin ederler)⁸³ ayetinde birinci “السَّاعَةُ” kelimesi kıyamet gününü ikinci “سَاعَةٍ” kelimesi ise çok kısa bir an anlamında kullanılarak cinas sanatı yapılmıştır.

⁷⁸ Habenneke, *el-Belâgat ‘u’l-Arabiye*, 2:480.

⁷⁹ er-Rahmân 55/56.

⁸⁰ İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 672.

⁸¹ el-İnfîtar 82/13-14.

⁸² Rummânî, *en-Nuket*, 51; İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 453-454; Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 429; İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 30; Kazvinî, *el-İzah*, 354; Teftazânî, *Mutavvel*, 347; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 343; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 265; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*, 2:485.

⁸³ er-Rûm 30/55.

3.3 Meânî

Meânî ilmi, belâgatın temeli sayılır. Bu ilim, duruma ve yerine göre söylenen sözleri, bunların kullanılışları hususundaki kaideleri öğretir.⁸⁴

3.3.1. İsnâd

Sözlükte “nispet etmek, dayanmak” anlamlarına gelen isnâd, meânî terimi olarak kelimeler arasındaki anlam ilişkisini ifade etmektedir.⁸⁵

“عمر عادل” dediğimizde adil sıfatını Ömer’e isnâd etmiş oluyoruz.

3.3.2. Sözün Muktezâyı Hâle Uygun Gelmemesi

Arapçada belagat kurallarının gereği olarak bazen söz muhtezâyı hâle uygun olarak gelmez. Bu durumun gereklerinden biri de, çalışmamızda mevzu bahis olan iltifattır.⁸⁶

3.3.2.1. İltifat

Lugat anlamı olarak “dönmek, yönelmek” anlamlarına gelen iltifat, belagat terimi olarak söz içerisinde beklenmedik bir şekilde şahıs, zaman ve üslup bakımından değişiklikler yapmaktır.⁸⁷

“حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ” (Hatta siz gemilerde iken ... yolcularını götürürken...) ⁸⁸ ayetinde sözün gidişine göre “وَجَرَيْنَ بِكُمْ” denilmesi de uygun olurdu.

3.3.3. Ta‘lîl

Müsnedun ileyhin nekra gelmesi ile alakalı olan durumlardan biridir.⁸⁹

“...وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ...” (...Allah’ın rızası ise bunların hepsinden daha büyüktür...) ⁹⁰ ayetinde “رِضْوَانٌ” kelimesinin nekra gelmesi azlık ifade etmektedir. Yani Allah’ın küçük bir rızası bu cennetlerden daha büyüktür.

⁸⁴ Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 162; Teftazânî, *Mutavvel*, 26; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 39; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*, 1:138.

⁸⁵ Abdulaziz Atik, *İlmu’l-Meânî*, 60.

⁸⁶ Ali el-Cârim, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 291; Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*, 1:478.

⁸⁷ Teftazânî, *Mutavvel*, 132.

⁸⁸ Yûnus 10/22.

⁸⁹ Muhammed Ahmed Kâsım, *Ulûmu’l-Belâga “Bedî’ ve’l-Beyân ve’l-Meânî”*, (Lübnan: el-Müessesetu’l-Hadîse lîl Kutub, 1423/2003), 617.

⁹⁰ et-Tevbe 9/72.

3.3.4. İnşâ Cümlesi

Sözlük anlamı olarak “icât etme, yoktan var etme” anlamlarına gelen kelime istilâhî olarak doğru veya yalan olma ihtimali olmayan cümle demektir.⁹¹ Kısaca dilek cümlesidir.

“يا موسى لاتخف” (Ey Mûsa, korkma!)⁹² örneğinde Musa (a.s.)’ın korkmaması istenerek talepte bulunulmuştur.

İnşâ cümlesi, talebî ve gayri talebî olmak üzere iki kısımda ele alınır.⁹³

3.3.4.1. Talebî İnşâ

İstek anında bulunmayan bir şeyin meydana gelmesini talep etmek anlamına gelen talabî inşâ, emir, nehy, istifham ve nida ile yapılır.⁹⁴

3.3.4.1.1. Emir

Muhataptan bir işin yapılmasını zorunlu bir şekilde talep etmektir. Bu talep, emir fiil ile, emr-i ğaib ile, emir manasına gelen isim fiil ile veya emir fiil yerine kullanılan mastar ile yapılır.⁹⁵ Bazen de emir kipleri asıl manalarında çıkarak irşad, dua, iltimas, temenni, tahyir, ihanet, teshir, eşitlik, ta’ciz, tehdit ve ibâha, tesviye, te’dip ve taccüp gibi anlamlar da kullanılır.⁹⁶

“اجلس كما تشاء” (İstediğin gibi otur) cümlesinde muhatabın oturması talep edilerek emredilmiştir.

3.3.4.1.2. Nehy

Muhataptan yaptırım amaçlı bir işin yapılmamasını istemektir.⁹⁷ Neyh sadece müzari fiilin başına nehy edatı olan لا(lâ) getirilerek yapılır. Bazen nehy kipi de asıl

⁹¹Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 302; Teftazânî, *Mutavvel*, 29; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 139; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*,1: 168.

⁹² en-Neml 27/10.

⁹³ Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 63; Abdulaziz Atik, *İlmu’l-meânî*, (Beyrût: Dâru’n-Nahdati’l-Arabiyye, 1406/1985), 70.

⁹⁴ Teftazânî, *Mutavvel*,173; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 63; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*,1: 228; Abdulaziz Atik, *İlmu’l-meânî*, 70.

⁹⁵ Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 318; Teftazânî, *Mutavvel*, 184; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*,64; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 176; Abdurrahman Habenneke *el-Belâgatu’l-Arabiye*,1: 228.

⁹⁶ Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 318; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 65.

⁹⁷İbn Fâris, *Mu’cemu’l-mekâyis*, 999; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 2: 4040; Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga*, 69; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu’l-vâdiha*, 187; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiyye*, 1: 228.

manasının dışına çıkarak dua, iltimas, temenni, irşat, kınama, te'yis, tehdit, küçümseme, eşitlik gibi manalarda da kullanılır.⁹⁸

“رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ” (Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmeyeceği şeyleri yükleme!)⁹⁹ ayetinde alttan üste doğru iletilen dua manası barındıran bir nehy vardır.

3.3.4.1.3. İstifham

Önceden bilinmeyen bir şey hakkında soru yoluyla bilgi istemektir.¹⁰⁰

“هل قام زيد” (Zeyd kalktı mı?) Örneğinde Zeyd’in kalkıp kalkmadığı hakkında bilgi alabilmek için istifham yapılmıştır.

3.3.4.1.4. Temenni

Gerçekleşmesinin imkânsız olduğu düşünülen bir şeyi arzu etmektir. Şayet gerçekleşmesi umulan bir şey ise ona terecci denir.¹⁰¹

“فهل لنا من شفعاء فيشفعوا لنا” (Bizim içinn hiç şefaatchi yok mu ki gelip şefaath etseler)¹⁰² ayetinde هل soru edatı olarak değil şefaatchilerin olmasının temenni etmek için kullanılmıştır.

3.3.4.1.5. Nidâ

Konuşan kimsenin muhatabının kendisine yönelmesini istemesidir.¹⁰³ Nidâ için kullanılan edatlar şunlardır: أ- أي- آ- هيا- آ- أي- وا- أ.

3.3.4.2. Talebî Olmayan İnşâ

Herhangi bir isteğin talep edilmediği inşâdır.¹⁰⁴ Bu da ta'accüp, övme, yeme, yemin, reca filleri ve akitlerde kullanılan ifadeler ile yapılır.

⁹⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 320; Teftazânî, *Mutavvel*, 186; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 69; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 231.

⁹⁹ Âl-i İmran 3/130.

¹⁰⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 308; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 3092; Kazvinî, *el-İzah*, 131; Teftazânî, *Mutavvel*, 175; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 81; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 194; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 258.

¹⁰¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 307; Kazvinî, *el-İzah*, 130; Teftazânî, *Mutavvel*, 185; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 251.

¹⁰² el-A'raf 7/53.

¹⁰³ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 323; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 3882; Kazvinî, *el-İzah*, 171; Teftazânî, *Mutavvel*, 188; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 86; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 212; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 240.

¹⁰⁴ Abdulaziz Atik, *İlmu'l-meânî*, 71; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 224.

“نِعْمَ الْعَالِمُ أَبُو حَنِيفَةَ” (Ebû Hanife ne güzel âlimdir!) cümlesi övgü içeren bir gayri talebî inşâ cümlesidir.

Meânî ilminin başlığı altında ele alınan diğer sanat türleri ise şunlardır.

3.3.5. Kasr

Sözlükte “hapsetmek, kısaltmak, tahsis etmek”¹⁰⁵ anlamlarına gelen kasr, belâgî bir terim olarak “bir şeyi özel bir tarzda başka bir şeye tahsis etmek” olarak tanımlanır.¹⁰⁶

“وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ” (Muhammed ancak bir peygamberdir)¹⁰⁷ ayetinde kasr yapılmak sûretiyle Muhammed(a.s.)’in sadece peygamber olduğu ifade edilmiştir.

3.3.6. Îcâz

Îcâz sözlükte “sözü kısa tutmak, özetlemek”¹⁰⁸ gibi anlamlara gelmekte olup istılahta çok az kelime ile maksadı özlü, açık ve net bir şekilde ifâde etmektir.¹⁰⁹

“حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ” (Ölü, kan, domuz eti size haram kılınmıştır)¹¹⁰ ayetinde ölü, kan ve domuz etinin bizzat kendilerinin haram kılınması bir anlam ifade etmeyeceğinden burada hafzedilmiş “أَكَل” (yemek) kelimesinin bulunduğu anlaşılar.

3.3.7. İtnâb

Sözlükte “sözü abartmak, uzatmak”¹¹¹ gibi anlamlara gelmekle birlikte, terimsel olarak bir fayda maksadı ile sözü alışılmışın dışında fazla ibare kullanarak ifade etmektir.¹¹²

“رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي” (Ey Rabbim göğsüme genişlik ver)¹¹³ ayetinde “اشْرَحْ لِي” (bana genişlik ifadesinde üstü kapalı bir anlatımdan sonra konuyu açıklığa kavuşturmak için fazla bir kelime olan “صدري” kelimesi kullanılarak itnâb yapılmıştır.

¹⁰⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 676; İbn Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis*, 891; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 3235; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 154; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 523.

¹⁰⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 288; Kazvinî, *el-Îzah*, 118; Teftazânî, *Mutavvel*, 156; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 154; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu'l-Arabiye*, 1: 523.

¹⁰⁷ Al-i İmran 3/144.

¹⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 2511.

¹⁰⁹ Rummânî, *en-Nuket*, 6; İbn Raşîk, *el-Umde*, 1: 431; Hafâcî, *Sırru'l-fesâha*, 208; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 277; İbn Ebu'l-İsba', *Tahrîru't-tahbîr*, 518; Kazvinî, *el-Îzah*, 170; Teftazânî, *Mutavvel*, 219; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 193.

¹¹⁰ el-Mâide 5/3.

¹¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 2418.

¹¹² Rummânî, *en-Nuket*, 11; Hafâcî, *a.g.e.*, s. 207; Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 277; Kazvinî, *el-Îzah*, 170; Teftazânî, *Mutavvel*, 218; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 192; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 250.

3.3.7.1. Tezyîl

Bir cümlemin arkasında onu pekiştiren ve anlamını kapsayan başka bir cümle getirilerek yapılan itnâb türüdür.¹¹⁴

”وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا” (De ki: Hak geldi batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkumdur.)¹¹⁵ ayetindeki ”إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا” cümlesi önceki cümleyi anlam olarak kapsayıp pekiştirmektedir.

3.3.7.2. İhtirâs

Maksadın yanlış anlaşılması ihtimali bulunan lafızda sakınca kaydı getirmek sûretiyle yapılan itnâb türüdür.¹¹⁶

”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ” (Ey İman edenler! Sizden kim dinden dönerse Allah onların yerine öyle bir topluluk getirirki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler. Onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı güçlüdürler)¹¹⁷ ayetinde ”أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ” cümlesiyle sakına kaydı getirilerek maksadın yanlış anlaşılması önlenmiştir.

3.3.8. Müsâvât

Sözlükte “denk, eşit olma”¹¹⁸ anlamına gelmekte olup, belâgatta ise meramın, kastedilen manaya eşit miktarda lafız ile ifade edilmesidir.¹¹⁹

”هل نجازي إلا الكفور” (Biz kafirlerden başkasını cezalandırır mıyız?)¹²⁰ ayetinde olduğu gibi lafızlar ile anlatılmak mana birbirine denktir.

3.3.9. Zikretmek ve Hazfetmek

Söylenmesi gereken sözün ibarede bulunması zikretmek¹²¹, söylenilmesi gerekli olmayan sözün ibarede zikredilmemesi de hazfetmektir.¹²²

¹¹³ Tâhâ 20/25.

¹¹⁴ Muhammed Ahmed Kâsım, *Ulûmu'l-belâga*, 677.

¹¹⁵ el-İsrâ 17/81.

¹¹⁶ Muhammed Ahmed Kâsım, *Ulûmu'l-belâga*, 678.

¹¹⁷ el-Mâide 5/54.

¹¹⁸ İbn Manzûr Lisânu'l-Arab, 2: 1952.

¹¹⁹ İbn Raşîk, *el-Umde* 1: 431; Kazvinî, *el-İzah*, 170; Teftazânî, *Mutavvel*, 222; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 302; Ali el-Cârim, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 240.

¹²⁰ Sebe 34/17.

الله ”قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ اللهُ الصَّمَدُ“ (De ki; O Allah’tır birdir. Allah sameddir) ayetinde الله lafzı muhataplarının içine işlemesi için iki kere zikredilmiştir. Ayrıca lafzatullahın tekrarlanmasıyla kulağa hoş gelen insicam meydana gelmiştir. Tekrar ortadan kalktığında bu ahenk de kaybolmaktadır.¹²³

”خُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا“ (İnsan zayıf yaratılmıştır) ayetinde yaratanın Allah olduğu zaten bilindiği gerekçesiyle الله lafzı hazfedilmiştir.

¹²¹ İbn Fâris, *Mu‘cemu’l-Mekâyis*, 88; İbn Manzûr *Lisânu’l-Arab* , 1: 1386; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*, 1: 322.

¹²² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 1: 774; Abdurrahman Habenneke, *el-Belâgatu’l-Arabiye*, 1: 329.

¹²³ Ahmed el-Beylî, *min Belâgati’l-Kur’ân*, 95.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÛD SÛRESİ'NE GENEL BAKIŞ

1.1. Sûrenin Genel Özellikleri ve Konusu

Hûd Sûresi Mekke'de nâzil olan sûrelerdendir. Kur'ân-ı Kerim'de on birinci sırada yer alan sure yüz yirmi üç ayetten oluşmaktadır. Sûre, genel olarak İslam inanç esaslarından bahseder. Tevhid inancı, risalet, öldükten sonra dirilme ve hesap konularını ele almanın yanında, müşrikler tarafından sıkıntıya uğratılan peygamber efendimizi teselli etmek amacıyla önceki peygamberlerin kıssalarını da geniş bir şekilde ihtivâ eder. Kur'ân-ı Kerim'in yüceliğine vurgu yaparak başlayan sûre aklî delilleri sunarak İslam davetinin unsurlarını, hidayete eren kimseler ile yoldan sapan kimseleri kıyaslayarak belirtir. Böylece inanan ve inanmayan şahıslar arasındaki fark net bir şekilde gözler önüne serilir. Allah Teâlâ, Kur'ân'ın beşer sözü olduğunu iddia edenlere içerisindeki surelere benzeyen on sure getirmelerini söyleyerek meydan okumaktadır. Sûrede, Nuh tufanı başlayarak ile önceki peygamberlerin kıssalarından bahsedilir. Nuh peygamberin kavmiyle olduğu kadar ailesi ile olan imtihanından da bahsedilir. Bu süreçte babalık hislerine yenik düşerek inkarcılar arasında bulunan oğlunun gemiye alınıp kurtulmasını istemesi ve bu isteğinin Allah tarafından reddedilmesi üzerine Nuh (a.s.)'ın yaşadığı mahcubiyet ifade edilerek, bir peygamberin evladına dahi iltimas yapamayacağına da işaret edilmiştir. Nuh (a.s.)'ın kıssasından sonra Hûd (a.s.)'dan bahsedilerek Ad kavmi ile olan risâlet sürecine değinilir. Yaşadığı bu zorlu süreç aktarıldıktan sonra Sâlih (a.s.), Lût (a.s.), Şuayb (a.s.), Musa (a.s.) ve Hârûn (a.s.)'ın kıssaları peş peşe ele alınır. Bu kıssalarda genel olarak peygamberlerin görevlerini yaparken dünyevî bir karşılık beklemediği, kavimlerinin kendilerine yaşattığı zorlu tebliğ süreçlerine rağmen onların zarar görmelerini istemedikleri ama buna rağmen kavimlerin peygamberleri küçümseyip yalancılıkla suçlamaları inkâr ve isyanlarında devam etmeleri ve sonunda inanmayanların yok edildiğinden bahsedilir. Kur'ân-ı Kerim'in yüceliğinden bahsederek başlayan sûre, mübarek peygamberlerin kıssalarının anlatılmasındaki hikmeti açıklar ve tevhid ile başlayan sûre yine tevhid

inancını ele alarak sona erer. Böylece tevhidin önemini ortaya koyarak, sûrenin başlangıcı ile bitişi birbirine uyum sağlamış olur.¹²⁴

Sûre Peygamber efendimizi çok etkileyen sureler arasında yer alır. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Hz. Ebû Bekir bir gün peygamber efendimizin saçlarında bulunan beyazları kastederek kendisine ihtiyarladığını ifade etmiş ve efendimiz de cevap olarak “Beni Hûd, Vâkıa, Mürselat, Nebe’ ve Tekvîr sûreleri ihtiyarlattı” buyurmuştur.¹²⁵

1.2. Sûrenin İsimlendirilmesi

Hûd suresi içerisinde pek çok peygamberin kıssası anlatılmıştır. Bu peygamberler arasında en uzun anlatılan Hûd (a.s.)’in kıssası olmuştur ve burada ismi 50, 53, 58, 60 ve 89. ayetlerde beş kere tekrar edilmek suretiyle en çok zikredilen isim olmuştur. Bu nedenle de sureye Hûd (a.s.)’in adı verilmiştir.¹²⁶

¹²⁴ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetu't-tefâsîr*, (Beyrût: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerim, 1981), 2: 5.

¹²⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, “*Tefsîr*”, 46; Ebu'l-İshak b. Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, (Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 2002), 5: 192; İmam Abdurrahman b. Muhammede Mahluf Ebî Zeyd Seâlibî el-Mâlikî, *Tefsîru's-Seâlibî: Cevâhiri'l-hisân fî tefsîri'l-Kurân*, (Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsî el-Arabî, 1997), 3: 271; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9:1; Abdurrahman b. Ebî Bekr Muhammed es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr fî't-tefsîri'l-me'sûr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983), 4: 397; Ebu't-Tayyip Muhammed Sıddîk Han b. Hasan b. Ali Kannevcî, *Fethu'l-beyân fî makâsidi'l-Kur'ân*, (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1992), 6: 135; Muhammed Cemaluddîn b. Muhammed Saîd b. Cemâleddîn Kâsımî ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kâsımî-Mehâsinu't-Te'vîl*, (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1957), 3407.

¹²⁶ Muhammed Tahir İbn Âşur, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: ed-Dâru't-Tunisiyye, 1984), 6: 12; Adil Muhammed Halil, *Evvelu merra etedebberu'l-Kur'ân*, (Kuveyt; Şirketu Elif Sin Bî, 2017), 74.

İKİNCİ BÖLÜM

1. KUR'ÂN-I KERİM'İN BELÂGAT YÖNÜNÜN İ'CAZI

Allah Teâla toplumlaları hidayete erdirmek için onlara elçiler göndermiş ve toplum nazarında onları kuvvetlendirmek adına, peygamberlerini mu'cizelerle desteklemiştir. Hz. Muhammed'in gönderildiği toplumda belâgat ve fasâhat revaçta olduğu için, ona gönderdiği Kur'ân-ı Kerim'i de fesâhat ve belâgat yönünden mu'ciz kılmıştır.¹²⁷

Edebiyat alanında ileri bir seviyeye ulaşmış olan cahiliye döneminin şairleri, Kur'ân'ın içerisindeki kelimelerin oluşturduğu nizamdan, ayet başı ve sonundaki fasılaların vezinlerinde bulunan ahenkten etkilenmekle birlikte acziyet hissetmişlerdir. Aynı zamanda ayetin vezni ile anlamı arasındaki uyum da edebî söylemlerin tadını ve kıymetini bilen insanlar tarafından son derece beğenilmiştir. Hatta Kur'ân'ı inkar etmelerine rağmen onun ayetlerinin, içlerindeki en yetenekli şairlerin sözlerinden veya darbı mesellerden daha beliğ olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin, Araplar bazı suçların önlenimin çözümünün suçun fail veya faillerinin öldürülmesi olduğunu ifade etmek için “قَتْلُ الْبَعْضِ إِيَّاءَ لِلْجَمِيعِ” (Azınlığı öldürmek çoğunluğu diriltmektir) sözünü kullanırlardı. Allah Teâla bu hususta “وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ” (Kısasta sizin için hayat vardır)¹²⁸ ayetini indirerek onların en mahir oldukları belâgat ve fesahat alanında onları aciz bırakmıştır.¹²⁹ Çünkü, bu iki cümle mukayese edilse akli başında hiçbir kimse bunların birbirine müsâvî olduğunu söyleyemez. Zira ayet ile anlatılan mefhum Arapların kullandığı bu özlü sözden pek çok anlamda üstündür. Ayette îcaz sanatı kullanılmıştır. Ayet özdeyişden daha kısa ve özlüdür, ayrıca içerisinde hiçbir tekrar yoktur. Yine ayette “الْقِصَاصِ” ile ifade edilen mefhum, özdeyişteki “قَتْلُ” ile ifade edilen mefhumdan bir yönüyle daha genel bir yönüyle de daha özeldir. “الْقِصَاصِ” kelimesi ölümlerle birlikte yaralamaları da kapsamı bakımından قَتْلُ kelimesinden daha genel, ayrıca her öldürmede kısas yapılmaması bakımından da daha özeldir.¹³⁰ Yine bu konuda Araplar “الْقَتْلُ أَنْفَى لِلْقَتْلِ” (Ölüm öldürmeyi önler) darbı meselini

¹²⁷ Muhammed Mustafa Müslim, *Mebahis fî i'câzi'l-Kur'ân*, (Riyâd: Dâru'l-Müslim, 1996), 24.

¹²⁸ el-Bakara 2/179.

¹²⁹ Rummânî, *en-Nuket*, 9; Cürcânî, *Delaîlü'l-i'câz*, 388.

¹³⁰ Cürcânî, *Delaîlü'l-i'câz*, 261; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 1: 356.

kullanılmaktadırlar. Alimler edebî olarak kısas ayetinin bu darbı meselden de pek çok yönden daha belîğ olduğunu ibraz etmişlerdir. İlk olarak Kısas ayeti 12 harften oluşurken, darbı mesel 14 harften müteşekkildir. Darbı meselde bahsedilen “أَنْفَى لِلْقَتْلِ” ifadesi “حياة” ifadesini kapsamazken, ayette kısas ile asıl kastedilen mananın “حياة” olduğu açıktır. Ayrıca “حياة” kelimesinin nekra kullanılması ta‘zim ifade etmektedir. Yine her ölüm öldürmeyeceği önlemeyeceği, hatta bazı ölümlerin zulüm olabileceği ihtimaline binâen darbı meselde meramını tam ifade edememiştir. Ama tek bir ölüm çeşidi öldürmeyi önlemektedir ki o da kıyastır. Bir diğer yönden ayette hiç tekrar yokken darbı meselde “الْقَتْلُ” kelimesi tekrar etmektedir. Aynı zamanda ayette takdîri olarak hazfolunan kelimeler yoktur. Darbı meselde ise “أَنْفَى” kelimesinden sonra hazfolunan bir “مَنْ” vardır. Yine ilk “الْقَتْلُ” kelimesinden sonra “قصاصاً” ile ikinci “الْقَتْلُ” kelimesinden sonra da “ظُلماً” ifadeleri de hazfolunmuştur. Bir diğer açıdan ayette “القصاص” kelimesi ile “حياة” kelimesinin zıddı kastedildiği için manevî tıbak vardır ama darbı meselde böyle bir sanat bulunmamaktadır. Ayrıca ölüm kendisini engelleyemeyeceği için darbı meselde mantık hatası vardır. Aynı zamanda kısas kelimesi eşitliğe işaret ederek adaletin kaynağını ifade ederken “الْقَتْلُ” kelimesinden böyle bir mana anlaşılmamaktadır.¹³¹

Yukarıda verilen örnekten anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerim en belîğ ayetleri barındırarak, edebiyat alimlerini kendisine hayran bırakmıştır. Ama indiği dönemdeki müşrikler Kur’ân’ın Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu, Kur’ân’a duyulan hayranlığın da ancak bir sihir olabileceğini iddia etmişlerdir. Allah Teâla ise bu ayetlerin ancak kendisi tarafından ortaya konabileceğini “De ki: And olsun eğer insanlar ve cinler şu Kur’ân’ın bir benzerini getirmek için toplansalar, yine onun benzerini getiremezler. Birbirlerine arka çıkıp yardım etseler de”¹³² buyurarak ifade etmiştir. Kur’ân’ın bir beşer tarafından uydurulamayacağını da ispat etmek adına çeşitli ayetlerde iddia sahiplerine meydan okumuştur. “... eğer sizler doğru iseniz Allah’tan başka gücünüzün yettiklerini çağırın da hep beraber onun benzeri bir sûre getirin”¹³³ ayetinde olduğu gibi bu meydan okuma bir sûreye kadar indirilmiş olmasına rağmen kafirler bundan aciz kalmışlardır ve kalmaya da devam edeceklerdir ki bu da yine “Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun

¹³¹ Mustafa Müslim, *Mebahis fî i‘câzi’l-Kur’ân*, 134-136.

¹³² el-İsrâ 17/88.

¹³³ Yunus 10/38.

benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayrı şahitlerinizi de çağırın. Eğer yapamazsanız ki bunu asla yapamayacaksınız o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının”¹³⁴ ayeti ile iddia sahiplerinin yüzlerine vurulmuştur.

Kur’ân, yirmi üç yıl gibi bir süre içerisinde bu meydan okumayı sürdürmüştür. İnkarcılar bunca zaman içerisinde Kur’ân’a olan muhalefetlerini göstermek adına savaşlar yapıp bu uğurda pek çok kan dökmeyi dahi göze almışlardır fakat bu meydan okumaya iddialarını ispatlayarak cevap verememişlerdir. Şayet bunu yapabilecek güçleri olsa idi bunca tehlikeli işe hiç girmezlerdi. Çünkü aklı başında olan hiçbir insan, sözle yapılacak olan daha kolay bir işi bırakıp ucunda ölüm olan bunca zahmetli ve tehlike işe kalkışmaz. Özellikle Kureyş kavmi, yumuşak huyluluğu, ağır başlı ve aklı başında bir kavim oluşu, edebî yönü çok kuvvetli olan şairleri ile tanınmış bir topluluktur. Kur’ân-ı Kerim’de bu topluluğu “قَوْمًا لَّدَا”¹³⁵ ve “قَوْمٌ خَصِيمُونَ”¹³⁶ tabirleriyle inatçı ve kavgacı olarak tanımlamıştır. Bunca özelliği bünyesinde barındıran bir topluluğun -güçleri yetse idi- böylesi bir fırsatı kaçırmaması düşünülemezdi. Bu meydan okumayı bir surenin mislini getiremeyerek cevapsız bırakmaları Kur’ân’ın i’câzına delalettir.¹³⁷

Çalışmamızın konusu olan Hûd sûresinde de tahaddi ayeti bulunmaktadır. Allah Teâla Hûd Sûresinin on üçüncü ayetinde أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنْ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنْ (Yoksa “onu (Kur’ân’ı) uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah’tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin) buyurarak meydan okumuştur. Kur’ân’ın indiği dönemde Arap toplumunda belâgat revaçta olduğu için burada bu sûrenin benzeri on sûrenin getirilmesi istenilerek inkarcılara en yetenekli oldukları alanda meydan okunmuştur. İnkarcılar Kur’ân’ın uydurulma olduğunu iddia ettikleri için burada meydan okurken “bunun gibi uydurulmuş” on sure getirin denilmiştir. Adeta, madem bu ümmi olan bir beşer tarafından uydurulmuştur, o zaman sizlerin en maharetli olduğu bu alanda en fasih olan kişiler bunun benzerini uydursunlar

¹³⁴ el-Bakara 2/24.

¹³⁵ Meryem 19/97.

¹³⁶ ez-Zuhruf 43/58.

¹³⁷ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. Hattab el-Hattâbî el-Bustî, *Beyânu i’câzu’l-Kur’ân*, (Mısır: Dâru’l-Meârif, 1976), 5.

ki iddianızın doğruluğu ispatlansın, denilmiş gibidir.¹³⁸ Bu meydan okuma tüm inkarcılara yapılsa da asıl muhatap aslında o dönemin edebiyatına mükemmellik derecesinde hâkim olan şairlerine gelmiştir. Bunu yapmaya yeteneği olmayan zümre zaten bu hitabın dışında tutulmuştur. Nitekim Mûsa (a.s.) döneminde sihir revaçta olduğu için Musa (a.s.)’da sihir ile meydan okuduğunda da onun karşısına sihir yapımından anlamayan insanlar değil dönemin en iyi sihirbazları çıkartılmıştı. Bu alanında en yetenekli insanların bu sûrelerin benzerini getirmekten aciz kalmaları Kur’ân’ın uydurulmadığına, belâgatının mu‘cizliğine, ilahi bir güç tarafından indirildiğine delildir.¹³⁹

Çalışmamızın bu bölümünde de Kur’ân’ın belâgat özelliklerinin Hûd Sûresinde yer alan kısmı ele alınacaktır.

¹³⁸Ebu’l-Berekât Abdullah b. Muhammed Hâfizu’d-Dîn en- Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî medâriku’t-tenzîl ve hakâiku’t-te’vil*, (Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1998), 2: 50; Muhammed b. Yûsuf eş-Şehir Ebu Hayyân el-Endulusî, *Tefsîru’l-bahru’l-muhit*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1994), 5: 208.

¹³⁹ Aîşe Muhammed Ali Abdurrahman Bintü’s-Şâtî, *el-Î‘câzu’l-beyânî li’l-Kur’ân ve mesâilu İbni’l-Ezrak*, (Kâhire: Dâru’l-Meârif, 2004), 69.

2. HÛD SÛRESİNİN BELÂGAT ÖZELLİKLERİ

Belâgat konuları beyân, bedi‘ ve meânî olarak üç başlıkta ele alınmaktadır. Bu nedenle Hûd Sûresinin belâgat özellikleri de beyân ile ilgili olan ayetler, bedi‘ ile ilgili olan ayetler ve meânî ile ilgili olan ayetler olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

2.1.Beyân ile İlgili Olan Ayetler

أَلَا إِنَّهُمْ يَنْتُونُ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

1. “İyi bilin ki onlar, O’ndan gizlenmek için kalplerindeki düşmanlığı gizliyorlar. Yine iyi bilin ki (görülmesinler, duyulmasınlar diye) örtülerine büründükleri zaman bile Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.” (Hûd 11/5)

Bu ayetin nüzul sebebini zikretmek, içerisinde bulunan sanatların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Ayetin, Allah rasulüne karşı kalbinde kin beslese de onu gördüğünde bunu gizleyerek muhabbet izhar eden Ahnes b. Şureyk hakkında indiği rivayet edilir. Ayrıca münafıkların Allah rasulünü gördükleri zaman sırtlarını dönüp elbiselerini başlarına çekip örtüye bürünüp saklanmak isterlerdi. Onların durumunu ifşâ edip onları zemmetmek için indirildiği de söylenmiştir.¹⁴⁰

Ayette geçen “يَنْتُونُ” (kırıyıyorlar, çeviriyorlar) fiili esasen göğüste yapılmayacağı için burada kastedilenin “göğüste olan sırrı saklamak”¹⁴¹, “nifak yapmak” olduğu ve böylece istiâre ya da mecaz sanatının yapılmış olduğu kaynaklarda yer almaktadır.¹⁴²

İnsan bir şeye yöneldiğinde ona göğsünü dönmüş olur. Bir şeyden vazgeçip uzaklaştığında da yüzü ile beraber göğsünü de çevirmiş olur. Bu durumdan yola çıkarak, ayette geçen “يَنْتُونُ صُدُورَهُمْ” kelimeleri ile haktan yüz çevirmenin kastedildiği

¹⁴⁰ Ebû Zekeriya Yahya b. Ziyad b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, (Mısır: Dâru'l-Mısriyye, (t.y.), 2: 3; es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân*, 5:157; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2: 259; Mahmud b. Ebi'l-Hasan b. el-Huseyn ebu'l-Kâsım en-Nisâbü'rî, *Îcâzu'l-beyân an meâni'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2010), 407; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 11: 69; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, 4: 400; Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddîn el-Îmâdi Ebu's-Suud Efendi, *Tefsîru Ebî's-Suud:Îrşâdu'l-aklı's-selim ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-kerim*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001), 4: 7; Tantavî, *et-Tefsîru'l-vasût*, 7: 161; Ahmed Mustafa Merâgî, *Tefsîru'l-Merâgî*, (Mısır: Şirketu Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halbî ve Evlâdihî, 1946), 11: 170.

¹⁴¹ Eş-Şerîf er-Radî, *Telhîsu'l-beyân fî mecâzâtî'l-Kur'ân*, (Beyrut: Mektebetu Nahdati'l-Arabiyye, 1986), s. 85.

¹⁴² Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 334.

ve burada kinaye yapıldığı da ifade edilmiştir.¹⁴³ Kâfirler Hz. Muhammed'i gördüklerinde uzaklaşarak ona sırtlarını dönüp yüzlerini elbiseleri ile örterlerdi. Kâfirlerin bu hali göz önüne alınarak burada onların gizlediklerini sandıkları kin ve kötü niyetleri kastedilerek istiare yapıldığı da ifade edilmiştir.¹⁴⁴

Ayetin devamında gelen “يَسْتَعْتُونَ ثِيَابَهُمْ” “Elbiselerine büründüklerinde” ifadesinde elbise ile gecenin murad edildiği ve gecenin de elbise gibi örtmesi hasebiyle burada “ثِيَاب” kelimesi ile örtmenin kastedilerek istiâre yapıldığı belirtilmiştir.¹⁴⁵

Bu sanatlarla beraber ayetin anlamına göz atacak olursak, manası “Dikkat et, Onlar Allah'tan da gizlediklerini zannederek içlerindeki kini, düşmanlığı saklayıp gizlemek elbiseleri ile yüzlerini örtüyorlar. Ancak Allah Teâla onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da en iyi şekilde bilir” şeklinde anlaşılabilir.¹⁴⁶

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

2. “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı)dır. (Hûd 11/6)

Ayette geçen “وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا” (Onların yerleştikleri yeri de emaneten konulacakları yeri de bilir) cümlesinde geçen “مُسْتَقَرَّهَا” kelimesi ile canlının dünyadaki meskeni, “وَمُسْتَوْدَعَهَا” kelimesi ile de canlının dünyaya gelmeden önceki bulunduğu rahim veya yumurta kastedilmiştir. Ayetin sonunda yer alan “فِي كِتَابٍ مُبِينٍ” (açık bir kitapta) ibaresinde kitap ile Allah'ın ilmi kastedilerek mecâz yapılmıştır. Yani küçük büyük fark etmeksizin her şey Allah'ın bilgisi dâhilindedir.¹⁴⁷

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

3. “O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır.

¹⁴³ Ebû Muhammed Şerefuddîn Hüseyin b. Abdillâh et-Tîbî, *futûhu'l-gayb fî'l-keşfi an kınai'rayb: Hâşiyetu't-Tîbî ale'l-Keşşâf*, (Dubai: Câizetu Dubey ed-Devliyye lil Kur'âni'l-Kerîm, 2013), 8: 14; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 334; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 140.

¹⁴⁴ Seâlibî, *Tefsîru's-Seâlebi*, 3: 272; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 204.

¹⁴⁵ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 204.

¹⁴⁶ Seâlibî, *Tefsîru's-Seâlebi*, 3: 273.

¹⁴⁷ Ebû Hayyân *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 205.

Böyle iken “Ölümünden sonra şüphesiz diriltileceksiniz” desen, inkârcılar “Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür” derler.” (Hûd 11/7)

Ayette yer alan “يَبْلُوكُمْ” fiili ile insanların seçimleri kastedilerek istiâre yapılmıştır.¹⁴⁸ Ayrıca bu fiil, öncesinde geçen “خَلَقَ” fiiline müteallıktır. Bu durumda, anlamda “Allah onları kullarına mesken yapmak, içerisinde kullarına çeşit çeşit rızıklar vermek, şükrederek güzel amelde bulunanları ödüllendirip isyan edip bozgunculuk çıkaranları cezalandırmak için yarattı” gibi bir bağlantı ortaya çıkmıştır.¹⁴⁹

Burada yer alan “إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ” ifadesinde sanki “Şayet sen onlara Kur’ân’ın içerisindeki dirilişin ispatına dair delilleri okusan dahi onlar bu okunan bir sihirdir derler” denilmiş gibidir. Burada sihir ile kastedilen kinaye yoluyla dirilişin inkârı diyenler olduğu gibi¹⁵⁰, “batıl” manasının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.¹⁵¹ Ayrıca هَذَا lafzıyla da Kur’ân’a işaret edilerek kinaye yolu ile inkarî bir anlam ifade edildiği de belirtilmiştir.¹⁵² Yine bu durumla ilgili olarak, bu ifadenin, kâfirlerin içinde bulundukları çelişkiyi ortaya koyduğu, onların Allah’ın yeri ve gökleri yarattığını kabul etmelerine rağmen bundan daha kolay bir iş olan dirilti konusunu inkar ettikleri de ifade edilmiştir.¹⁵³ “سِحْرٌ مُبِينٌ” tamlamasında teşbih olduğunu ifade edenler de vardır.¹⁵⁴

وَلَئِنْ أَدَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَكُونُ مِنَّا كُفُورٌ

4. “Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, şüphesiz o ümitsiz ve nankör olur.” (Hûd 11/9)

Bu ayette istiâre sanatı vardır. Çünkü burada geçen “أَدَقْنَا” (rahmeti tattırmak) ve “نَزَعْنَا” (geri çekmek) fiilleri gerçek anlamında kullanılmamıştır. Bu fiillerle kastedilen, işlediği bir günahattan sonra tövbe eden bir insanın, tövbesinin kabul olmasının ardından tekrar günaha girmesi neticesinde cezalandırılıp rahmetin ondan kesilmesini hak etmesi durumudur. Bir başka açıdan burada rahmeti tattırmakla kastedilenin nimet ve bolluk, onu geri çekmekle kastedilenin darlık ve sıkıntı olması da muhtemeldir.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Tîbî, *Futûhu 'l-gayb*, 8: 20; Kâsımî, *Tefsîru 'l-Kâsımî*, 3413.

¹⁴⁹ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2: 259.

¹⁵⁰ Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî*, 11: 365.

¹⁵¹ Tîbî, *Futûhu 'l-gayb*, 8: 23.

¹⁵² Tîbî, *Futûhu 'l-gayb*, 8: 23.

¹⁵³ Seâlibî, *Tefsîru 's-Seâlibî*, 3: 273.

¹⁵⁴ Kannevci, *Fethu 'l-beyân*, 6: 145.

¹⁵⁵ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 87.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

5. “Ancak sabredip salih amel işleyenler böyle değildir. İşte onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.” (Hûd 11/11)

Ayette geçen “إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ” ibaresi ile inanan kimselere kinaye yapılmıştır. Çünkü kendilerine bir rahmet dokunduğunda şükredip, bu rahmet ortadan kalktığına sabretmek inanan kimselerin özelliklerindendir.¹⁵⁶

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوفَّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُخْسُونَ

6. “Kim yalnız dünya hayatını ve onun zinetini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını orada tastamam öderiz. Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar.” (Hûd 11/15)

Bu ayetteki “أَعْمَالَهُمْ” (ameller) ifadesi ile mecazi olarak, amellerin karşılığında alınacak olan mükafat ve cezalar¹⁵⁷ kastedilerek, cümleye “kim dünya hayatını ve onun süsünü isterse, dünyada yaptığı iyiliklerin mükafatını ve kötülüklerin cezasını bire bir alacaktır” anlamı katılmıştır.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

7. “Kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? İşte bunlar, Rablerine arz edilecekler ve şahitler de “Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır” diyeceklerdir. Biliniz ki, Allah’ın o lâneti zâlimler üzerinedir.” (Hûd 11/18)

Burada yer alan “يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ” (Rablerine arz edilecekler) cümlesinde mecazî olarak “amellere” işaret edildiği ifade edilmiştir. Çünkü işi yapan kimsenin yaptığı amellerle birlikte arz edilecek olması, işi yapanın gıyabında amellerinin arz edilecek olmasından daha korkutucu bir sahnedir. Bu sanatları dikkate almazsak ayetin anlamı “o zalimler rablerine sunulacak” manasını taşıırken bu sanatlar ışığında “O zalimlerin yaptıkları Allah’a arz edilecektir” manası anlaşılmaktadır. Burada da mertebelerin kötülüğü nedeniyle onlara dair bir küçümseme ve hakir görme anlaşılmaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 372.

¹⁵⁷ Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 156; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 382.

¹⁵⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 402.

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

8. “Onlar (halkı) Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri ve çelişkili göstermek isteyen kimselerdir. Hem de onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir.” (Hûd 11/19)

Ayette geçen عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (Allah’ın yolu) ifadesinde mecazen Allah’ın sağlam, doğru, kusursuz dini kastedilmiştir. Aynı şekilde “وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا” (Onu eğri göstermek isterler) ifadesinde de mecaz yolu ile “bozulma, sapma” kastedilmiştir. Bu durumda ayetten “Allah’ın dinini bozulmuş olarak göstermek isteyenler, ahireti inkâr edenlerin ta kendisidir” gibi bir mana anlaşılabilir.¹⁵⁹

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

9. “Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler (in durumu) gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz?” (Hûd 11/24)

Burada geçen كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ “Kör ve sağır gibi” kelimelerinde teşbih sanatı vardır. Teşbih edatı kullanılıp benzetme yönü hazfedildiği için mürsel ve mücmel teşbih olarak adlandırılır. Yani gerçeği inkâr edenlerin durumu görmemek ve işitmemek hususunda kör ve sağır kimseler gibidir. Gerçek açıkça önlerinde olsa da onlar bunu göremez ve duyamazlar. İnanan kimsenin hali ise bu gerçekleri işitip gören kimsenin durumuna benzer. Onlar hakikati idrak ederler. Onların bu hali de onları helak olmaktan korur ve hidayete erdirir.¹⁶⁰

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يُبَادُوا بِرَأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ

10. “Kavminin inkâr eden ileri gelenleri, “Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz” dediler.” (Hûd 11/27)

Kavmin ileri gelenlerinin söylediği “مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا” ifadede kinâye çeşitlerinden olan ta’riz sanatı vardır. Yani müşrikler peygamberliğe kendilerinin daha

¹⁵⁹ Âlûsi, *Rûhu’l-meânî*, 11: 403.

¹⁶⁰ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl*, 3: 132; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 214; Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, 2: 53; Seâlibî, *Tefsîru’s-Seâlibî*, 3: 279; Ebu’s-Suud, *Tefsîru ebi’s-Suud*, 4: 26; Kannevî, *Fethu’l-beyân*, 6: 165; Merâgî, *Tefsîru’l-Merâgî*, 12: 23; Sâbunî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 11.

layık olduğunu îma etmektedirler. Nuh (a.s.) ile kendilerinin beşeriyet yönünden eşit olduklarını, şeref olarak ise ondan üstün olduklarını bu nedenle de peygamberliğe ondan daha elverişli konumda olduklarına üstü kapalı bir ifade ile belirtmektedirler.¹⁶¹

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَأَتَانِي رَحْمَةٌ مِّن عِنْدِي فَعَمَيْتُ عَلَيْكُمْ أَنْزِلْ مُكْمُوهَا وَانْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ

11. “Nûh dedi ki: “Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız?” (Hûd 11/28)

Ayette geçen *فَعَمَيْتُ عَلَيْكُمْ* ifadesinde, rahmet ve delilin kör edilmesini ifade eden bir kelime kullanılarak, onların gizli bırakılmasından bahsedilmiştir. Ancak kelime anlamı dikkate alındığında delil ve rahmet kör edilebilecek şeyler olmadığından, bununla delilin gizli olması kastedilerek istiâre yapılmış, delilin gizli kalması körlüğe benzetilmiştir.¹⁶²

Burada yer alan *فَعَمَيْتُ* “size kapalı kaldı” lafzında, anlamadığı için kendisine getirilen delillerle kurtuluşa eremeyen kimsenin durumu, nereye gideceğini bilmediği bir çölde kör bir rehberle uyararak çıkış arayan kimsenin haline benzetilerek temsili istiâre yapılmıştır.¹⁶³

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنِّي أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ

12. “Ey kavmim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a âittir. Ben o iman edenleri (teklifinize uyararak) kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizin bilgisizce davranan bir toplum olduğunuzu görüyorum.” (Hûd 11/29)

Ayette geçen “لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا” (Ben sizden mal istemiyorum) ifadesinde Nuh (a.s.)’ın tek isteğinin onlara risâlet mesajını iletmek olduğu kastedilerek kinâye yapılmıştır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, s.53; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 140.

¹⁶² Kannevci, *Fethu’l-beyân*, 6: 169.

¹⁶³ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 87; Sabunî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 17.

¹⁶⁴ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, 5: 165.

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا
اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

13. “Size ben, “Allah’ın hazineleri yanımdadır”, demiyorum; gaybı da bilmem. “Ben bir meleğim” de demiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, “Allah, onlara asla hiçbir hayır vermez” de diyemem. Allah, onların içlerindeki daha iyi bilir. Böyle bir şey söylersem, o zaman ben gerçekten zâlimlerden olurum.” (Hûd 11/31)

Burada geçen “تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ” ifadesinde, esasen yaratılış olarak maddesel anlamda “gözün küçük görmesi” durumu kastedilmediği için istiâre sanatı vardır.¹⁶⁵ “تَزْدَرِي” kelimesinin “أَعْيُنُكُمْ” kelimesine isnad edilmesi de mübalağa ifade eder.¹⁶⁶

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

14. “Dediler ki: “Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir.” (Hûd 11/32)

Ayette geçen جَادَلْنَا (Tartışmayı çok yaptın) ifadesi “devam ettirmek, sürdürmekten” kinayedir.¹⁶⁷

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

15. “Ben size öğüt vermek istesem de eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O’na döndürüleceksiniz.” (Hûd 11/34)

Ayette yer alan “أَنْ يُغْوِيَكُمْ” ifadesinde istiâre sanatı vardır. Çünkü “الاغواء” esas olarak “azgınlık ve sapkınlığa davet etmek” anlamına gelmekte olup Allah Teala’nın böyle bir fiilde bulunması düşünülemez. Burada kastedilen Allah Teala’nın onları rahmetinden uzaklaştırmasıdır.¹⁶⁸ Yine bu kelime ile alakalı olarak Allah Teâlâ’nın, kâfirlerin inkarlarında ısrarını bildiği için onları kendi haline bıraktığı ve durumu da “الاغواء” olarak isimlendirdiği de ifade edilmiştir. Bu manalar göz önüne alındığında Nuh (a.s.) şöyle söylemiş gibidir. “Sizler küfür üzere olan halinizde ısrar etmektesiniz.

¹⁶⁵ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 87.

¹⁶⁶ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 3: 132; Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 63; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 197.

¹⁶⁷ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 431.

¹⁶⁸ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 88.

Allah'ın öğütleri, nasihatleri size fayda vermiyor ki benim nasihatim size nasıl fayda versin?"¹⁶⁹

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ

16. “(Ey Muhammed!) Yoksa “Onu (Kur’ân’ı) kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu uydurmuşsam, suçum bana âittir. Ben de sizin işlemekte olduğunuz suçlardan uzağım.” (Hûd 11/35)

Burada yer alan “فَعَلَيَّ إِجْرَامِي” (Benim günahım bana) ifadesinde hazif yoluyla mecaz vardır. Yani “Benim günahımın cezası bana” anlamına gelmektedir.¹⁷⁰ Ortada böyle bir günahın olmadığını vurgulamak için de *İn* edatı kullanılarak “إِنْ افْتَرَيْتُهُ” (şayet ben onu uydurmuş olsam) denilmiştir.¹⁷¹

وَاصْنَعُ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

17. “Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.” (Hûd 11/37)

Burada yer alan “وَاصْنَعُ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا” “Bizim gözümüzün önünde gemiyi yap.” cümlesinde gözler, koruyup gözetmek anlamında kullanılarak kinaye yapılmıştır. Yolculuk yapan kimseye “Allah seni koruyup gözet sin” anlamına gelen “Allah’ın gözü seninle beraber olsun” demek gibidir.¹⁷² Yine korumak gözetmek anlamının temsili olarak ifade edildiği de söylenmiştir.¹⁷³

وَيَصْنَعُ الْفُلَ وَكَلَّمَ مَرْءًا عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ

18. “(Nûh) gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.” (Hûd 11/38)

Burada kullanılan نَسَخَرُ fiilinin hakikat yönlü olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi mecazî olarak “cahil olduğunu düşünmek” anlamına geldiğini ifade edenler de

¹⁶⁹ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 220.

¹⁷⁰ Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 16-17: 176.

¹⁷¹ Sâbûnî *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 17.

¹⁷² Şerif er-Radî, *Telhîs*, 88; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 268; Sabûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 17.

¹⁷³ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl*, 3: 134.

olmuştur. Cahil olarak nitelendirilmesi de onların daha önce hiç gemi görmediklerini izhar etmektedir.¹⁷⁴

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ

19. “Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh’a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.” (Hûd 11/40)

Ayette geçen “وَفَارَ التَّنُّورُ” cümlesi ile mecaz yollu olarak azabın ortaya çıkması ve korkunun büyüklüğü anlatılmıştır.¹⁷⁵ Ayrıca “وَفَارَ التَّنُّورُ” ifadesi ile de azabın gelmesinin kastedilmesi sûretiyle kinâye yapıldığı da söylenmiştir.¹⁷⁶

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

20. “Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma” diye seslendi.” (Hûd 11/42)

Ayette “وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ” (Onları dağlar gibi dalgalar arasında götürüyordu) buyrularak dalgalar dağlara benzetilmiş ve teşbih yapılmıştır. Her bir dalganın büyüklük, yükseklik ve yoğunluk bakımından dağ gibi olduğu ve geminin bu büyük ve ürkütücü dalgalar arasında bir balina gibi yüzdüğü tasvir edilmiştir.¹⁷⁷

Ayeti kerimede yer alan “مَعْزِلٍ” kelimesinin hakiki ve mecâzi olarak iki anlama da delalet edebileceği ifade edilmiştir. Hakikat anlamı üzere bakıldığında babasından ve gemiye binen mü’minlerden uzak bir yerde tek başına olduğu anlaşılmakta olduğu gibi, mecaz anlamı esas alınarak inanç bakımından babasından uzak olduğu da anlaşılabilir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Âlusî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 443.

¹⁷⁵ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 222; Âlusî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 447; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 204.

¹⁷⁶ Kâsimî, *Tefsîru’l-Kâsimî*, 3436; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 180.

¹⁷⁷ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 184.

¹⁷⁸ Âlusî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 461.

قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

21. “O, “Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” dedi. Nûh, “Bugün Allah’ın rahmet ettikleri hariç, O’nun azabından korunacak hiç kimse yoktur” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.” (Hûd 11/43)

Ayette yer alan “إِلَّا مَنْ رَحِمَ” cümlesindeki مَنْ ile Allah Teâla kastedilerek kinâye yapılmıştır. Yani “merhamet eden kimse” anlamından ziyade “Allah’ın rahmet ettiği” anlamı anlaşılmaktadır.¹⁷⁹ Ayrıca “عَاصِمٌ” lafzı mecazen “معصوم” anlamında kullanılarak mecaz-ı akli sanatı yapılmıştır.¹⁸⁰

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (44)

22. “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zâlimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.” (Hûd 11/44)

Bu ayeti, Kur’ân-ı Kerim’in en belîğ ayeti olarak görenler olmuştur.¹⁸¹ İçerisinde barındırdığı özellikler nedeniyle belâgat âlimlerini kendisine hayran bırakmıştır. Hatta Kur’ân’a muhalif olarak tanınan ediplerden İbnü’l-Mukaffa’nın da bu ayeti duyduğunda “Bu, benzerini dahi bir beşerin söyleyemeyeceği bir sözdür” diyerek muhalefetten vazgeçtiği de rivayet edilir.¹⁸²

Ayette geçen yer ve göğün cansız varlıklar olması nedeniyle bu emirlere muhatap olamayacakları için istiâre sanatının olduğu kaynaklarda geçmektedir.¹⁸³

Ayette “ابْلَعِي مَاءَكَ” cümlesi ile suyun yerin altına çekilmesi kastedilerek işaret sanatı yapılmıştır.¹⁸⁴ Yemek yerken yutmak filini ifade etmek için de “بلع” kelimesi kullanılır. Nasıl ki yemek, yiyeni kuvvetlendirir, su da yeryüzünü kuvvetlendirir. Yeryüzünün suyu yutması ve yemeğin yutulması arasındaki bu benzerlik nedeniyle burada istiare sanatının olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca “وَقُضِيَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ” kelimelerini meçhul kullanılması ile bu olayların ancak çok kadir olan bir güç

¹⁷⁹ Seâlibî, *Tefsîru’s-Seâlibî*, 3: 285.

¹⁸⁰ Ali Bulut, *Belâgat (Meâni-Beyân-Bedi’)*, (İstanbul: İFAV, 2017), 232.

¹⁸¹ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

¹⁸² Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 229.

¹⁸³ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 89; İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, s.529; Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 87; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 229; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

¹⁸⁴ İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 527; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

tarafından yapılabileceğine vurgu yapılarak bu fiillerle de istiâre yapılmıştır. Bu fiiller failleri ile birlikte “اغاض الماء ، قضي الامر، سوى السفينة” şeklinde zikredilseydi bu incelik elde edilemezdi.¹⁸⁵

Devamında gelen “غِيضَ الْمَاءِ” (su çekildi) ifadesinde de istiâre sanatının olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bu ifade de suyun çekilmesi ile geminin oturmasının illeti belirtildiği için ta’lil yapılmıştır.¹⁸⁶

Ayette göğe hitaben zikredilen “يَا سَمَاءُ” (Ey semâ) seslenişinde, esasen hitap semanın yağmuruna yapılmıştır. Bu nedenle burada mecâz sanatı vardır.¹⁸⁷ Ayrıca cansız varlıklar olan yer ve göğe sanki akli ve idrâki olan bir varlığa seslenir gibi “Ey Yer! Suyunu yut”, “Ey gök! Suyunu tut” şeklinde hitap edilmiştir. Bu da hitap edenin gücünün büyüklüğüne, göklerin ve yerin sanki Allah Teâla’nın kudretini biliyormuşçasına boyun eğdiklerine işaret eder.¹⁸⁸ “مَاءَكِ” kelimesinde كِ zamirinin izafesi ile mecazen yeryüzü kastedilerek, mülkün mâlikine ulaşması gibi suyun yeryüzüne ulaşması tasvir edilmiştir.¹⁸⁹

Yine cümlede önce arza suyunu yutması sonra semaya suyunu tutması emredilmiştir. Bu sıralamanın tercih edilmesi de 40. ayette geçen “فَارْتَوُّهَا” ifadesiyle helak edici olan felaketin yeryüzünden başladığına işaret edilmiştir.¹⁹⁰

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ (45)

23. “Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va’din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.” (Hûd 11/23)

Burada Hz. Nuh’un Allah Teala’ya seslenmesinin mecâzî olduğu söylenmiştir. Şayet bu sesleniş hakikat olsaydı o zaman sonrasında gelen فَقَالَ kelimesinin başına فَ edatı getirilmezdi. Hz. Meryem’in seslenişinin anlatıldığı ayette olduğu gibi “إِذْ نَادَى رَبَّهُ”

¹⁸⁵ Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, 2: 62; Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3448.

¹⁸⁶ İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 528; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

¹⁸⁷ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

¹⁸⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 271; İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 529; Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, 2: 61; Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 84; Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3443.

¹⁸⁹ Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, 2: 62.

¹⁹⁰ Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3446.

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ¹⁹¹ Burada قَالَ kelimesinin başında فَ edatının bulunmaması nidânın hakikat anlamında olduğunu ifade etmektedir.¹⁹²

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

24. “Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.” (Hûd 11/46)

Yine burada ifade edilen الْجَاهِلِينَ ifadesi Kur’ân’ın pek çok yerinde olduğu gibi bu ayette de günah işlemekten kinayedir. Bu durumda “إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ” cümlesinin anlamı “Günahkarlardan olmamanı öğütlerim” şeklinde olmuş olur.¹⁹³

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

25. “Ona denildi ki: “Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracamız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak.” (Hûd 11/48)

Gemide Nuh (a.s.) ile birlikte olanları tanımlanırken “وَمَنْ آمَنَ” iman edenler” yerine “مِمَّنْ مَعَكَ” (seninle birlikte bulunanlar) ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade ile Nuh (a.s.) ile birlikte olanların bir kısmının gemiden indikten sonra küfre düşeceğine dair kinâye yapılmıştır.¹⁹⁴

Nuh (a.s.) ile birlikte gemide olanların “أُمَمٌ” kelimesi ile vasıflandırılması, mecazî olarak, o dönemde yeryüzünde kopan tufan nedeniyle onlardan başka kimse kalmaması neticesinde, kıyamete kadar dünyaya gelecek olan nesillerin devamlılığının kaynağı olarak bu gemide bulunan insanların kastedilmesini ifade etmektedir.¹⁹⁵

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

¹⁹¹ Meryem 19/2-3.

¹⁹² Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru ’l-muhît*, 5: 229.

¹⁹³ Râzî, *Tefsîru ’l-kebîr*, 18: 4.

¹⁹⁴ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru ’l-muhît*, 5: 231.

¹⁹⁵ Tîbî, *Futuhu ’l-gayb*, 99.

24. “İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.” (Hûd 11/49)

Burada yer alan “تِلْكَ” ifadesi müptedâ, sonrasında gelenler ise haberdır. “تِلْكَ” ifadesi Nuh (a.s.)’ın kıssasına işaret etmekte olup anlamı da “Bu kıssa gaybî haberlerden olup sen de kavmin de bunları bilmezken sana vahyolunmuştur” şeklindedir.¹⁹⁶

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

25. “Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin.” (Hûd 11/52)

Burada yer alan “يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا” “Sizin üzerinize semayı bol bol gönderir” cümlesinde mecaz-ı mürsel vardır. Çünkü gökten inen şey yağmurdur. Yani “size bol bol yağmur gönderir” anlamına gelmektedir.¹⁹⁷

قَالُوا يَا هُوْدُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ

26. “Dediler ki: “Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz. Biz sana iman edecek de değiliz.” (Hûd 11/53)

Ayette geçen (وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ) (Biz sana iman edecek de değiliz) ifadesinde kinaye yoluyla “bizim tarafımızdan böyle bir durum gerçekleşmeyecek ve bizler olduğumuz hal üzere kalmaya devam edip seni tasdik etmeyeceğiz, senin tarafından bize sunulan ayetler de bizim için bir anlam ifade etmeyeceği için senin sözlerinde bizim nezdimizde kanıtlanamaz olarak vasıflandırılacaktır” denilmek istenmiştir.¹⁹⁸

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَّتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

27. “İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbiniz dosdoğru bir yol üzerindedir.” (Hûd 11/56)

Burada ifade edilen “مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَّتِهَا” (Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın.) cümlesinde temsili istiâre vardır.

¹⁹⁶ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2: 274.

¹⁹⁷ Zemahşerî-*el-Keşşâf*, 2: 275; Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 18: 10; Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3454; Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefsîr*, 2: 24

¹⁹⁸ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, s. 106.

Allah Teala'nın mülkiyetinde bulunan varlıklar, sahibi tarafından perçeminden tutulup çekilen esir kadın ve ata benzetilmiştir.¹⁹⁹ Bu ibare de bütün varlıkların Allah Teala'nın hükmü altında olduğuna işaret etmektedir.²⁰⁰

Ayetin sonunda yer alan “إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” (Rabbim doğru yol üzerindedir.) ifadesinde de istiare yapılmıştır. Burada kastedilen Allah'ın mülkiyetindeki adaletidir. O, kullarının her halinden haberdardır. Hiçbir zalim cezasından kaçamaz ve O'na sığınan hiç kimsenin de hakkı kaybolmaz.²⁰¹

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ

28. “Eğer yüz çevirirseniz; bilin ki ben, benimle gönderileni size tebliğ ettim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi sizin yerinize getirir ve siz O'na bir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim, her şeyi koruyup gözetendir.” (Hûd 11/57)

Ayette ter alan “حَفِيفٌ” kelimesi “karşılığını vermek” kelimesinden kinâyedir. Yani kinaye ile düşünüldüğünde “إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ” cümlesinde “Benim Rabbim her şeyin karşılığını tam manasıyla verir” denilmek istenmiştir.²⁰²

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ

29. “Helâk emrimiz gelince, Hûd'u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık.” (Hûd 11/58)

Burada geçen “وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا” (Emrimiz geldiğinde) ifadesinde emir kelimesi kullanılarak azap kastedilmiş ve kinâye yapılmıştır.²⁰³ Ayrıca “بِرَحْمَةٍ” ifadesi ile salih amellere kinâye yapılarak, onların başarılarının ancak Allah'ın rahmeti ile olabileceği kastedilmiştir.²⁰⁴

Yine “عَذَابٍ غَلِيظٍ” ibaresinde, azabın somut bir kavram olmaması nedeniyle insanın kalbinde veya bedeninde hissedeceği azabın hakikatte “ağır” sıfatıyla nitelenemeyeceği için istiare sanatının olduğu da ifade edilmiştir.²⁰⁵

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

¹⁹⁹ Kâsımî, *Tefsîru 'l-Kasımî*, 3457; Sâbûnî, *Safvetu 't-Tefâsir*, 2: 25.

²⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 276; el-Îcî, *Tefsîru 'l-Îcî*, 2: 182.

²⁰¹ Sâbûnî, *Safvetu 't-Tefâsir*, 2: 25.

²⁰² Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî*, 11: 517.

²⁰³ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru 'l-muhît*, 5: 234.

²⁰⁴ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru 'l-muhît*, 5: 235.

²⁰⁵ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 89.

30. “Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. O’nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular!” (Hûd 11/59)

Burada yer alan “وَعَصَوْا رُسُلَهُ” (Peygamberlerine isyan ettiler) cümlesinde, onların durumunun korkunçluğunu ifade etmek için kendi peygamberleri olan Hûd (a.s.)’ın ismi zikredilmeyerek sadece kendi peygamberlerine değil, gelmiş ve geçmiş bütün peygamberlere isyan etmiş sayıldıkları kastedilerek mecaz sanatı yapılmıştır.²⁰⁶

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ

31. “Derken onu kestiler. Salih, dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.” (Hûd 11/65)

Ayette geçen مَكْذُوبٍ ifadesi mecazî olarak batıl, boş anlamlarını ifade etmektedir. Yani “ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ” cümlesi “Bu içi boş “(kuru) bir tehdit değildir” manasında da anlaşılabilir.²⁰⁷

فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْزَنْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ

32. “Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku duydu. Dediler ki: “Korkma, çünkü biz Lût kavmine gönderildik.” (Hûd 11/70)

Burada geçen “لَا تَصِلُ إِلَيْهِ” (ellerini uzatmama) durumu yemeği yememelerini ifade eden bir kinayedir. Bu kinaye ile mana “yemeği yemediklerini görünce, yadırgadı” şeklinde anlaşılabilir.²⁰⁸

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ

33. “Çünkü İbrahim yumuşak huylu, çok içli ve Allah’a yönelen bir kimseydi.” (Hûd 11/75)

Ayette Hz. İbrahim’i tavsif ederken kullanılan “أَوَّاهٌ” kelimesinin asıl anlamı çok acı çeken kimsenin “aahh” şeklinde inlemesidir. Ancak burada kinaye yolu ile kalbi yumuşak olan anlamında kullanılmıştır. Yani anlamı “İbrahim (a.s.) çok ah çeken bir

²⁰⁶ Sâbûnî, *Safvetu’l-Tefâsir*, 2: 25.

²⁰⁷ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 3: 140; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 207.

²⁰⁸ Âlûsî, *Ruhu’l-meânî*, 12: 9.

kimse idi” şeklinde değil de “İbrahim (a.s.) kalbi yumuşak olan bir kimseydi” şeklinde olmaktadır.²⁰⁹

يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ

34. “Elçilerimiz, “Ey İbrahim bundan vazgeç! Çünkü Rabbinin emri kesin olarak gelmiştir. Şüphesiz onlara geri döndürülemeyecek bir azap gelecektir” dediler.” (Hûd 11/76)

Burada geçen “جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ” (Rabbinin emri geldi) cümlesinde emir kelimesi kullanılıp azap anlamı kastedilerek kinâye yapılmıştır. Cümle “Rabbinin azabı geldi” şeklinde anlaşılabilir.²¹⁰

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ

35. “Elçilerimiz Lût’a gelince onların yüzünden üzüldü, göğsü daraldı ve “Bu çok zor bir gün” dedi.” (Hûd 11/77)

Ayetteki “ذَرْعًا” kelimesi ile “göğüs ve kalp” manaları işaret edilerek kinaye yapılmıştır.²¹¹ Yine bu kelime ile gücün azlığı ve durumun zorluğunu dair kinâye yapıldığı da ifade edilmiştir.²¹²

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

36. “Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı. Lût, dedi ki: “Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlar (la nikâhlanmanız) sizin için daha temizdir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin. İçinizde hiç akli başında bir adam yok mu?” (Hûd 11/78)

Burada geçen “هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ” (İşte benim kızlarım. Onlar sizin için daha temizdir.) cümlesi ile Lût (a.s.) melekler konusundaki hassasiyetini ve kavmine ola kızgınlığını ifade etmek için mübâlağa yapılmıştır.²¹³ Ayrıca bu ifadede yer alan “بَنَاتِي” kelimesindeki aitlik zamiri olan ي’nin “qumi” anlamında mecâz olarak kullanıldığı, Nuh

²⁰⁹ Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 243.

²¹⁰ Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefâsir*, 2: 32.

²¹¹ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 12: 34.

²¹² Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 218.

²¹³ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 145; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 249.

(a.s.)’ın kendi kızlarını değil kavminin kızlarını kastettiği, peygamberler kavminin babası menzilesinde olduğu için de kavminin kızlarını ي zamiri ile ifade ettiği rivayet edilir.²¹⁴ Yine ayetteki “أَطْهَرُ لَكُمْ” ifadesiyle de nikaha dair bir işaretle bulunulduğu da söylenmiştir.²¹⁵

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ

37. “Onlar, “İyi biliyorsun ki kızlarında bizim gözümüz yok. Sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun” dediler.” (Hûd 11/79)

“لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ” cümlesinde yer alan حَقّ kelimesi ile “ihtiyaç hissetmemek” kastedilerek kinaye yapılmıştır. Zîra, bir kimse bir şeye ihtiyaç hissettiğinde onun üzerinde bir çeşit hakka sahip olmuş olur. Burada “kızların üzerinde hakkımız yok” ifadesi ile “kızlarına ihtiyaç hissetmiyoruz” manası kastedilmiştir.²¹⁶

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ

38. “(Lût da:) “Keşke size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı, ya da sağlam bir desteğe dayanabilseydim” dedi.” (Hûd 11/80)

Ayette yer alan “أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ” (ya da sağlam bir desteğe dayanabilseydim) ibaresinde istiâre sanatı vardır. Binanın sağlam bir temele dayanması gibi, insan da etrafında sağlam gördüğü kimselere dayanmak ister. Bu nedenle burada Lût (a.s.)’ın kavmi kastedilerek istiâre sanatı yapılmıştır.²¹⁷

İmam Fahreddin Râzî de burada mecâzen sağlam bir dağa yaslanmanın kastedildiğini ifade etmiştir.²¹⁸ Yine burada yardım ve desteği sağlam bir dağa benzeterek teşbih yapıldığını söyleyenler de vardır.²¹⁹

مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ

39. “(O taşlar) Rabbin katında işaretlenerek (yağdırılmıştır). Onlar zâlimlerden uzak değildir.” (Hûd 11/83)

²¹⁴ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5, s. 246.

²¹⁵ Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3471.

²¹⁶ Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 18: 28.

²¹⁷ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 90; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 283; Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 147; Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 32.

²¹⁸ Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 18: 29; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 247.

²¹⁹ Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3472.

”مُسَوِّمَةً“ kelimesi esasen savaşta atların yer aldığı birlikleri tayin etmek için yapılan bir işaretlemedir. Burada savaş esnasında atılan taşlar savaşçılara ait niteliklerle vasıflandırılarak istiâre yapılmıştır.²²⁰

وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَتَّقُوا الْمَكِيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ

40. “Medyen halkına da kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber gönderdik. O, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.” (Hûd 11/84)

Ayette geçen “عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ” (Kuşatan günün azabı) ifadesinde kuşatma kelimesi ahiret azabına isnat edilerek mecaz-ı akli yapılmıştır.²²¹ Burada kuşatıcılık güne isnat edilerek zaman kastedilmiş, azabın olacağı gün işaret edilmiştir.²²²

Yine bu hususta kuşatma kelimesi ile istiâre yapıldığını, böylece anlam olarak kuşatılan bir şeyden kaçış olamayacağı için azaba uğrayanların hiçbir şekilde, intikam günü olan o günden kaçamayacaklarını da ifade edenler olmuştur.²²³

بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ

41. “Eğer inanan kimselerseniz Allah’ın bıraktığı helâl kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin başınızda bir bekçi değilim.” (Hûd 11/86)

”بَقِيَّةُ“ kelimesi “bir şeyden kalan” anlamına geldiği için hakikat olarak burada kullanılamaz. Bu kelime ile kastedilen “Allah’ın nimetlerinden kalan” anlamında olduğu için burada istiâre sanatı vardır.²²⁴

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصْلَافُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

42. “Dediler ki: “Ey Şu’ayb! Babalarımızın tapıtığını, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor. Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve akli başında bir adamsın.” (Hûd 11/87)

²²⁰ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 91.

²²¹ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 228.

²²² Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 18: 33; Sâbûnî, *Safvetu’-tefâsir*, 2: 32.

²²³ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 158.

²²⁴ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 92.

Ayette yer alan “صَلَاتُكَ” (namaz) kelimesi canlı bir varlığa işaret etmediği için onun herhangi bir emir veya yasaklamada bulunması da hakikat olarak mümkün değildir. Bu nedenle burada istiâre sanatının olduğu da ifade edilmiştir.²²⁵ Ayrıca buradaki söz sanatını mecâz olarak yorumlayanlar da olmuştur.²²⁶

Aynı zamanda ayet sonunda yer alan “لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ” (Sen gerçekten yumuşak huylu ve akli başında bir adamsın) ifadesi ile istiare yoluyla aptallık ve sapkınlık kastedilerek istihzâ edilmiş ve sanki “Sen cahil, yoldan çıkmış bir adamsın” denilmek sûretiyle alay edilmek istenmiştir.²²⁷

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكُمْ إِلَى مَا أَنْهَأَكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

43. “Şu’ayb, şöyle dedi: “Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben Rabbimden gelen açık bir delil üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse!. Ben size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince (sizi) düzeltmek istiyorum. Başarım ancak Allah’ın yardımını iledir. Ben sadece O’na tevekkül ettim ve sadece O’na yöneliyorum.” (Hûd 11/88)

Ayetin başlangıcında bulunan “قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ” şeklindeki hitap çok zarif bir sesleniştir. Hitabın bu çeşidi beyan ilmi âlimlerince “استدراج المخاطب” “muhatabı ikna etme” olarak isimlendirilir.²²⁸

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ

44. “Ey Kavmim! Bana karşı olan düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin, yahut Salih kavminin başına gelenin benzeri gibi bir felaketi sakın sizin de başınıza getirmesin. (Ve unutmayın ki) Lût kavmi sizden uzak değildir.” (Hûd 11/89)

Ayette yer alan “شِقَاقِي” kelimesinin yasaklamaktan kinaye olduğu ifade edilmiştir. İfadeyi böyle zikretmek daha belîğ olduğu için ayette böyle kullanılmıştır. Ayetin anlamı “Ey kavmim size yasakladıklarına karşı olan düşmanlığınız Nuh kavminin veya Hûd kavminin yahut Salih kavminin başına gelenin benzeri bir felaketi sizin başınıza getirmesin” mealinde anlaşılabilir.²²⁹

²²⁵ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 93.

²²⁶ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru ’l-muhît*, 5: 253.

²²⁷ Tîbî, *Futuhu ’l-gayb*, 168.

²²⁸ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru ’l-muhît*, 5: 254.

²²⁹ Âlûsî, *Rûhu ’l-meânî*, 12: 69.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ

45. “Dediler ki: “Ey Şu’ayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni taşla tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin.” (Hûd 11/91)

Kavminin Şuayb (a.s.)’a يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا “Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz” demesi, aslında “seni dinlemiyoruz” anlamında onun kelimasını küçümsemek amaçlı olarak mecâzen söylenmiş bir sözdür.²³⁰

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ أُصْطَفِيَ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظَهْرِيَّ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

46. “Şu’ayb, şöyle dedi: “Ey kavmim! Benim kabilem sizce Allah’tan daha itibarlı mı ki, O’na sırt çevirdiniz. Şüphesiz Rabbim sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır.” (Hûd 11/92)

Burada geçen “وَإِذَا خَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظَهْرِيَّ” (Ona sırt çevirdiniz) cümlesinde sırt çevrilen ile kendisine değer verilmeyen bir şey kastedilerek temsili istiâre yapılmıştır.²³¹

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ

47. “Ey Kavmim! Elinizden geleni yapın. Şüphesiz ben de (elimden geleni) yapacağım. Rezil edici azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu yakında bileceksiniz. Gözleyin. Şüphesiz ben de sizinle beraber gözlüyorum.” (Hûd 11/93)

Ayette geçen kelimesi “مَكَانَتِكُمْ” ile maddi olarak bir yer değil de içinde bulundukları durumlar kastedilerek kinâye yapılmıştır.²³²

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ

48. “(Azap) emrimiz gelince, Şu’ayb’ı ve onunla birlikte iman edenleri, katımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise o korkunç (uğultulu) ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.” (Hûd 11/94)

²³⁰ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 234.

²³¹ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 93; Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 32.

²³² Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 80.

Burada kullanılan “أَخَذَ” kelimesi hakikatte somut varlıklar için kullanılır. “الصَّيْحَةُ” kelimesi ise soyuttur. Bu nedenle bu da bir istiâredir.²³³

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَتْهُ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ

49. “Firavun’a ve onun ileri gelen adamlarına (gönderdik) de ileri gelenler Firavun’un emrine uydular. Hâlbuki Firavun’un emri doğru değildi.” (Hûd 11/97)

Ayette geçen “رَشِيدٍ” kelimesiyle kinaye yapılarak “övülmüş” manasının kastedilmiştir.²³⁴ Ayrıca bu kelimenin “övülen ve razı olunan her şey” manasında kullanılması nedeniyle, burada övülen bir akıbetinin olamayacağının mecâz yoluyla vurgulandığı da zikredilmiştir.²³⁵ Böyle bir akıbetin, onu bulacağının işaret edilmesinin ardından doksan sekizinci ayette “يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ” (Kıyamet günü kavminin önüne geçecek) cümlesi de adeta bu kötü sonun nedenini bildirmektedir.²³⁶

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

50. “Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne geçecek ve onları ateşe götürecektir. Ne kötü varış yeridir orası!” (Hûd 11/98)

Ayette yer alan “فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ” (Onları ateşe soktu) cümlesinde istiâre-i mekniyye vardır. “ورد” kelimesi aslında “su almak için suya gitme” anlamında kullanılırken burada “ateş almak için suya gitme” anlamında kullanılmış ve kendisine benzetilen hafzedilmiştir.²³⁷ Aynı zamanda Firavun’a tâbi olanlar “suya gidenlere” benzetilmiştir.²³⁸

وَأُنْبِئُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ

51. “Onlar, hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Ne kötü destektir onlara verilen destek!” (Hûd 11/99)

Ayetteki “الرِّفْدُ” (destek) kelimesi esas itibari ile olumlu bir anlam barındırır. Burada ise Firavun ve beraberindekilere mecaz yolu ile atfedilmiş ve olumsuz bir anlam kazanmıştır.²³⁹

ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْفُرَىٰ نَقَصُهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ

²³³ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 94.

²³⁴ Âlûsî, *Rûhu’l-beyân*, 12: 94.

²³⁵ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 187; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 240.

²³⁶ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 188.

²³⁷ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2: 291; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 240; Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 32.

²³⁸ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 259; Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3483.

²³⁹ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 94.

52. “(Ey Muhammed!) Bunlar o memleketlerin haberlerinden bazılarıdır. Onları sana anlatıyoruz. Onlardan ayakta duranlar da var, yıkılıp gidenler de.” (Hûd 11/100)

Burada yer alan “مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ” (ayakta duranlar da var, yıkılıp gidenler de) ifadesinde şehirlerin duvarları ve kalıntıları, sapı üzerinde dik duran ekine, halkı ile beraber yok olan şehirler de biçilmiş ekine benzetilerek istiâre-i mekniyye yapılmıştır.²⁴⁰ Memleketlerin halini anlatmak için yapılan bu tasvir onların durumunun vehâmetini gösterme noktasında en belîğ anlatımdır.²⁴¹ Ayrıca memleketler kelimesi ile memleketlerde yaşayan halklar kastedilerek kinaye yapılmıştır.²⁴²

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ

53. “Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince, Allah’ı bırakıp da taptıkları ilâhları kendilerine hiçbir fayda sağlamadı. İlâhları onların sadece ziyanlarını artırdı.” (Hûd 11/101)

Ayet sonunda yer alan “وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ” (Onların ziyanını artırdı.) helak olmak ve hüsrana uğramak kastedilerek kinâye sanatı yapılmıştır.²⁴³

وَكَذَلِكَ أَخَذَ رَبُّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخَذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

54. “Zulme sapmış memleketlerin halkını yakaladığında, Rabbinin yakalaması işte böyledir! Şüphesiz O’nun yakalaması can yakıcı ve şiddetlidir.” (Hûd 11/102)

Burada yer alan “إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ” (O şehirleri yakaladığında) ifadesinde mecaz vardır. Çünkü şehir ile kastedilen o şehrin halkıdır.²⁴⁴ Devamında yer alan وَهِيَ ظَالِمَةٌ cümlesi ile yapılan vasıflandırmada bu zulmün sonucuna dair bir uyarıya işaret edilerek teşbîh yapılmıştır.²⁴⁵

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مُّعَدُّودٍ

55. “Biz onu ancak belirli bir zamana kadar erteliyoruz.” (Hûd 11/104)

²⁴⁰ Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 38.

²⁴¹ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 260.

²⁴² Şerif er-Radî, *Telhîs*, 95.

²⁴³ Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 242.

²⁴⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 9: 207; Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 38.

²⁴⁵ Tîbî, *Futuhu'l-Gayb*, 190.

Ayette yer alan مَعْدُودِ kelimesi “sona ermek” anlamında kullanılarak kinaye sanatı yapılmıştır.²⁴⁶

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُّوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ

56. “Mutsuz olanlara gelince; cehennemdedirler. Onların orada şiddetli bir soluyuşları vardır.” (Hûd 11/106)

Ayetin sonunda yer alan “فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ” (Orada şiddetli bir soluyuşları vardır) ifadesinde seçilen “زَفِيرٌ” kelimesi eşeğin anırmasının başlangıcındaki yüksek sesi, “شَهِيقٌ” kelimesi de bitişindeki zayıf sesi ifade etmektedir. Yine “زَفِيرٌ” korku anında göğsün inip inip kalkması ile alınan nefes, “شَهِيقٌ” de uzun olarak verilen nefestir. Bu tanımlamalar ışığında Allah Teala’nın mutsuz olup cehenneme gidenlerin halini, korkuları nedeniyle hararet basıp ruhu sıkılarak aldığı nefesleri bu tanımlamalara benzeyen kimsenin durumuna, seslerini de eşeklerin sesine benzeterек teşbih yaptığı belirtilmiştir.²⁴⁷

لَا تَكُ فِي مَرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمَوَفُّهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ

57. “(Ey Muhammed!) Şunların taptıkları şeylerin batıl olduğu konusunda şüpheyе düşme. Onlar sadece, daha önce babalarının taptığı gibi tapıyorlar. Şüphesiz biz onlara (azaptan) paylarını eksiksiz olarak tastamam vereceğiz.” (Hûd 11/109)

Ayette yer alan “كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ” “babalarının ibadet ettiği gibi” ifadesinde teşbih yapılmıştır. Bu teşbihle sanki “Onların şirkteki durumu babalarının şirk koştukları durumdan farksızdır” denilmiş gibidir.²⁴⁸

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِّي بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ

58. “Ant olsun, biz Mûsâ’ya Kitab’ı (Tevrat’ı) vermiştik de onun hakkında ayrılığa düşülmüştü. Eğer daha önce Rabbinin bir sözü geçmemiş olsaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi. Onlar da (müşrikler de) o Kur’ân hakkında derin bir şüphe içindedirler.” (Hûd 11/110)

Burada yer alan “وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ” (Daha önce Rabbinin sözü geçmemiş olsaydı) ifadesinde “كَلِمَةٌ” ile kaza ve kader kastedilerek kinâye yapılmıştır.²⁴⁹

²⁴⁶ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 12: 105.

²⁴⁷ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 3: 148; Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3485; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 245.

²⁴⁸ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 265.

²⁴⁹ Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 38.

وَلَا تَرْكُتُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ

59. “Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah’tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım da edilmez.” (Hûd 11/113)

Burada zikredilen “فَتَمَسَّكُمُ” (Sizi tutar) ifadesi ile “ateşin isabet etmesi” kastedilerek kinâye yapılmıştır.²⁵⁰

Ayrıca ayette kullanılan “تَمَسَّكُمُ” edatı, kedisinden sonra gelen “تُنصَرُونَ” fiilinin gerçekleşmesinin aklen imkânsız olduğuna işaret eder.²⁵¹

Ayete geçen “وَلَا تَرْكُتُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ” (Zalimlere meyletmeyin yoksa size ateş dokunur) ifadesinde zulme karşılık ateş, zulme meyletmeye karşılık da ateşin dokunuşu zikredilerek hoş bir uyum sağlanmıştır. Zalimlere meyledenlerin nasıl bir kor ateşe daldıklarını tasvir eden bu ayet, zulmü yasaklayan en belirgin ayettir.²⁵²

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

60. “(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.” (Hûd 11/114)

Ayette gündüzün iki tarafı ile öğle ve ikindi namazları, gecenin gündüze yakın kısmı ile de sabah, akşam ve yatsı namazlarına işaret edilmektedir.²⁵³

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ

61. “Sizden önceki nesillerden akli başında kimseler (insanları) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alıkoysalardı ya! Ancak içlerinden kendilerini kurtardığımız pek az kimse bunu yapmıştı. Zulmedenler ise içinde şımartıldıkları refahın ardına düştüler ve günahkâr kimseler oldular.” (Hûd 11/116)

Ayet başında geçen “فَلَوْلَا كَانَ” ifadesi mecazî olarak üzüntü, keder ifade etmektedir.²⁵⁴

Aynı zamanda burada yer alan “أُولُو بَقِيَّةٍ” ifadesiyle hayır sahipleri kastedilerek istiâre sanatı yapılmıştır. Burada “bakıye” kelimesi ile hayr, erdem ve iyilik ifade

²⁵⁰ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 269.

²⁵¹ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 12: 143.

²⁵² İskender Pala- İsmail Durmuş, “İtilâf”, *TDV Ansiklopedisi*, (TDV Yayınları: İSAM, 2001), 26: 459.

²⁵³ İsmail Durmuş, “Kinâye”, *TDV Ansiklopedisi*, (İstanbul: İSAM, 2001), 23: 36.

²⁵⁴ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 12: 154.

edilmiştir, çünkü insan ürettiği şeylerden en değerli olanını yanında tutar. Buradan hareketle “bakıyye” kelimesi iyilik ve değerlilik için bir mesel olmuştur.²⁵⁵

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلِهَا مُصْلِحُونَ

62. “Rabbin, halkları salih ve ıslah edici kimseler iken memleketleri zulmederek helâk etmez.” (Hûd 11/117)

Ayeti kerimede “بِظُلْمٍ” kelimesi hakikat anlamında kullanılarak şirk koşmayı da kapsamıştır. Yine “ظُلْمٍ” kelimesine bitişen “بِ” harfi ceri zulmün helak olma ile birlikte gerçekleştiğini ifade etmektedir. “ظُلْمٍ” kelimesinin tenvin ile harekelenmesi de ıslah olanları helak etmenin Allah Teâla’nın son derece kaçındığı çok büyük bir zulüm olduğuna işarettir.²⁵⁶

إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

63. “Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin “ant olsun ki cehennemi hem cinlerden hem insanlardan (suçlularla) dolduracağım” sözü kesinleşti.” (Hûd 11/119)

Burada “وَتَمَّتْ كَلِمَةُ” (Allah’ın sözünü tamamlanması) ile onun sözünün muhakkak gerçekleşeceği kastedildiği için istiâre yapılmıştır.²⁵⁷

2.2.Bedi’ ile İlgili Olan Ayetler

الرَّ كِتَابٌ أُحْكِمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

1. “Elif-lâm-râ. Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlam kılınmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.” (Hûd 11/1)

Ayette geçen “أُحْكِمْتُ” ve “حَكِيمٍ” kelimeleri arasında cinas sanatı vardır. Yani “Onu Hakîm biri muhkem kıldı” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda “أُحْكِمْتُ” ve “فُصِّلْتُ” kelimeleri arasında da güzel bir uyum vardır. Yani bu iki kelimenin seçilmiş olması manayı “Onu Hakîm biri muhkem kıldı ve her şeyi detayları ile en ince noktasına kadar bilen yüce bir varlık tafsil etti” şeklinde daha da güzelleştirmiştir.²⁵⁸

²⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 297.

²⁵⁶ Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasîl*, 7: 292.

²⁵⁷ Şerif er-Radî, *Telhîs*, 95.

²⁵⁸ Ebu Hayân, *Tefsîru 'l-bahru 'l-muhit*, 5: 201; Kâsımî, *Tefsîru 'l-Kâsımî*, 3408.

أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

2. “Allah’tan başkasına kulluk yapmayın. Ben, O’nun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeciyim.” (Hûd 11/2)

Ayette geçen “نَذِيرٌ” (uyarıcı) ve “بَشِيرٌ” (müjdeleyici) kelimeleri arasında tıbak vardır. Mana olarak zıtlık ifade eden iki kelime ayet içerisinde bir arada kullanılmış ve böylece aktarılacak istenilen anlam daha çarpıcı hale getirilmiştir.²⁵⁹

Yine bu iki kelime cem’ sanatı vardır. Müjdelemek ve uyarıcı vasıfları Hz. Muhammed’in zatında cem edilmiştir. Ayrıca ayet içerisinde mukabele sanatı vardır. “أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” (Allah’tan başkasına kulluk etmeyin) cümlesinde nehiy yolu ile Allah’tan başkasına kulluk edilmemesi istenirken istisnâ yolu ile de sadece Allah’a ibadet etmeleri istenmiştir. Arkasından da “نَذِيرٌ” (uyarıcı) ve “بَشِيرٌ” (müjdeleyici) kelimeleri kullanılmıştır. Allah’tan başkasına kulluk etmelerine karşılık “نَذِيرٌ” (uyarıcı), sadece Allah’a kulluk etmelerine karşılık da “بَشِيرٌ” (müjdeleyici) lafızları kullanılarak mukabele yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında ayete “Şayet Allah’tan başkasına kulluk edenleri uğratılacağı kötü son ile sizi uyarıyor, sadece Allah’a kulluk edenleri de güzel mükâfatlar ile müjdeliyorum.” minvalinde bir anlam katılmış olur.²⁶⁰

وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

3. “Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra da O’na tövbe edin ki sizi belirlenmiş bir süreye (ömrünüzün sonuna) kadar güzel bir şekilde yararlandırınsın ve her fazilet sahibine faziletinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum.” (Hûd 11/3)

Burada yer alan “عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ” (Büyük bir günün azabı) tamlamasında azap kelimesinin büyük güne izafet olarak kullanılması azabın korkunçluğuna dair mübalağayı ifade etmektedir.²⁶¹

أَلَا إِنَّهُمْ يَنْتُونِ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

4. “İyi bilin ki onlar, O’ndan gizlenmek için kalplerindeki düşmanlığı

²⁵⁹ Sabuni, *Safvetu’l-tefâsîr*, 2: 11.

²⁶⁰ Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, (Beyrût: Dâru Nahdati Mısır, Beyrût, 1998), 7: 158.

²⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2: 258; Sabuni, *Safvetu’l-tefâsîr*, 2:11.

gizliyorlar. Yine iyi bilin ki (görülmesinler, duyulmasınlar diye) örtülerine büründükleri zaman bile Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.” (Hûd 11/5)

Ayette geçen “مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ” (Gizlediklerini ve açıkladıklarını) kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. İki zıt anlama gelen kelime aynı cümlede bir arada kullanılarak üslup daha da güzelleştirilmiştir.²⁶²

وَلَنُؤَخِّرَنَّهُمْ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لِّيَقُولُوا مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

5. “Andolsun, biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, o zaman da mutlaka “Onu ne alıkoyuyor?” derler. İyi bilin ki, azap onlara geleceği gün, kendilerinden bir daha uzaklaştırılmaz ve alay etmekte oldukları şey, kendilerini çepeçevre kuşatmış olur.” (Hûd 11/8)

Ayette yer alan “وَحَاقَ بِهِمْ” fiilin henüz gerçekleşmemiş olmasına rağmen mazi sîgası ile kullanılmasının te’kid, takrir ve tehditte mübalağa ifade ettiği de belirtilmiştir.²⁶³

وَلَنُؤَدِّقُنَا الْإِنْسَانَ مِمَّا رَحِمَهُ ثُمَّ نَنزِعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيُؤْخِرُ كُفُورًا

6. “Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, şüphesiz o ümitsiz ve nankör olur.” (Hûd 11/9)

Ayeti celîlede geçen “لَيُؤْخِرُ كُفُورًا” kelimelerinde mübalağa sîgaları kullanılmıştır. Yani bu sanatla anlam “insan aşırı derecede ümitsizliğe düşer ve son derece nankör olur” minvalinde olmuştur.²⁶⁴

وَلَنُؤَدِّقُنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَّسْتَةٍ لِّيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ

7. “Ama kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona bir nimet tattırırsak mutlaka, “Kötülükler benden gitti” diyecektir. Çünkü o, şımarık ve böbürlenlen biridir.” (Hûd 11/10)

²⁶² Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 7.

²⁶³ Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 16-17:152; Nâsîru'd-Dîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl-Tefsîru'l-Beydâvî*, (Beyrut: Dâru l-hyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1993), 3: 128; Muhammed b. Abdurrahman el-İcî, *Tefsîru'l-İcî Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 2: 164.

²⁶⁴ Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 147; Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, 7: 169; Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 11.

Ayetti kerimede yer alan “نَعْمَاء” (bolluk) ile “ضَرَاء” (darlık) kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bu iki zıt anlama gelen kelime bir arada kullanıldığında kulağa hoş gelerek, zihinlerin manaya yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Bu kelimelerin yerine başka kelimeler seçilse idi lafızlardaki bu güzel uyum elde edilemezdi.²⁶⁵

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

8. “Kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? İşte bunlar, Rablerine arz edilecekler ve şâhitler de “Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır” diyeceklerdir. Biliniz ki, Allah’ın o lâneti zâlimler üzerinedir.” (Hûd 11/18)

Ayette yer alan “وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ” ifadesi ile mübalağa yoluna gidilmiş ve bu yolla da Allah Teala’ya iftira atmanın zulüm çeşitlerinin en büyüğü olduğuna vurgu yapılmıştır.²⁶⁶ Allah’a çocuk isnad etmek, onunla birlikte başka ilahlar edinmek, Allah’ın şeriatı dışında haram ve helaller edinmek, iftira atmakla kastedilen konular arasındadır.²⁶⁷

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

9. “Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler (in durumu) gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz?” (Hûd 11/24)

Zemahşerî “الْبَصِيرِ ve الْأَعْمَى” kelimeleri ile “السَّمِيعِ ve الْأَصَمِّ” kelimeleri arasında tıbak sanatının olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda ilk olarak söylenen “كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ” ifadelerini, peşlerinden gelen ve bu kelimelerin zıt anlamlarını ifade eden “الْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ” kelimeleri ile açıklandığını kastederek burada leffü neşr sanatının olduğunu da söylemiştir.²⁶⁸

Yine “الْبَصِيرِ وَالْأَصَمِّ وَالسَّمِيعِ” ifadesinde önce kör ve sağır peşinden de sırası ile bu kelimelerin zıt anlamları olan gören ve işiten kelimeleri kullanılmış ve mukâbele sanatı yapılmıştır.²⁶⁹

²⁶⁵ Sâbuni, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 11.

²⁶⁶ Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 2:163.

²⁶⁷ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 212.

²⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 264; Tîbî, *Futûhu'l-gayb*, 48; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 214.

²⁶⁹ Ali Bulut, *Belâgat*, 286.

أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ

10. “Allah’tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azabından korkuyorum.” (Hûd 11/26)

Ayette yer alan “يوم أليم” tamlamasının mübalağa için yapıldığı da söylenmiştir. Anlam olarak “çok acı verici gün” manası katmaktadır.²⁷⁰

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِإِدْنِ الرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ

11. “Kavminin inkâr eden ileri gelenleri, “Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz” dediler.” (Hûd 11/27)

Kavmin ileri gelenlerinin Nuh (a.s.)’a tabi olanları niteledikleri “هُمْ أَرَادُوا” kelimesi, cümleye “en aşağılık olanlar” anlamı katarak mübalağa ifade etmektedir.²⁷¹

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَأَتَانِي رَحْمَةٌ مِنْ عِنْدِي فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنزَلْنَاهُمْ مَكْمُوهًا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ

12. “Nûh dedi ki: “Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız?” (Hûd 11/28)

Arapçada bazı kelimelerin telaffuzunda çıkan ses, kelimelerin anlamlarını çağrıştırmaktadır. Burada yer alan “أَنزَلْنَاهُمْ مَكْمُوهًا” fiilinin telaffuz ettiğimizde de “zorlamak” anlamı hissedilmektedir ki bu da fesahatte son noktadır ve îhâmı tenâsüp olarak ifade edilir.²⁷²

وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

13. “Ey kavmim! Eğer ben onları kovarsam, beni Allah’tan kim koruyabilir? Hiç düşünmüyor musunuz?” (Hûd 11/30)

Ayet sonunda yer alan “أَفَلَا تَذَكَّرُونَ” (Düşünmüyor musunuz?) sorusunda te’kîdu’z-zem bimâ yuşbihu’l-medh sanatı yapılmıştır. Bu ifade aslında soru sormanın

²⁷⁰ Îcî, *Tefsîru’l-Îcî*, 2: 171.

²⁷¹ Ebû Hayan, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 215.

²⁷² Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 194.

ötesinde inkâr ve azarlamayı ifade eder. Bu inkarî soru ile onların düşünmedikleri azarlayıcı bir şekilde yüzlerine vurulmuştur.²⁷³

وَيَصْنَعُ الْفُلُوكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ

14. “(Nûh) gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.” (Hûd 11/38)

Bu ayette tıbak sanatı vardır. Burada inkarcılara ait alay lafzı gerçek anlamda, Nuh (a.s.)’a ait olan lafız ise “Bu alayınızın cezasını göreceksiniz” anlamında kullanılmıştır. Burada “سَخِرَ” kelimesi önce gerçek anlamda sonra da başka anlamda kullanılarak müşâkele sanatı yapılmıştır ki bu da tıbak sanatı çeşitlerindendir.²⁷⁴

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَجِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ

15. “Artık, geldiği kimseyi rezil eden azabın kime geleceğini, kimin üzerine sürekli bir azabın ineceğini ileride anlayacaksınız.” (Hûd 11/39)

Ayette yer alan “عَذَابٌ يُخْزِيهِ” cümlesinde azap kelimesinin küçümsemek, alay etmek kelimesi ile vasıflandırılması mübalağa içindir.²⁷⁵

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ (40)

16. “Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh’a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.” (Hûd 11/40)

Burada her canlıdan ikişer tane gemiye alınmasını ifade eden “زَوْجَيْنِ” kelimesinin arkasından yine “iki” anlamı taşıyan “اثْنَيْنِ” kelimesinin getirilmesiyle mübalağa yapıldığı da belirtilmiştir.²⁷⁶

²⁷³ Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 17.

²⁷⁴ Ali Bulut, *Belâgat*, 295.

²⁷⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 445.

²⁷⁶ el-Îcî, *Tefsîru'l-Îcî*, 2: 176.

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ

17. “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zâlimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.” (Hûd 11/44)

Ayetteki “ابْلَعِي” (suyunu yut) ve “أَقْلِعِي” (suyunu tut) kelimeleri arasında tenâsüp vardır. Birbirini çağrıştıran kelimeler bir arada kullanılarak îhâm-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.²⁷⁷

Aynı zamanda manaları farklı olmasına rağmen telaffuzları birbirine benzeyen “ابْلَعِي” ve “أَقْلِعِي” kelimeleri bir arada kullanıldığı için bu iki kelime arasında nâkıs cinas vardır.²⁷⁸

Yine ayette yer alan “يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي” (Ey yer! Suyunu çek. Ey gök suyunu tut!) cümlesinde zıtlık ifade eden “أَرْضُ” (yer) ve “سَمَاءُ” (gök) kelimeleri bir arada kullanılarak tıbâk sanatı yapılmıştır.²⁷⁹

Yine burada suyun çekilmesi olayı, olayı meydana getiren unsurların, semadan gelen suyun tutulması ve yeryüzündeki suyun yutulması ile tam olarak tasvir edildiği için “taksim” vardır. “وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ” (Cûdî dağına oturdu) cümlesinde geminin oturması sadece fiille ifade edilebilecekken bu ifadeye “عَلَى الْجُودِيِّ” de eklenerek geminin dağın tam üzerine sağlam bir şekilde oturmuş olması belirtilerek irdâf sanatı yapılmıştır. Ayrıca “وَقُضِيَ الْأَمْرُ” ifadesi de sonuç belirttiği için burada da irdâf sanatı vardır. Aynı zamanda yok olanların yok olması, kurtulanların kurtulması “الْأَمْرُ” kelimesi ile ifade edildiği için burada temsil sanatı vardır.²⁸⁰

Ayet bir bütün olarak düşünüldüğünde kelimeler birbiri ile uyumlu olarak güzel bir şekilde sıralandığı için ayette tensik (hüsnü nesak) sanatı vardır.²⁸¹ Bu sıralama yapılırken olayların kronolojik seyri ve fiili durum esas alınmıştır. İlk önce gemidekilerin mahsur kalmaktan kurtulması için en önemli durum olan yerin suları yutması emredilmiştir. Sonra yağmurun yağmasının devam etmesi nedeniyle gemidekilerin karaya çıkınca zarar görmemesi ve tekrar su birikimi olmaması için

²⁷⁷ Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 190.

²⁷⁸ İbn Ebu'l-İsba‘, *Tahrîru't-tahbîr*, 530; Tîbî, *Futuhu'l-gayb*, 89; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 190; Sâbûnî, *Savetu't-tefâsir*, 2: 18.

²⁷⁹ Sâbûnî, *Savetu't-tefâsir*, 2: 18; Tîbî, *Futuhu'l-gayb*, 89; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 190.

²⁸⁰ İbn Ebu'l-İsba‘, *Tahrîru't-tahbîr*, 527.

²⁸¹ Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 190.

semaya suyunu tutması emredilmektedir. Yerin suları yutması ve göğün suyunu tutması neticesinde yeryüzünden suyun çekildiği belirtilmiştir. Akabinde ise geride kalanların öldüğü, gemidekilerin yaşadığı “iş bitirildi” denilerek ifade edilmiştir. Peşinden de sonraki nesillere olayın izlerinin intikalini sağlamak için geminin Cûdi dağına yerleştiği söylenmiştir. Ve ayet, hak etmeyenlerin de helak olabileceği şüphesini ortadan kaldırmak için zalimlere beddua ederek sonlanmıştır. Böylece olaylar, oluş sırasına göre anlatılmıştır.²⁸²

Ayetin başlangıcı sonuna delalet ettiği için irsâd (teshîm) sanatı vardır. Aynı zamanda ayet içerisindeki kelimeleri oluşturan harflerin çıkış yerlerinin kolay olması, kabalıktan uzak olması hasebiyle tehzîb sanatı vardır. Ayeti dinleyen kimsenin zorlanmadan anlayabilmesi nedeniyle hüsnü beyan sanatı vardır. Yine burada “يَا أَرْضُ” “Ey yeryüzü”, “يَا سَمَاءُ” “Ey gök”, “ابْلَعِي مَاءَكَ” “suyunu yut”, “ابْلَعِي” “suyunu tut”, “غِيضٌ” “çekildi”, “فُضِيَ” “bitirildi” kelimeleri arasında zıtlık veya uyum bulunması nedeniyle mukâbele sanatı vardır.²⁸³

Cümlelerin tertibi açısından bakıldığında da şu incelikler dikkat çekmektedir. Allah Teâlâ emir buyururken cümleyi “يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ ابْلَعِي” şeklinde nida harfini öne alarak zikretmiştir. Bu mana “ابلعي يا أرض ، وابلعي يا سماء” nizamıyla da ifade edilebilecekken ilk cümlelerin tercih edilmesiyle terşîh sanatı yapılmıştır.²⁸⁴

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعْطُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

18. “Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.” (Hûd 11/46)

Ayette geçen “إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ” ifadesinin “إِنَّهُ” zamiri ile oğluna işaret etmesi, oğlunun yaptığı kınanacak işlerin mübalağasını ifade içindir.²⁸⁵ Yine “عَمَلٌ” kelimesinin master olarak kullanılması da sanki amelin kendisi yapmış gibi bir mana katarak mübalağa ifade etmiştir. Kelime mazi fiil olarak kullanılsa mübalağa anlamı ifade etmezdi.²⁸⁶

²⁸² İbn Ebu'l-İsba‘, *Tahrîru't-tahbîr*, 476; Merâgî, *Tefsîru'l-Merâgî*, 12: 39.

²⁸³ Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 190.

²⁸⁴ Kâsımî, *Tefsîru'l-Kâsımî*, 3446.

²⁸⁵ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2: 273; Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3: 136; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 229.

²⁸⁶ Seâlibî, *Tefsîru's-Seâlebi*, 3: 286; Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, 7: 214.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

19. “Nûh, “Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum” dedi.” (Hûd 11/47)

“إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ” cümlesinde yer alan “أَعُوذُ” fiili tövbe hususunda mübalağayı ifade eder. Ayrıca bu pişmanlığı “إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ” cümlesi ile ifade etmek “اطلب اليك” demekten daha beliğdir.²⁸⁷

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ ثُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

20. “Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin.” (Hûd 11/52)

Cümledeki “bol bol” anlamı “مِدْرَارًا” kelimesinin mübalağa manasında kullanılmasından kaynaklanmaktadır.²⁸⁸

وَأَنْبِئُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ

21. “Onlar, hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.” (Hûd 11/60)

Allah Teâla “أَلَا بُعْدًا” ifadesinde tenbih edatını kullanıp peşinden de Âd kavminin ismini zikrederek onları en açık şekilde helak olmakla tescilleyerek mübalağa etmiş ve bunu yaparak da en üst sınırdaki te’kide işarette bulunmuştur.²⁸⁹ Aynı zamanda Âd kavminin ismini zikretmesinin ardından “قَوْمِ هُودٍ” (Hûd’un kavmi) ifadesini zikretmesi de mübalağa ve te’kid ifade etmektedir.²⁹⁰

Yine lanete uğratılmanın her iki dünyaya tâbî kılınması nereye giderlerse gitsinler azabın onlardan ayrılmayacağına dair mübalağa içindir. Aynı zamanda 57.

²⁸⁷ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 2: 389.

²⁸⁸ Zemahşerî-*Keşşâf*, 2: 275; Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 18: 10; Kâsımî, *Tefsîru’l-Kâsımî*, 3454; Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefsîr*, 2: 24.

²⁸⁹ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 117; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 229.

²⁹⁰ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 235.

ayet itibariyle ayet sonları “فعيل” vezninde getirilerek kulağa çok hoş gelen bir kafiye oluşturulmuştur.²⁹¹

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ

22. “Onlar şöyle dediler: “Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz.” (Hûd 11/62)

Burada yer alan “وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ” cümlesinde kullanılan “شَكٌّ” ve “مُرِيبٍ” kelimeleri muhteva ettikleri anlam ve cümlede kullanımları bakımından sözün yalan olduğunu işaret etmek hususunda mübalağa ifade eder. Çünkü “شَكٌّ” kelimesi bir hususu ispat etmede veya çürütmede arada kalmayı ifade ederken, “مُرِيبٍ” kelimesi de bir şeyin kötü olduğunun düşünüldüğünü belirtir. Yani “bizi kötü bir şeye çağırdığına dair derin bir şüphe içerisindeyiz” manası da anlaşılabilir.²⁹²

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ تَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّتَمُودَ

23. “Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.” (Hûd 11/68)

Ayette kavmin ismi olan تَمُودُ ‘un zikredilmesi beyanı kuvvetlendirmek içindir.²⁹³

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ

24. “İbrahim’in korkusu gidip, kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizim (elçilerimiz)le tartışmaya başladı.” (Hûd 11/74)

Ayette yer alan “ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ” (İbrahim’in korkusu gitti) ve “وَجَاءَتْهُ” (Ona geldi) ifadelerinde gelmek ve gitmek kelimeleri bir arada kullanılarak tıbâk sanatı yapılmıştır. Böylece iki zıt kelime bir cümle içerisinde kullanılarak dinleyenlerin ilgisi cezp edilmiştir.²⁹⁴

²⁹¹ Kâsımî, *Tefsîru 'l-Kâsımî*, 3460.

²⁹² Râzî, *Tefsîru 'l-kebîr*, 18: 15; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 206.

²⁹³ Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî*, 11; 534.

²⁹⁴ Sâbûnî, *Safvetu 't-Tefsîr*, 2: 32.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهَرِّعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

25. “Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı. Lût, dedi ki: “Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlar (la nikâhlanmanız) sizin için daha temizdir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin. İçinizde hiç akli başında bir adam yok mu?” (Hûd 11/78)

Burada yer alan “هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ” (İşte benim kızlarım. Onlar sizin için daha temizdir.) cümlesi ile Nuh (a.s.)’in mütevazilikte mübalağa yaptığı söylenmiştir.²⁹⁵

قَالُوا يَا لَوِطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرًا تَكُ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ

26. “Konukları şöyle dedi: “Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamayacaklar. Geceleyin bir vakitte aileni al götür. İçinizden kimse ardına bakmasın. Ancak karın müstesna. (Onu bırak.) Çünkü onların (kavminin) başına gelecek olan azap, onun başına da gelecektir. Onların azapla buluşma zamanı sabahdır. Sabah yakın değil midir?!” (Hûd 11/81)

Ayette yer alan “وَلَا يَلْتَفِتْ” fiilinin “dönüp bakmak” ve “ilgilenmek” anlamları vardır. Burada kelimen ilk anlamı olan “dönüp bakmak” manasından ziyade Lût (a.s.)’in yanında bulunanların, geride kalanlar ile alakadar olmamalarını belirten “ilgilenmek” anlamının kastedilerek tevriye sanatının yapıldığı ifade edilmiştir.²⁹⁶

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنصُودٍ

27. “Emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.” (Hûd 11/82)

Burada geçen “عَالِيَهَا سَافِلَهَا” (üstünü altına) ifadesinde iki zıt kelime olan alt ve üst kelimeleri kullanılarak tıbâk sanatı yapılmıştır. Bu sanatla bölgenin yerle bir olması daha dikkat çekici bir şekilde anlatılmıştır.²⁹⁷

²⁹⁵ Kâsimî, *Tefsîru 'l-Kâsimî*, 3471.

²⁹⁶ Kannevci, *Fethu 'l-beyân*, 6: 223.

²⁹⁷ Sâbûnî, *Safvetu 't-tefâsir*, 2: 32.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ
وَالَى مَدِينٍ آخَاهُمْ شَعْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ
وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُجِيطٍ

28. “Medyen halkına da kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber gönderdik. O, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.” (Hûd 11/84)

“Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.” (Hûd 11/85)

Seksen dördüncü ayette kötü fiilin kötülüğü, seksen beşinci ayette de güzel olan fiilin güzelliği tasvir edilerek te’kid ve tezyîl hususunda mübalağa edilmiştir.²⁹⁸

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

29. “Dediler ki: “Ey Şu’ayb! Babalarımızın taptığını, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve akli başında bir adamsın.” (Hûd 11/87)

Ayette emretme kelimesinin faili olarak aslen bir canlı olmayan “صَلَاتُكَ” kelimesinin kullanılması, Meyden halkının Hz. Şuayb’in namazını küçümsediğini ifade etmektedir.²⁹⁹ Yine burada yer alan “أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ” (Babalarımızın taptığını, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor?) ifadesinde, muhataplar namazın etkisini bildikleri halde alay etmek amacıyla soru sormuşlardır. Bu nedenle burada alay amaçlı yapılan teşbîhu’z-zem bimâ yuşbihu’l-medh sanatı vardır.³⁰⁰

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ

30. “Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir.” (Hûd 11/90)

²⁹⁸ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 3: 144; Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 159; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 229.

²⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 287; Ahmed Ahmed el-Bedevî, *min Belâgati’l-Kur’ân*, 128.

³⁰⁰ Ali Bulut, *Belâgat*, 359.

Ayette yer alan “وَدُودٌ” (çok seven) kelimesi ile Allah Teala muhabbet izhar etmek hususunda mübalağa yapmıştır. Bu mübalağa ile Allah’ın “çok seven” olduğu ifade edilmiştir.³⁰¹

كَأَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدَيِّنَ كَمَا بَعَدَتْ ثَمُودُ

31. “Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştığı gibi Medyen halkı da uzaklaştı.” (Hûd 11/95)

Ayette yöre halkından zamir ile bahsetmek yerine onların isimlerinin zikredilmiş olması, durumlarının korkunçluğunu hususunda mübalağa etmek içindir.³⁰²

يَقْدُمُ قَوْمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

32. “Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne geçecek ve onları ateşe götürecektir. Ne kötü varış yeridir orası!” (Hûd 11/98)

Burada geçen “فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ” (Onları ateşe götürdü) cümlesinde mazi fiil kullanılmasının ayete mübalağa anlamı kattığı ifade edilmiştir.³⁰³

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ

33. “Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince, Allah’ı bırakıp da taptıkları ilâhları kendilerine hiçbir fayda sağlamadı. İlâhları onların sadece ziyanlarını artırdı.” (Hûd 11/101)

Ayette geçen “وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ” (Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendilerine zulmettiler.) cümlesinde “وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ” (biz onlara zulmetmedik) ile “ظَلَمُوا” (Onlar kendilerine zulmettiler) ibareleri arasında tıbâk sanatı vardır.³⁰⁴

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ (102)

34. “Zulme sapmış memleketlerin halkını yakaladığında, Rabbinin yakalaması işte böyledir! Şüphesiz O’nun yakalaması can yakıcı ve şiddetlidir.” (Hûd 11/102)

³⁰¹ Kasımî, *Tefsîru 'l-Kâsımî*, 3480.

³⁰² Âlûsî, *Rûhu 'l-beyân*, 12: 85.

³⁰³ Beydâvî, *Envaru 't-tenzîl*, 3: 147; el-Îcî, *Tefsîru 'l-Îcî*, 2: 197.

³⁰⁴ Sâbunî, *Safvetu 't-tefâsir*, 2: 38.

Ayet sonunda geçen “الْيَمِّ شَدِيدٌ” tamlamasında mübalağa kalıbı kullanılarak bir tahzîr ve tehdît konusu olan Allah’ın yakalamasının çok şiddetli ve can yakıcı olduğu vurgulanmıştır.³⁰⁵

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلُمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ

35. “O gün geldiği zaman Allah’ın izni olmadan hiçbir kimse konuşamaz. Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olanlar da.” (Hûd 11/105)

Ayette bütün varlıklar “يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلُمُ نَفْسٌ” (o gün kimse konuşamaz) hükmü altında birleştirilerek cem’ sanatı yapılmıştır. Sonrasında yer alan “فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ” ifadesinde ise bazıları “شَقِيٌّ” (mutsuz) bazıları “سَعِيدٌ” (mutlu) olarak ayrıma tabi tutulmuş ve tefrîk sanatı yapılmıştır.³⁰⁶ Ayrıca “شَقِيٌّ” (mutsuz) ve “سَعِيدٌ” (mutlu) kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.³⁰⁷

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ

36. “Mutsuz olanlara gelince; cehennemdedirler. Onların orada şiddetli bir soluyuşları vardır.” (Hûd 11/106)

Bir önceki yüz beşinci ayette yapılan tefrîk sanatının ardından burada da bahsi geçen iki gruptan mutsuz olanların cehenneme gideceği belirtilerek taksîm yapılmıştır.³⁰⁸

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ

37. “Onlar, gökler ve yerler durdukça orada ebedî olarak kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Şüphesiz Rabbin istediğini yapandır.” (Hûd 11/107)

Ayette Allah Teâla, her çeşit fiili yapabileceğini, hiçbir işin kendisi için zor veya imkânsız olamayacağını “فَعَّالٌ” lafzıyla ifade ederken mübalağa sanatını kullanmıştır.³⁰⁹

وَأَمَّا الَّذِينَ سَعَوْا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرَ مَجْدُوذٍ

³⁰⁵ Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 3: 148.

³⁰⁶ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 244.

³⁰⁷ Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 38.

³⁰⁸ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 244.

³⁰⁹ Tantâvî, *et-tefsîru’l-vasît*, 7: 279.

38. “Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça içinde ebedî kalmak üzere cennettedirler. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Bu, onlara ardı kesilmez bir lütuf olarak verilmiştir.” (Hûd 11/108)

Yüz beşinci ayette geçen “فَأَمَّا الَّذِينَ شَفَّوْا” (Mutsuz olanlara gelince) ile bu ayette ayette yer alan “وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا” (mutlu olanlara gelince) ifadeleri arasında leffü neşri mürettep sanatı vardır.³¹⁰

Yine yüz beşinci ayette bahsi geçen bir diğer grup olan ise mutlu kimselerin ise cennete gireceği belirtilerek bu ayette de taksîm sanatı yapılmıştır.³¹¹

Ayrıca “وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ” (mutlu olanlara gelinde yer ve gök durmaya devam ettiği müddetçe onlar ebedi olarak cennette kalacaklardır.) ifadesinde “yer ve gök durmaya devam ettiği sürece” tabiri Arapların temsili olarak ebediliği kastetmek için kullandıkları bir mübalağa ifadesidir. Bu nedenle Allah Teâla’da burada yer ve gök durmaya devam ettiği sürece, mutlu olanların cennette kalmaya devam edeceklerini söyleyerek yer ve göğün ebediliğini değil, cennette kalanların orada ebedi olarak kalacaklarını mübalağa yaparak ifade etmiştir.³¹²

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

39. “Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür.” (Hûd 11/112)

Ayette “إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ” cümlesi ile mübalağa yapılmıştır. Bu mübalağa da cümleye “Doğru yol üzerinde istikamet sahibi olun çünkü Allah Teala her şeyi görür, açıktan ve gizliden yaptığınız her şeyi O bilir. Bu tavra sahip olarak yaşamak da kişiyi ihsan ve ihlas sahibi kılar” anlamı katmaktadır.³¹³

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيْ النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

40. “(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.” (Hûd 11/114)

³¹⁰ Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 38.

³¹¹ Kannevci, *Fethu'l-beyân*, 6: 244.

³¹² Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3: 149.

³¹³ Tîbî, *Futuhu'l-gayb*, 214.

Ayette geçen “إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ” (İyilikler kötülükleri giderir) cümlesinde iyilikler anlamına gelen “الْحَسَنَاتِ” ile kötülükler anlamına gelen “السَّيِّئَاتِ” kelimeleri bir arada kullanılarak tıbâk sanatı yapılmıştır. Yine ayetin sonunda yer alan “ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ” “öğüt alanlar için bir öğüttür” ifadesinde “ذِكْرَى” ile “لِلذَّاكِرِينَ” kelimeleri arasında iştikâk cinası vardır.³¹⁴

2.3.Meânî ile İlgili Olan Ayetler

الرَّكِيبُ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

1. “Elif-lâm-râ. Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlam kılınmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.” (Hûd 11/1)

Ayeti kerimede “ثُمَّ فَصَّلْتُ” cümlesindeki “ثُمَّ” edatı da zaman bakımından bir sonralık ifade etmemektedir. Yani “Önce ayetleri muhkemleştirilmiş sonra tafsilatlıca açıklanmış” gibi bir anlam yoktur. Burada “ثُمَّ” edatı zaman bakımından sonradan olmayı değil de aynı anda olmayı ifade etmektedir. Yani önce ayetlerin muhkem kılınıp sonra da sağlam kılındığı değil bunların aynı zamanda olduğu belirtilmiştir.³¹⁵

Ayrıca ayetteki kelimelerin dizilişi ve kullanılış şekilleri fesâhatte en üst seviyededir.³¹⁶

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

2. “Allah'tan başkasına kulluk yapmayın. Ben, O'nun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeciyim.” (Hûd 11/2)

Bu ayetin birinci ve üçüncü ayet ile anlam bütünlüğü vardır. Bu anlam bütünlüğünde ele alındığında ikin ayette yer alan “إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ” (Ben, O'nun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeciyim.) i'tiraz cümlesi ile peygamberin

³¹⁴ Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsir*, 2: 38.

³¹⁵Ebu Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri el-Harezmi, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vîl*, (Beyrût-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, (t.y.), 2: 258; Seâlibî, *Tefsîru's-Seâlibî*, 3: 272; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 11: 325; Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, 3408.

³¹⁶ İmam Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan İbn Ali et-Temîmî'l-Bekrî er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr: Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 16-17: 142.

uyarıcı ve müjdeleyici olduğu ifade edilerek uyarıda bulunulmuş ve itnab sanatı yapılmıştır.³¹⁷

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

3. “Dönüşünüz ancak Allah’adır. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Hûd 11/4)

Ayette geçen “إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ” cümlesi “hasr” ifade etmektedir. Yani anlam olarak dönüşün Allah’tan başkasına olamayacağı, bu konuda ondan başka hiç kimsenin yetkisinin bulunmadığı katıyette belirtilmiş olmaktadır.³¹⁸

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

4. “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı)dır.” (Hûd 11/6)

Ayette yer alan “وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا” (Her canlının rızkı Allah’a aittir) cümlesinde kasr vardır. Yani “her canlının rızkı başkasına değil de sadece ve sadece Allah’a aittir” denilmiş gibidir. Buradaki kasr ifadesi manaya canlılarının rızklarının Allah’a ait olması hususunda kesinlik katmıştır.³¹⁹

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

5. “Andolsun, biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, o zaman da mutlaka “Onu ne alıkoyuyor?” derler. İyi bilin ki, azap onlara geleceği gün, kendilerinden bir daha uzaklaştırılmaz ve alay etmekte oldukları şey, kendilerini çepeçevre kuşatmış olur.” (Hûd 11/8)

Ayette yer alan “يَسْتَهْزِئُونَ” fiilinin içerisinde “gelivermesini isteyip durdukları azap” manası da vardır. Bu anlamı veren diğer fiiller yerine “يَسْتَهْزِئُونَ” fiilinin tercih edilmiş olması acelelerinin sırf alay etme maksatlı olduğuna işaret etmiştir. Yine ayette geçen “وَحَاقَ بِهِمْ” ibaresi lafız olarak maziye anlatsa da anlam olarak muzariyi ifade eder.

³¹⁷ Ali Bulut, *Belâgat*, 193.

³¹⁸ Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 16-17: 147.

³¹⁹ Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, 7: 163.

Yani anlamı “onları kuşattı” olan geçmiş zamanı ifade etmekten ziyade “onları kuşatıyor olan” şeklindedir.³²⁰ Bu fiilin henüz gerçekleşmemiş olmasına rağmen mazi sîgası ile kullanılmasının te’kid, takrir ve tehditte mübalağa ifade ettiği de belirtilmiştir.³²¹

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ
وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

6. “(Ey Muhammed!) Belki de sen, (müşriklerin) “Ona bir hazine indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya!” demelerinden dolayı sana vahyolunanlardan bir kısmını göz ardı edeceksin ve o yüzden göğsün daralacak. Fakat sen, ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.” (Hûd 11/12)

Ayette ismi fail olarak yer alan “ضَائِقٌ” kelimesi yerine daha etkili bir kelime olan sıfatı müşebbehe “ضيقٌ” kelimesinin kullanılmaması da burada bahsedilen darlığın, sürekli olan bir durum olmayıp geçici olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ismi fail, sonradan olma ve bir süre sonra bitme anlamı ifade ederken, sıfatı müşebbehe sabitliği ve sürekliliği ifade eder. Bu açıdan bakılırsa ayetten Hz. Muhammed’in can sıkıntısının kendisine vahyolunanı terk ettiğinde ortaya çıkıp daha sonra bu durumun ortadan kalkacağını ferahlayacağını anlayabiliriz.³²² Ayrıca ismi fail olarak gelmesi üslup olarak daha güzeldir.³²³

فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

7. “Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur’ân) ancak Allah’ın ilmiyle indirilmiştir ve O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?” (Hûd 11/14)

Bu ayet on üçüncü ayetin sonucunu bildirmesi bakımından onunla bağlantılıdır. Bir önceki ayette “قُلْ” (Söyle) anlamındaki tekil bir sîga ile hitap edilirken burada “bilin ki” hitabıyla çoğul sîgaya geçilmesiyle iltifat sanatı yapılmış olup, cümleye “Eğer sana

³²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 260.

³²¹ Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 16-17:152; Nâsîru’d-Dîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl-Tefsîru’l-Beydâvî*, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1993), 3: 128; Muhammed b. Abdurrahman el-Îcî, *Tefsîru’l-Îcî Câmiu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2004), 2: 164.

³²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 261; Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 155; Kâsîmî, *Tefsîru Kâsîmî*, 3418; Tantâvîet-Tefsîru’l-vasît, 7: 173.

³²³ Nisâbü’rî, *Îcâzu’l-beyân*, 408.

ve mü'minlere olumlu cevap vermezlerse bilin ki ..." anlamı katmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamberin konumunu yüceltmeyi de ifade etmektedir.³²⁴

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

8. "İşte onlar, kendileri için âhirette ateşten başka bir şey olmayan kimselerdir. (Dünyada) yaptıkları şeyler, orada boşa gitmiştir. Zaten bütün yapmakta oldukları da boş şeylerdir." (Hûd 11/16)

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ

"Rabbi katından açık bir delile dayanan kimse, yalnız dünyalık isteyen kimse gibi midir? Kaldı ki, bu delili Rabbinden bir şahit (Kur'ân) ve bir de ondan (Kur'ân'dan) önce bir önder ve bir rahmet olarak (indirilmiş olan) Mûsâ'nın kitabı (Tevrat) desteklemektedir. İşte bunlar ona (Kur'ân'a) inanırlar. Gruplardan her kim onu inkâr ederse, ateş onun varacağı yerdir. Ondan hiç şüphelen olmasın. Şüphesiz o, Rabbin tarafından (bildirilmiş) gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmazlar." (Hûd 11/17)

16. ve 17. ayet birbiri ile bağlantılı olduğu için birlikte ele alınmıştır. 16. ayette dünyaya meyledenlerin durumu "وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا" (Dünyada yaptıkları şeyler boşa gitmiştir) diyerek izah edilmiştir. 17. ayette de Rabbi katından açık bir delile dayanan kimsenin durumunun, dünyaya meylederek yaptıkları boşa giden bu zümre ile aynı olmadığı, bir soru ile zihinlere yerleştirilmiştir. Soru ile başlayan cümlelerin cevabı ihtisar yapılarak hazfedilmiştir.³²⁵

أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانْ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءٍ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ

9. "Onlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakabilecek değillerdir. Onların Allah'tan başka sığınabilecekleri bir yardımcısı da yoktur. Azap onlar için kat kat artırılacaktır. Çünkü onlar (gerçekleri) işitmeğe tahammül edemiyorlar, hem de görmüyorlardı." (Hûd 11/20)

³²⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 261; Tîbî, *Futûhu'l-gayb*, 31; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilu müşkili'l-Kur'ân*, (Beyrut-Lübnan: el-Mektebetu'i-İlmiyye, (t.y.), 290.

³²⁵ İbn Kuteybe, *Te'vilu müşkili'l-Kur'ân*, 394.

“مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ” (işitmeye güç yetiremiyorlardı) cümlesinde güç yetirememek ile kastedilen, işitmeye tahammül edip katlanamama, hak sözü işitmenin ruhlarına ağır gelmesi durumudur.³²⁶

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخْسَرُونَ

10. “Şüphesiz bunlar ahirette en çok ziyana uğrayanlardır.” (Hûd 11/22)

“لَا ذُو جَرَمٍ” veya “لَا رَجُلٌ” ifadesinde لَا nafiyenin ismi hazf olunmuştur. Bu kelimeler ile mana “günahkâr kimseler ahirette ziyana uğrayacaklardır.” şeklinde olur.³²⁷

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

11. “Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler (in durumu) gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz?” (Hûd 11/24)

Ayette anlatılmak istenilen mana, terkinin “الْأَعْمَى وَالْبَصِيرِ وَالْأَصَمِّ وَالسَّمِيعِ” (kör ve gören ile sağır ve işiten gibi) şeklinde kullanılması ile ifade edilebilirdi. Lakin Allah Teala görmemeyi ifade eden “الْأَعْمَى” kelimesinin peşine duymamayı ifade eden “وَالْأَصَمِّ” kelimesini, görmeyi ifade eden “الْأَصَمِّ” kelimesinin peşinden de duymayı ifade eden “السَّمِيعِ” kelimesini kullanarak bizlere üstün bir cezâlet örneği vermiş ve bizler için manayı daha çarpıcı hale getirmiştir.³²⁸

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ

12. “Andolsun, biz Nûh’u kavmine peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” (Hûd 11/25)

Ayet başında bulunan lam harfinden, bu cümlenin hazfedilmiş bir kasemin cevabı olduğu anlaşılır. Takdîren sanki öncesinde bir soru sorulmuş da ona cevaben “Andolsun biz Nuh(a.s.)’u kavmine gönderdik” denilmiş gibidir.³²⁹

أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ

³²⁶ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 404.

³²⁷ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 407.

³²⁸ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhît*, 5: 214.

³²⁹ Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, 7: 190.

13. “Allah’tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azabından korkuyorum.” (Hûd 11/26)

Burada yer alan يَوْمَ “gün” kelimesinin أَلِيم “canı yanmakla” kelimesi ile nitelenmesi, can yakan azabın o gün gerçekleştiğini gösterir ki bu da mecâzi bir isnattır.³³⁰ Her ne kadar burada “يَوْمَ” (Gün) kelimesi ile azap kastedilse bunu “يَوْمَ أَلِيم” tabiri ile ifade etmek “عَذَابُ أَلِيم” şeklinde ifade etmekten daha belîğdir.³³¹

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُمْ عَلَىٰ بَيْتَةٍ مِنْ رَبِّي وَأَنِّي رَحْمَةٌ مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمْوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ

14. “Nûh dedi ki: “Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız?” (Hûd 11/28)

Ayet-i kerimde yer alan “Delil size gizli kaldı” manası “خَفِيَتْ” fiili ile anlatılabilirdi. Fakat “عُمِّيَتْ” fiili bu manayı anlatmak daha belîğ olduğu için ayette bu kelime kullanılmıştır. Çünkü bu kelime kapalılıkta zirveyi ifade etmektedir.³³²

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنِ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ

15. “Ey kavmim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a âittir. Ben o iman edenleri (teklifinize uyararak) kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizin bilgisizce davranan bir toplum olduğunuzu görüyorum.” (Hûd 11/29)

Burada geçen “وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا” (Ben iman edenleri kovacak değilim.) cümlesi ayette açık olarak zikredilmeyen bir durumun cevabıdır.³³³

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

16. “Dediler ki: “Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir.” (Hûd 11/32)

³³⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 265; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, 2: 54; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 215; Kannevî, *Fethu'l-beyân*, 6: 166; Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, 7: 190.

³³¹ Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, 7: 190.

³³² Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, 7: 193.

³³³ Âlûsî, *Ruhu'l-meânî*, 11: 424.

Ayette tartışmayı ifade eden diğer kelimeler yerine “جَادَلْ” fiilinin tercih edilmesi kelimenin anlamındaki incelik nedeniyledir. Çünkü bu kelimenin anlamı tartışma esnasında delilleri karşısındaki kimseden daha güçlü olan kimselerin yaptığı tartışmayı ifade etmektedir. Buradan da yapılan tartışmalarda Hz. Nuh’un delillerinin daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır.³³⁴

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ

17. “Nûh dedi ki: “Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah’ı) âciz bırakamazsınız.” (Hûd 11/33)

Ayeti kerimede وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ buyrularak isim cümlesi ile cevap verilmesi sürekliliği ve te’kidi ifade eder. Yani anlam “sizler Allah’ı hiçbir zaman âciz bırakmadınız ve hiçbir zamanda bırakamayacaksınız” şeklinde bu durumun ilelebet süreceğine dair vurgu içermektedir.³³⁵

وَاصْنَعِ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ

18. “Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.” (Hûd 11/37)

Allah Teâla Nuh (a.s.)’a bir gemi yapmasını emretmiş, sonra da onlara şefaâtçi olmamasını istemiştir. Bu iki ifade ile Nuh(a.s.)’a inanmayanların helak olacağını kastetmiştir. Burada Nuh (a.s.)’ın aklına “Onlar hakkında boğulma emri mi verildi?” gibi bir soru gelebileceği için ibtidâi yerine talebî cümle kullanılmış, isim cümlesinin başına “إِنَّ” getirilmiştir. Böylece hem isim cümlesi kullanılmış hem de isim cümlesinin başına “إِنَّ” getirilerek tekitli ifade kullanılmıştır.³³⁶

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

19. “(Nûh), “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi.” (Hûd 11/41)

Ayette geçen “بِسْمِ اللَّهِ” kelimesi “ارْكَبُوا” fiili ile ilintili olursa “بِسْمِ اللَّهِ” kelimesi hal anlamında olur ve “Allah’ın ismini anarak gemiye binin” şeklinde olur. Çünkü

³³⁴ Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 64.

³³⁵ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 432.

³³⁶ Ali Bulut, *Belâgat*, 109.

devamında gelen “مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا” kelimeleri ya zaman ifade eder ya da masdar olurlar ve kendilerine muzaf olan “وَقَتٌ” kelimesi hazf olmuş olur. Bir diğer seçenek olarak “ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا” cümlesi iki ayrı cümle olarak kabul edilebilir. O zaman “بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا” ifadesi “ارْكَبُوا” ifadesi ile alakalı olmaz. Cümle “Geminin hareket etmesi ve durması Allah’ın adıyladır” anlamına gelmektedir.³³⁷

قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

20. “O, “Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” dedi. Nûh, “Bugün Allah’ın rahmet ettikleri hariç, O’nun azabından korunacak hiç kimse yoktur” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.” (Hûd 11/43)

“لَا عَاصِمَ” ifadesindeki “لَا” cinsini nefy eden lâ olduğu için manaya “Korunacak hiçbir kimse yoktur” anlamı katmaktadır. Ayrıca “الْيَوْمَ” kelimesinin mârife olarak kullanılması da o günün, diğer günler gibi alışılmış olayların yaşandığı bir gün olmadığını ifade etmektedir.³³⁸

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (44)

21. “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zâlimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.” (Hûd 11/44)

Ayetin sonunda yer alan “بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ” ifadesinde “بُعْدًا لِلْقَوْمِ” ile beddua edilirken helak olmayı hak etmeyenlerin anlaşılmaması için bu ifadenin muhataplarının zalimler olduğu arkasında gelen “الظَّالِمِينَ” kelimesi ile açıklanarak ihtirâs sanatı yapılmıştır. Yine “الظَّالِمِينَ” kelimesi ile 38. ayette geçen “Nuh (a.s.) ile alay eden kavmin ileri gelenleri” kastedilerek îzah sanatı kullanılmıştır.³³⁹

Yine ayette anlatılan olay en kısa kelimeler ile en kapsamlı şekilde ifade edildiği için îcaz sanatı vardır.³⁴⁰

Ayette lafız ile manalar birbirine musavî olduğu için musâvât sanatı vardır.³⁴¹

³³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 270.

³³⁸ Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 187; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 462.

³³⁹ İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 528; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

³⁴⁰ İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 529; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

³⁴¹ İbn Ebu’l-İsba‘, *Tahrîru’t-tahbîr*, 528; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 190.

Yine ayette yer alan fiillerin edilgen olarak kullanılması, yere ve göğe emir vermek gibi büyük işlerin ancak azameti ve kudreti çok yüce olan Allah tarafından yapılabileceğini gösterir.³⁴²

Ayette arza seslenirken nida harflerinden en çok kullanılan “يا” harfini seçmiştir. Bu nida harfi münâdânın değerli bir varlık olduğunu ifade etmektedir. “Yeryüzü” anlamı için de “الغبراء” ve “المقلة” kelimeleri bir kenara bırakılıp telaffuzu daha kolay olan “ارض” kelimesi seçilmiştir. “ارض” kelimesine uyumlu olması bakımından bu kelime ile en çok kullanılan lafız olan “سَمَاء” kelimesi seçilmiştir. “Yutmak” anlamı için de “ابتلعي” kelimesine göre daha kısa olan “ابلعي” lafzı seçilmiştir. Suyun tutulması emredilirken de bu kelime ile asırlarında cinas sanatı olan “أَقْلَعِي” lafzı seçilmiştir. Yine “ابلعي” lafzı meful alabilen bir fiil iken yutma işinin genel bir iş olduğunu ifade etmek için meful almadan kullanılmıştır. Ayrıca suların çekilme işi “يا ارض ابلعي مائك فبلعت” cümlesi veya “يا سماء اقلعي فأقلعت” cümlesi ile de anlatılabilecek iken daha kısa olması bakımından “غِيضَ” fiili ile anlatılmıştır. Suyu ifade ederken tamamen suyu tanımlayan “الماء” ifadesi ile anlatılabilecek iken daha kısa ve özlü bir ifade olan “الماء” kelimesi tercih edilmiştir. Aynı şekilde hemen peşinden gelen “iş bitirildi” manası da daha açıklayıcı bir ifade olan ve Allah Teâla’nın Nuh (a.s)’a kavminin helak olacağını bildiren vaadini açık bir şekilde izhar eden “امر نوح” tamlamasıyla ifade edilebilecekken, ma’rife olması hasebiyle bunca ifadeyi barındıran “الامر” kelimesi ile daha kısa bir şekilde izah edilmiştir. Ayrıca kavme beddua içeren cümle tekid yapılmak amaçlı “لِيُبْعِدَ الْقَوْمَ” cümlesi ile de ifade edilebilecekken ihtisar yapılarak “بُعْدًا لِلْقَوْمِ” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadede “lam” harfinin direk “القوم” kelimesinin başına gelmesi de kavmin bu bedduayı hak ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda “kavim” kelimesini vasıflandırmak için “zulm” kelimesinin seçilmesi de peygamberi yalanlama hususunda yaptıkları bütün kötü işlerin çirkinliğine vurgu yapmak içindir.³⁴³

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

22. “Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.” (Hûd 11/46)

³⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 272; Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, 3448.

³⁴³ Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, 3445.

Ayette Nuh (a.s.)’ın bir isteği olmamasına rağmen burada “فَلَا تَسْأَلْنِ” ifadesinin kullanılması da Nuh (a.s.)’ın yaptığı duanın özünde istek barındırmasından kaynaklıdır.³⁴⁴

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

23. “Ona denildi ki: “Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracğız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak.” (Hûd 11/48)

Selam ifadesinin nekra olarak kullanılması, selamın yüe Allah’tan sadır olduğuna işaret etmek içindir. Kelimenin nekra olarak kullanılması, böyle büyük bir makamdan sadır olan selamın çok değerli olduğunu hissettirir.³⁴⁵

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ

24. “Ancak şu kadarını söyleyelim ki, tanrılarımızdan biri seni fena halde çarpmış!” Hûd şöyle cevap verdi: “Ben Allah’ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.” (Hûd 11/54)

Ayette yer alan “أَشْهَدُ” fiili hem lafzen hem manen haberî, “اشْهَدُوا” manen haberî lafzen inşâîdir. Yani ikinci cümle “اشْهَدُكُمْ” (Sizi de şahit tutuyorum) anlamına gelmektedir. Bu da meâninin vasl konusu içinde yer almaktadır.³⁴⁶

مِنْ دُونِهِ فَكِدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونَ

25. “O’ndan başka (taptıklarınızın hepsinden uzağım) Haydi hepiniz bana tuzak kurun, sonra da bana mühlet vermeyin.” (Hûd 11/55)

Ayette geçen “فَكِيدُونِي جَمِيعًا” (Hepiniz bana tuzak kurun) cümlesi muhatabı acze düşürme amacıyla söylenilen bir emirdir. Yani mealen, nasıl bir tuzak kurarsanız kurun ben Allah’ın yardımı o tuzağa düşmem, denilmek istenmiştir.³⁴⁷

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَا هُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ

³⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 273.

³⁴⁵ Ahmed Ahmed el-Bedevî, *min Belâgati'l-Kur'ân*, 104.

³⁴⁶ Ali Bulut, *Belâgat*, 164.

³⁴⁷ Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsir*, 2: 25.

26. “Helâk emrimiz gelince, Hûd’u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık.” (Hûd 11/58)

Ayette yer alan “Hûd’u kurtardık” ve “onları şiddetli bir azaptan kurtardık” cümlelerinde نَجَّيْنَا lafzının iki kere tekrarlanması, kurtarma işinin basit bir iş olmayıp zor ve çetin bir iş olduğunu anlatmak içindir. Bu sanata da itnâb denir.³⁴⁸

وَأَنْبِئُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمٌ هُودٍ

27. “Onlar, hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.” (Hûd 11/60)

Ayette geçen “أَلَا إِنَّ عَادًا” (Biliniz ki Âd kavmi) ile “أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ” (Biliniz ki Âd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştı) ibarelerinde “أَلَا” edatı ve “عَادًا” lafzının tekrarlanması durumlarının korkunçluğunu etmek içindir. Bu da itnab konusunun tekrar başlığı altında ele alınmaktadır.³⁴⁹

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ

28. “Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah’ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah’ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar.” (Hûd 11/64)

Burada “نَاقَةُ” kelimesinin Allah lafzına izafe edilmesi teşrif amaçlıdır. Böylece bu deveyi diğer develerden ayıran bir özellik ifade edilmiştir devenin herhangi bir deve olmadığı belirtilmiştir.³⁵⁰

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامًا فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

29. “Andolsun, elçilerimiz (melekler), İbrahim’e müjde getirip “Selâm sana!” dediler. O, “Size de selâm” dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi.” (Hûd 11/69)

Ayette yer alan “سَلَامًا” ifadesi isim cümlesi olması hasebiyle devamı ve kalıcılığı ifade etmektedirler. Ayrıca müptedâ oldukları halde kelimelerin nekra kullanılması, mârife olarak kullanılmasından daha belîğdir.³⁵¹ Yine İbrahim (s.a.)’ın kavmi, fiil

³⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 277; Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefâsir*, 2: 25.

³⁴⁹ Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 204; Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsir*, 2: 25.

³⁵⁰ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11: 568.

³⁵¹ Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, 18: 20; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 12: 7.

cümlesi kullanarak selam verirken İbrahim (a.s.) isim cümlesi ile selam vermektedir. İsim cümlesi ile verilen selam fiil cümlesi ile verilen selamdan daha edebîdir.³⁵²

وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَلَبَّسْنَاَهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ

30. “İbrahim’in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak’ı müjdeledik; İshak’ın arkasından da (torunu) Yakûb’u.” (Hûd 11/71)

Allah Teâla bu kıssayı çeşitli surelerde farklı tarzlarda ifade etmiştir. “Onlara İbrahim’in misafirlerinden de haber ver. Hani misafirler İbrahim’in yanına girmiş ve ‘Selam’ demişlerdi. O da ‘Gerçekten biz sizden korkuyoruz’ demişti. Onlar ‘Korkma biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz’ dediler. İbrahim, ‘Bana yaşlılık gelip çatmışken beni mi müjdeliyorsunuz? Bana neyi müjdeliyorsunuz?’ dedi. ‘Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizlerden olma’ dediler. Dedi ki ‘Rabbinin rahmetinden sapıklardan başka kim ümit keser?’. İbrahim ‘Ey elçiler! Göreviniz nedir?’ dedi. Şöyle dediler ‘Şüphesi bir suçlu bir millete gönderildik.’”³⁵³

Yine aynı kıssayı bir başka surede şu ifadelerle ele almıştır. “Hani onlar, İbrahim’in yanına varmışlar ve ‘Selam olsun sana’ demişlerdi. O da ‘Size de selam olsun’ demiş, bunlar tanınmamış kimseler diye düşünmüştü. Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu ‘Yemez misiniz’ dedi. İbrahim’in içine bir korku düştü. Onlar ‘Korkma’ dediler, onu bilgin bir oğul ile müjdelediler. Bunun üzerine karısı bir çılgılık koparıp elini yüzüne vurdu ‘Ben kısır bir koca karıyım’ dedi. Onlar dediler ki ‘Rabbin böyle buyurdu, şüphesiz O, hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir. İbrahim onlara ‘O halde asıl işiniz nedir ey elçiler?’ dedi. Onlar da ‘Biz suçlu bir kavme gönderildik’ dediler.”³⁵⁴

Üç ayrı surede üç farklı tarzda aynı kıssa anlatılmıştır. Bu sureler her ne kadar içerik olarak aynı olsa da üslup yönünden birbirinden farklıdır. Örneğin arka arkaya aktardığımız bu iki tarzda önce İbrahim (a.s.) ve eşine önce müjde verilmiş, daha sonra gönderiliş amaçları söylenmiştir. Hûd Suresinde ise gönderiliş amaçları ifadede öne alınmış müjdeleme olayı tehir edilmiştir. Yine bu sûrede, melekler Lût kavmine

³⁵² Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 210.

³⁵³ el-Hicr 16/51-58.

³⁵⁴ ez-Zâriyat 51/ 25-32.

gönderildiklerini açıkça zikrederken diğer sûrelerde suçlu bir kavme gönderildiklerini ifade etmişlerdir. Böylece onların işledikleri suçlara vurgu yapılmıştır.³⁵⁵

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

31. “Melekler, “Allah’ın emrine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.” dediler.” (Hûd 11/73)

Ayette en güzel övgüyü hak eden manasına gelen “حَمِيدٌ” lafzının ardından, onu destekleyip beyan eden “مَجِيدٌ” lafzının getirilmesi ile tezyîl sanatı yapılmıştır.³⁵⁶

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

32. “Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı. Lût, dedi ki: “Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlar (la nikâhlanmanız) sizin için daha temizdir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin. İçinizde hiç akli başında bir adam yok mu?” (Hûd 11/78)

Ayetin devamında yer alan “أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ” “İçinizde hiç akli başında bir adam yok mu?” sorusu aslında soruya cevap almak amaçlı değil, hayreti ve kınamayı izhar etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu soru ile “İçinizde makul düşünebilen kimse yok” manası da anlaşılmaktadır.³⁵⁷

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَتَّبِعُوا الْمَكِّيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ

33. “Medyen halkına da kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber gönderdik. O, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.” (Hûd 11/84)

³⁵⁵ Tibî, *Futuhu ’l-gayb*, 131.

³⁵⁶ Kâsımî, *Tefsîru ’l-Kâsımî*, 3467.

³⁵⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 283; Sâbûnî, *Safvetu ’t-Tefâsir*, 2: 32.

Ayrıca burada “مُحِيطٌ” kelimesi ile günün tavsif edilmesi azabın tavsif edilmesinden daha belîğdir. Çünkü “يَوْمٌ” kelimesi birçok olayı kapsar.³⁵⁸

وَيَا قَوْمِ أَوفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

34. “Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.” (Hûd 11/85)

Seksen dördüncü ayette ölçme tartma işinde eksiltme yasaklanmışken burada tekrar “أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ” ifadesi ile ölçü ve tartı işinin eksiksiz yapılmasının istenmesi, öncesinde yapılması yasaklanan fiilin yerine yapılması aklen güzel olan bir işin açıkça zikredilmesi teşvik ve yönlendirme mahiyetindedir. Ayrıca önce yaptıkları kötü işleri terk etmelerinin istenilip, arkasından bunun yerine yapmaları gereken olumlu durumun zikredilmesi burada “bir şeyi zıddını emrederek yasaklamak” kâbilinden olup, yapılması istenen durumu da teşvik amaçlıdır.³⁵⁹

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ إِن أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

34. “Şu’ayb, şöyle dedi: “Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben Rabbimden gelen açık bir delil üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse!. Ben size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince (sizi) düzeltmek istiyorum. Başarım ancak Allah’ın yardımı ile dir. Ben sadece O’na tevekkül ettim ve sadece O’na yöneliyorum.” (Hûd 11/88)

Buradaki ibarede yer alan “إِن كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا” şart cümlesinin cevabı hazfedilmiştir. Bu da Nuh ve Lût kıssalarında da yer alan bu şart cümlelerine orada verilen cevapların buradaki şarta cevap olarak delalet etmesi nedeniyledir. Yani “Eğer rabbimden gelen açık bir delil üzere isem ve bana güzel bir rızık verilmiş de ben gerçekten peygambersem, siz söyleyin, ben size bir sapkınlık olan putlara tapmayı bırakmanızı ve günah işlememenizi emretmekten nasıl vazgeçerim?” anlamına gelmektedir.³⁶⁰

³⁵⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 275.

³⁵⁹ Beydâvî, *Envârü’l-tenzîl*, 3: 144; Tîbî, *Futuhu’l-gayb*, 159; Kannevcî, *Fethu’l-beyân*, 6: 229.

³⁶⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 287; Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru’l-muhîr*, 5: 254.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ

35. “Dediler ki: “Ey Şu’ayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni taşa tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin.” (Hûd 11/91)

“وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ” ifadesinde nefy edatından sonra zamir gelmesi söylenilen sözün fiille değil fail ile alakalı olduğunu gösterir. Yani burada adeta “Bizim için değer taşımayan sensin” denilmiştir.³⁶¹

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ

36. “Ey Kavmim! Elinizden geleni yapın. Şüphesiz ben de (elimden geleni) yapacağım. Rezil edici azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu yakında bileceksiniz. Gözleyin. Şüphesiz ben de sizinle beraber gözlüyorum.” (Hûd 11/93)

Ayette yer alan “سَوْفَ تَعْلَمُونَ” ibaresinin başına ف getirilmemesi yine bir belâgat özelliğini ifade eder. Şayet başına ف getirilse o zaman bir vasl anlamı ortaya çıkardı. Getirilmemesi ise takdir edilmiş bir soruya cevap olan yeni bir cümle olarak gizli vasl olduğunu gösterir. Böylece anlam itibari ile sanki onlar “biz yaptıklarımızı yapsak, siz de yaptıklarınızı yapsanız ne olacak” demişler de buna karşılık olarak Şuayb (a.s.) da “yakında öğrenirsiniz” cevabını vermiş gibi olmuştur.³⁶² Kelamı daha da güzelleştiren bu üslup Arap belâgatçılarının çok sık kullandığı bir yöntemdir.³⁶³

يَقْدُمُ قَوْمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأُورَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمُؤْرَدُ

37. “Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne geçecek ve onları ateşe götürecektir. Ne kötü varış yeridir orası!” (Hûd 11/98)

Ayrıca “يَقْدُمُ قَوْمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأُورَدَهُمُ النَّارَ” ifadesinde her iki fiili de muzari olarak kullanmak yerine, birinin muzâri diğerinin mazi kullanılması tercih edilmiştir. Burada mazi fiilin tercih edilmesinin anlama “Onların önüne geçip kendilerini kesinlikle o ateşe götürecektir” şeklinde bir katıyyet manası kattığı belirtilmiştir.³⁶⁴

³⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 289.

³⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 290; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 237.

³⁶³ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru'l-muhît*, 5: 257; Kannevcî, *Fethu'l-beyân*, 6: 237; Kâsımî, *Tefsîru'l-Kâsımî*, 3482.

³⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 291.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

38. “Şüphesiz, ahiret azabından korkanlar için bunda bir ibret vardır. Bu, insanların (hesap ve ceza için) toplanacakları bir gündür. Bu, herkesin toplanıp bir araya geleceği bir gündür.” (Hûd 11/103)

Ayette “Bu insanların toplanacakları bir gündür.” manası “يَوْمَ يَجْمَعُ لِيَوْمِ الْجَمْعِ” (Toplanma günü için insanları toplayan gündür) cümlesiyle de ifade edilebilecekken ondan daha belîğ olan “يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ” (İnsanların toplanacakları bir gündür) cümlesiyle ifade edilmiş ve böylece insanların hesap ve ceza için toplanacakları anlamı cümleye katılmıştır.³⁶⁵

Yine burada fiil olarak değil de ismi meful olarak gelen “مَّجْمُوعٌ” kelimesi, “toplanma” manasının sürekliliğine ve insanların toplanmasının kesin olmasına delalet eder. Ayrıca ismi meful sîgası, toplanma işinin insanlara isnad edilmesi bakımından bir kesinliği ifade ederek, insanların bu durumdan kurtuluşunun olmadığını ifade eder. Aynı şekilde “مَّشْهُودٌ” ifadesi de ismi meful olarak kullanılarak zarfta müsamaha cihetine gidilmiş ve “kimse o meydandan başka bir yerde bulunamaz” anlamını cümleye katmıştır.³⁶⁶

وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ

39. “Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah’tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım da edilmez.” (Hûd 11/113)

Ayet başında geçen “وَلَا تَرْكَنُوا” kelimesi çoğul sîgası ile gelmiştir. Sûre içerisinde geçen “Namaz kıl”, “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol” gibi olumlu mana içeren fiiller mana olarak genele hitap etmesine rağmen tekil sîgada kullanılmıştır. Yasaklamayı ifade eden nehiyler zikredilirken hitap peygamberden ümmete yönelmiştir. Hayra yönlendiren fiillerde ise hitap direk peygambere olmuştur. Bu üslup da fesâhatin inceliklerindendir.³⁶⁷

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

³⁶⁵ Beydâvî, *Envâru ’t-tenzîl*, 3: 148.

³⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 292; Tîbî, *Futuhu ’l-gayb*, 192.

³⁶⁷ Ebû Hayyân, *Tefsîru bahru ’l-muhît*, 5: 269.

40. “(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.” (Hûd 11/114)

Bu ayette îcaz yapmak suretiyle beş vakit namazın farziyeti bildirilmiştir.³⁶⁸

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

41. “Sabret! Çünkü, Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez.” (Hûd 11/115)

Bu ayette de olduğu gibi Kur’ân-ı Kerim’in genelinde, iyi olan fiiller Peygambere tekil sîgası ile emredilir fakat manada umumdur. Yasaklanacak olan işler ise geneli kastederek ümmet için çoğul sîgası ile yasaklanır. Bu da peygamberin konumunun yüceliğini gösteren Kur’ân’ın belîğ üslubundandır.³⁶⁹

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ

42. “Rabbin dileyseydi bütün insanları tek bir millet yapardı. Fakat onlar ihtilafa devam edeceklerdi.” (Hûd 11/118)

Ayette “شاء” (istedi) fiilinin mefulu hafzedilerek takdiren şöyle bir mana ortaya çıkmıştır. “Ey kavmini imana teşvik eden Rasul! Rabbin dileyseydi hak olan din üzere toplanmaları için insanları tek bir ümmet yapardı. Ama kötüyü iyiden ayırmak için o bunu istemedi.”³⁷⁰

وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ

43. “Bekleyin, biz de bekleyeceğiz.” (Hûd 11/122)

Ayette kullanılan emir fiil tehdit ve vaîd ifade eder.³⁷¹

Sure içerisinde Âd ve Meyden kıssalarının akışı vav bağlacı ile, aradaki kıssaların akışı ise fa bağlacı ile zikredilmiştir. Bunun nedeni ise, ortada bulunan iki kıssa öncesinde bulunan “Bu yalanlanmayacak bir vaattir” (Hûd/65) ve “Onların azapla buluşma zamanları sabaktır” (Hûd /81) ayetlerinden sonra zikredildiği için fau

³⁶⁸ Kâsımî, *Tefsîru 'l-Kâsımî*, 3492.

³⁶⁹ Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî*, 12: 154.

³⁷⁰ Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasît*, 7: 293.

³⁷¹ Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî*, 2: 169.

sebebiyye ile zikredilmiştir. Diğer kıssalarda ise müptedâ olarak geldiği için kıssaları birbirine atfetmek adına vav bağlacı kullanılmıştır.³⁷²

³⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 290.

SONUÇ

Belâgat yönünün ayetler üzerindeki etkisinin anlaşılması adına yaptığımız araştırmada Hûd Suresi ele alınmıştır. Bu araştırmanın neticesinde görülmüştür ki Kur'ân'ın belâgatı eşsizdir. İçerisinde muhteşem nazım güzelliklerini ihtiva etmesinin yanı sıra edebi sanatların da etkileyici tarzda kullanılması ile son derece fâsîh ve belîğ bir anlatımla muhataplarını derinden etkilemiştir.

Araştırma neticesinde Kur'ân- Kerim'in belâgat yönünün i'caz derecesinde olduğu görülmüştür. Araştırmamıza konu olan sûre içerisinde, Allah Teâla, kâfirlerin Kur'ân'ın insanlar üzerindeki etkisini azaltabilmek adına yüce Kur'ân'ı beşer uydurması olarak itham etmeleri karşısında, eğer bu iddialarında haklı iseler benzeri on sure de kendilerinin getirmelerini isteyerek meydan okumuştur. En yetkn oldukları alanda kendilerine yapılan bu meydan okumayı cevapsız bırakmaları, Kur'an belâgatın i'caz derecesinde olduğunun delilidir.

Yine sûre içerisinde yer alan 44. ayetin belâgat ve fesahat yönü ile diğer ayetlerden ayrı bir konuma sahip olduğu da tespit edilmiştir. Ayet üzerindeki araştırmalarımız neticesinde, kısa olmasına rağmen kaynaklardan tespit edip bir araya getirdiğimiz pek çok edebî yönü içerisinde barındırdığı müşahede edilmiştir. Bu ayet, beyan, bedî' ve meânî konularının hepsi içinde örnekler sunmaktadır. Böyle kısa bir cümlelerin bu kadar sanat barındırabilmesi de Kur'ânı- Kerim'in i'cazına delil olmaktadır.

Sonuç olarak, sûre içerisinde beyân, bedi' ve meânî sanatlarının kullanıldığı görülmüştür. Beyân sanatlarını içeren 63 ayet, bedi' sanatlarını içeren 40 ayet ve meânî sanatlarını içeren 43 ayet tespit edilmiştir. Bu ayetlerde teşbîh, mecâz, istiâre, kinâye, temsil, tevriye, tıbâk, mukâbele, cem', tefrîk, taksîm, i'tilâf, îhâm-ı tenâsüp, irsâd (teshîm), leffü neşir, te'kîdu'z-zem bimâ yuşbihu'l-medh, tensîk ve irdâfın, cinâs, isnâd, sözün muktezâyı hale uygun gelmemesinin sebeplerinden olan iltifat, ta'lîl, kasr, îcaz, itnâb, tezyîl, htiras, musâvat, zikretmek ve hazfetmek sanatlarının kullanıldığı müşahede edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Habenneke, Hasan el-Meydânî. *el-Belâgatü'l-Arabiyye ususuha ve ulûmuha ve funûnuha*. 3. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kalem-Dâru's-Şâmiyye, 1416/2010.
- Âişe Abdurrahman, Muhammed Ali Abdurrahman Bintü's-Şâtî. *el-İ'câzu'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*. 2. Baskı. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1425/2004.
- Atik, Abdulaziz. *İlmu'l-beyân*. Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1406/1985.
- Atik, Abdulaziz. *İlmu'l-bedi'*, Beyrût-Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, (t.y.)
- Atik, Abdulaziz. *İlmu'l-meânî*. Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1430/2009.
- Beydâvî, Nâsîru'd-Dîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl-tefsîru'l-Beydâvî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1414/1993.
- Bikâ'î, İbrahim b. Ömer b. Hasan er-Rubat b. Ali b. Ebî Bekr. *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyât ve's-suver*. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, 1416/2010.
- Bulut, Ali. *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedi')*. 6. Baskı. İstanbul: İFAV, 1439/2017.
- Cârim, Ali-Emin, Mustafa. *el-Belâgatü'l-vâdıha*. 9. Baskı. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1379/1959.
- Cürcânî, Abdul Kâhir. *Esrâru'l-belâga fî İlmi'l-beyan*. Thk. Muhammed Reşid Rıza. Beyrut: Daru İhyâ-i Ulûm, 1412/1992.
- Cürcânî, Abdul Kâhir. *Delâilu'l-i'câz*. Thk. Muhammed Mahmud Ebu Fihri. Kahire: Matbaatu'l-Medenî, 1412/1992.
- Dayf, Şevki. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1380/1960.

- Durmuş, İsmail. “Kinâye”. *TDV Ansiklopedisi*. 26: 36-37. Ankara: TDV Yayınları, 1422/2002.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endulûsî. *Tefsîru'l-bahri'l-muhît*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddîn el-İmadi. *Tefsîru Ebî's-Suud: İrşâdu'l-aklı's-selim ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerim*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1421/2001.
- el-Âlusî, Şihâbuddîn Ebi's-Sena Mahmud b. Abdullah. *Ruhu'l-meani fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-sebi'l-mesâni*. Thk. Mahir Habuş. 3. Basım. Şam: Daru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 1436/2015.
- el-Bedevî, Ahmed Ahmed Abdullah el-Beylî. *min Belâgati'l-Kur'ân*. Kâhire: Nahda Mısır, 1425/2005.
- el-Îcî, Muhammed b. Abdurrahman. *Tefsîru'l-Îcî câmiu'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2004.
- el-Kannevcî, Ebu't-Tayyip Muhammed Sıddîk Han b. Hasan b. Ali. *Fethu'l-beyân fî makâsidi'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1412/1992.
- es-Seâlibî, el-İmam Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf Ebi Zeyd el-Mâlikî. *Tefsîru's-Seâlibî el-musemmâ bi'l-cevâhiri'l-hisân fî tefsiri'l-Kur'ân*. Thk. Şeyh Ali Muhammed Muavved. Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi'-Turâsî el-Arabî, 1417/1997.
- Es-Sa'lebî, Ebu'l-İshak b. Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 1422/2002.
- Ferrâ, Ebû Zekeriya Yahya b. Ziyad b. Abdillâh el-Absî. *Meâni'l-Kur'ân*. Mısır: Dâru'l-Mısriyye, (t.y.).

- Hafâcî, Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Said b. Sinan, *Sırru'l-fesâha*, Beyrût-Lübân: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1402/1982.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman el-Ferâhidî. *Kitâbu'l-ayn mu'cem luğavî turâsi*. Beyrut-Lübnan: Mektebetu'l-Lübnan Naşirun, 1424/2004.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. Hattab el-Bustî. *Beyânu i'câzi'l-Kur'ân*. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1395/1976.
- Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa es-Seyyid. *Cevâhiru'l-belâga fî'l-meanî ve'l-beyan ve'l-bedî'*. Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tunisiyye, 1404/1984.
- İbn Ebu'l-İsba', Abdulazîm b. Abdulvâhid b. Zâfir. *Tahrîru't-tahbîr fî sinâati's-şi'ri ve'n-nesri ve beyâni i'câzi'l-Kur'ân*. Birleşik Arap Emirlikleri: İhyâi't-Turasi'l-İslâmî, (t.y.).
- İbn Fâris, Ebu Hasen Ahmed b. Zekerîya. *Mu'cemu'l-mekâyîsu fî'l-luğa*, Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1433/2012.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *Te'vîlu müşkili'l-Kur'ân*. Beyrut-Lübnan: el-Mektebetu'i-İlmiyye, (t.y.).
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arap*. Beyrut-Lübnan: Müessesetu el-A'lemi lil Matbûat, 1425/2005.
- İbn Raşîk, Ebu Ali el-Hasen b. el-Kayrevani. *el-Umde fî mehasini's-şi'r ve âdâbihî*, Thk. Muhammed Karkazan. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1408/1988.
- Kâsım, Muhammed Ahmed. *Ulûmu'l-Belâga "Bedî' ve'l-Beyân ve'l-Meânî"*. Lübnan: el-Müessesetu'l-Hadîse lil Kutub, 1423/ 2003.

- Kâsımî, Muhammed Cemaluddîn b. Muhammed Saîd b. Cemâleddîn ed-Dîmeşkî. *Tefsîru'l-Kâsîmî-mehâsinu't-te'vîl*, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1376/1957.
- Kazvinî, Celaluddin el-Hatib Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed. *el-Îzah fi ulumu'l-belaga: el-meânî ve'l-beyân, ve'l-bedî'*. Beyrût: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 2. Baskı, 1412/1992.
- Kılıç, Hulusi. "Belâgat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 384-387. İstanbul: İSAM, 1412/1992.
- Kırkız, Mustafa. "Araplarda İlk Belâgat Kuvâcîmları". I. *Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (13-14-15 Ekim 2016)*. 1891-1902. Elâzığ: Asos Yayınları, 1437/2016.
- Kızıklı, Zafer. "Arap Dili Belâgat Bilimine Kuramsal Bir Yaklaşım". *İslâmi Araştırmalar Dergisi*. 24/1(2013): 17-24.
- Kur'ân-ı Kerim ve Mealî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1432/2011.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Camiu'l-ahkami'l-Kur'ân ve'l-mubin lema tedammenehu mine's-sunneti ve âyi'l-Furkân*. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1383/1964.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. Mısır: Şirketu Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halbî ve Evlâdihî, 1365/1946.
- Muhammed Halil, Adil. *Evvelu merra etedebberu'l-Kur'ân*. Kuveyt: Şirketu Elif Sin Bî, 1438/2017.
- Müslim, Muhammed Mustafa. *Mebahis fî i'câzi'l-Kur'ân*. Riyâd: Dâru'l-Müslim, 1416/1996.

- Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Muhammed Hâfîzu'd-Dîn. *Tefsîru'n-Neseî medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. Thk. Yusuf Ali Bidevî. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1418/1998.
- Nîsâbûrî, Mahmud b. Ebi'l-Hasan b. el-Huseyn ebu'l-Kâsım. *Îcâzu'l-beyân an meâni'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1431/2010.
- Pala İskender ve Durmuş İsmail. "İtilâf", *TDV Ansiklopedisi*. 23: 459-460. İstanbul: İSAM, 1421/2001.
- Radî, Eş-Şerîf. *Telhîsu'l-beyân fî mecâzâtî'l-Kur'ân*, Beyrut: Mektebetu Nahdati'l-Arabiyye, 1406/1986.
- Râzî, İmam Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan İbn Ali et-Temîmî'l-Bekrî. *et-Tefsîru'l-kebîr: Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Rummânî, Ebu'l-Hasen Ali b. İsa b. Ali el-Bağdâdî. *en-Nuket fî i'câzi'l-Kuran*. 3. Baskı. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1395/1976.
- Sâbunî, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefâsîr*. Beyrût: Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerim, 1401/1981.
- Sekkâkî, Ebu Ya'kûb Yusuf İbn Ebî Bekr Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-Ulûm*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Suyutî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Muhammed b. Celâleddin. *ed-Durru'l-mensûr fî't-tefsîri'l-me'sûr*. Beyrut: Dâru'lFikr, 1403/1983.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîru'l-vasît*. Kâhire: Dâru Nahdati Mısır, 1418/1998.
- Teftazânî, Sadeddin Mesud b. Ömer b. Abdullah. *Mutavvel ale't-telhis*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1304/1887.

- Tîbî, Ebu Muhammed Şerefuddîn Huseyn b. Muhammed. *et-Tıbyân fî ilmi'l-meânî ve'l-bed'i' ve'l-beyân*. Lübnan: Mektebetu'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1407/1987.
- Tîbî, Ebu Muhammed Şerefuddîn Huseyn b. Muhammed. *Futûhu'l-gayb fî'l-keşfi an kınai'r-rayb: Hâşiyetu't-Tîbî ale'l-keşşâf*. Ürdün: Câizetu Dubai'd-Devliyye lil Kur'âni'l-Kerîm, 1434/2013.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. el-Câmiu'l-Kebîr: *Suneneu't-Tirmizî*. Thk. Takıyyuddin en-Nedvî. Ürdün: Ervika li'd-Dirasât ven-Neşr, 1438/2017.
- Zemahşerî, Ebu Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer el-Harezmi, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. Beyrût-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, (t.y.).